

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ | ΠΜΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ | ΤΜΗΜΑ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ - ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Ανάδειξη πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα από διαδρομές και μονοπάτια Μελέτη περίπτωσης Μακρινίτσα Πηλίου

Διπλωματική εργασία

ΜΠΑΡΔΑΣ Α. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Επιβλέπων

Αριστείδης Σαπουνάκης (Καθηγητής ΤΜΧΠΠΑ)

ΒΟΛΟΣ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2018

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ

Η Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία αντιπροσωπεύει τις προσωπικές μου απόψεις και αναφέρονται πλήρως όλες οι πηγές στις οποίες έχω ανατρέξει για την εκπόνηση της.

Μπάρδας Α. Κωνσταντίνος

ΑΜ:Μ070316015

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

Βόλος, Σεπτέμβριος 2018

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της διπλωματικής εργασίας είναι η διερεύνηση της δυνατότητας ανάδειξης της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς ενός τόπου μέσα από διαδρομές και μονοπάτια, με μελέτη περίπτωσης τον οικισμό της Μακρινίτσας Πηλίου. Πιο συγκεκριμένα, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, ο παραδοσιακός χαρακτήρας, το τοπίο και η προσβασιμότητα του οικισμού σε συνδυασμό με την τοποθεσία και την μορφολογία του, έχουν ευρύτερη σημασία λόγω της μεγάλης διαφοράς της υψομετρικής ανάπτυξής της από την βάση προς την κορυφή. Η ανάδειξη αυτών των μονοπατιών μέσα από διαδρομές, μπορεί να συμβάλλει περαιτέρω στην τουριστική της ανάπτυξη, στην προστασία του περιβάλλοντος, στην διατήρηση της μοναδικότητας του τοπίου και της περιοχής γενικότερα. Επιπλέον, μπορεί να εμφανίσει στοιχεία της πολιτιστικής της κληρονομιάς τα οποία δεν είναι ιδιαίτερα γνωστά, ενισχύοντας έτσι την ελκυστικότητά της στους πιθανούς επισκέπτες της. Το ερώτημα το οποίο προκύπτει και διερευνά η παρούσα εργασία, είναι η δυνατότητα αξιοποίησης και ανάδειξης τους μέσα από τον περιπατητικό τουρισμό, ως έναν τρόπο εναλλακτικού τουρισμού με βιώσιμο χαρακτήρα και στόχο την προώθηση της τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής.

Λέξεις κλειδιά: Πολιτιστική κληρονομιά, φυσική κληρονομιά, περιπατητικός τουρισμός, διαδρομές, μονοπάτια, παραδοσιακός οικισμός, Μακρινίτσα Πηλίου.

ABSTRACT

The purpose of the present dissertation is to promote sustainable tourist development of cultural and natural heritage through paths and trails focusing on the village of Makrinitza, Pelion, as a case study. More specifically, the special features, the traditional character, the landscape and the accessibility of the settlement, combined with its location and its morphology, are particularly interesting due to the village's sizeable spread in altitude. The highlighting of these path trails through routes, can further contribute to its tourist development, protecting the environment and preserving the uniqueness of both the man-made and natural environment of the area. Furthermore, it may reveal elements of its cultural heritage, which are not well known. The question that arises, is how to promote sustainable tourism development by exploiting the heritage assets of a place like Makrinitza, through walking tourism.

Key words: Cultural heritage, natural heritage, walking tourism, paths, trails, traditional settlement, Makrinitza Pelion.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	9
1. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	9
1.1. <u>ΕΝΝΟΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ</u>	9
1.2. <u>ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ</u>	10
1.2.1. <i>ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ</i>	12
1.2.2. <i>ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΟΠΙΟ</i>	13
1.3. <u>ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ</u>	15
1.4. <u>ΜΑΖΙΚΟΣ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ</u>	16
1.5. <u>ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ</u>	19
1.6. <u>ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ</u>	21
1.7. <u>ΠΕΡΙΠΑΤΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ</u>	24
1.7.1. <i>ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ</i>	27
1.8. <u>ΠΕΡΙΠΑΤΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ</u>	29
1.9. <u>ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ</u>	32
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	33
2. ΔΙΕΘΝΗ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ	33
2.1. <u>ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΣΤΗ ΣΚΩΤΙΑ – WEST HIGHLAND WAY</u>	33
2.2. <u>ΤΟ ΜΟΝΟΠΑΤΙ ΤΩΝ ΙΝΚΑΣ – ΠΕΡΟΥ</u>	35
2.3. <u>ΠΕΡΙΠΑΤΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ – ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ</u>	38
2.4. <u>ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ</u>	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	43
3. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΤΑ ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΡΙΝΙΤΣΑΣ ΠΗΛΙΟΥ	43
3.1. <u>Η ΜΑΚΡΙΝΙΤΣΑ ΚΑΙ ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ</u>	43
3.1.1. <i>ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ</i>	45
3.1.2. <i>ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ</i>	47
3.2. <u>ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΡΙΝΙΤΣΑΣ</u>	48
3.2.1. <i>ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ</i>	49
3.2.2. <i>ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΟΙΚΙΣΜΟΥ</i>	50

3.2.3. <i>ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ</i>	51
3.2.4. <i>ΚΑΛΑΝΤΕΡΙΜΙΑ, ΚΡΗΝΕΣ ΚΑΙ ΓΕΦΥΡΙΑ</i>	53
3.3. <u>ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΚΑΙ ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ</u>	54
3.4. <u>ΔΙΚΤΥΟ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ ΑΛΛΟΥΣ ΟΙΚΙΣΜΟΥΣ</u>	57
3.5. <u>ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ</u>	59
3.6. <u>ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ</u>	60
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	 62
4. ΑΝΑΛΥΣΗ SWOT	62
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	 65
5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	65
 ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ	 67
 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΚΑΙ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ	 80

ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ**ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ**

Εικόνα 1: Το μονοπάτι των Ίνκας προς το Μάτσου Πίτσου	36
Εικόνα 2: Το Μάτσου Πίτσου	37
Εικόνα 3: Το χωριό Almeida στην Πορτογαλία	40
Εικόνα 4: Το χωριό Ριόδαο στην Πορτογαλία	40
Εικόνα 5: Κεντρική πλατεία. Θέα από το μπαλκόνι της Μακρινίτσας	44
Εικόνα 6: Ο πύργος Σκοτεινιώτη στην Κουκουράβα	67
Εικόνα 7: Το καλντερίμι δίπλα στην πλατεία Μπράνης	67
Εικόνα 8: Ανοδικό καλντερίμι με εικόνα ένα παραδοσιακό σπίτι	68
Εικόνα 9: Τα σπίτια της Μακρινίτσας από την περιοχή του Κακονά	68
Εικόνα 10: Τα σπίτια της Μακρινίτσας από την περιοχή του Κακονά	68
Εικόνα 11: Στάση με θέα δίπλα στο πεύκο Τσούκα στην περιοχή Κακονά	69
Εικόνα 12: Σηματοδότηση μονοπατιού με κόκκινο χρώμα στην δεξιά πλευρά	69
Εικόνα 13: Μικρό λιθόκτιστο γεφύρι στην πλατεία Κακονά σε 2 διαφορετικές περιόδους .	69
Εικόνα 14: Το μονοπάτι από την πλατεία Κακονά προς στην Ιερά Μονή της Παναγίας Θεοτόκου	70
Εικόνα 15: Η συνέχεια του μονοπατιού προς την Ιερά Μονή Παναγίας Θεοτόκου	70
Εικόνα 16: Κεντρικό καλντερίμι δίπλα από την είσοδο της Ιεράς Μονής της Παναγίας	70
Εικόνα 17: Είσοδος της Ιεράς Μονής της Παναγίας Θεοτόκου	71
Εικόνα 18: Η εκκλησία της Παναγίας Θεοτόκου	71
Εικόνα 19: Ανάγλυφη βάση στηρίγματος δοκού στην εκκλησία της Παναγίας Θεοτόκου ..	71
Εικόνα 20: Σηματοδότηση πεζοπορίας από την κεντρική πλατεία του χωριού προς άλλους οικισμούς	72
Εικόνα 21: Θέα από την πλατεία Ηρώων που βρίσκεται το άγαλμα της Μ. Μπασδέκη	72
Εικόνα 22: Προστατευτικό ύψωμα στο μονοπάτι που βοηθά να μην χάσουν τον προσανατολισμό οι άνθρωποι και τα ζώα	72
Εικόνα 23: Πυκνή βλάστηση που θάβει τα μονοπάτια	73
Εικόνα 24: Πυκνή βλάστηση που θάβει τα μονοπάτια	73
Εικόνα 25: Κρήνη δίπλα στο κεντρικό καλντερίμι	73
Εικόνα 26: Νέο κτήριο εντός του οικισμού με σύγχρονα υλικά κατασκευής	74
Εικόνα 27: Παραδοσιακό κτήριο μέσα στην φύση	74
Εικόνα 28: Θέα προς τον οικισμό της Μακρινίτσας κοντά στην Ιερά Μονή του Αγίου Γερασίμου του Νέου	74

Εικόνα 29: Θέα προς τον Βόλο κοντά στην Ιερά Μονή του Αγίου Γερασίμου του Νέου ...	75
Εικόνα 30: Εγκαταλελειμμένα σπίτια	75
Εικόνα 31: Πεσμένο παλιό σπίτι που κλείνει το μονοπάτι	75
Εικόνα 32: Κεντρικό καλντερίμι φεύγοντας από την κεντρική πλατεία του χωριού	76
Εικόνα 33: Το δημοτικό σχολείο της Μακρινίτσας	76
Εικόνα 34: Η είσοδος προς το δημοτικό σχολείο της Μακρινίτσας	76
Εικόνα 35: Η είσοδος προς την συνοικία του Αγίου Αθανασίου	77
Εικόνα 36: Η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου. Τα σημάδια εγκατάλειψης και η εμφανής κλοπή των πιάτων που υπήρχαν στο περίβλημα του ναού	77
Εικόνα 37: Περάσματα από το κεντρικό μονοπάτι προς την συνοικία Κουκουράβα	77
Εικόνα 38: Η κρήνη της Χορεύτρας στην Κουκουράβα και εμφανής η κλοπή ενός πιάτου στην απάνω δεξιά γωνία	78
Εικόνα 39: Μικρό γεφυράκι στο Μέγα Ρέμα που πηγαίνει στα παλιά βυρσοδεψία	78

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ

Χάρτης 1: Η διαδρομή του West Highland Way στη Σκωτία	34
Χάρτης 2: Η διαδρομή Rota Vicentina στην Πορτογαλία	39
Χάρτης 3: Οι θέσεις των ιστορικών χωριών της κεντρικής Πορτογαλίας	39
Χάρτης 4: Η τοποθεσία της Μακρινίτσας	43

ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ

ΕΟΣ Βόλου – Ελληνικός Ορειβατικός Σύλλογος Βόλου

ΕΟΤ – Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού

ΠΔ – Προεδρικό Διάταγμα

ΦΕΚ – Φύλλο Εφημερίδας Κυβερνήσεως

ERA – European Ramblers' Association

GPS – Global Positioning System

ICOMOS – International Council on Monuments and Sites

INRENA – Instituto Nacional de Recursos Naturales

SWOT – Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats

UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θέλω να ευχαριστήσω τον καθηγητή μου, κύριο Αριστείδη Σαπουνάκη για την πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγηση του σε όλη την διάρκεια εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένεια μου ιδιαίτερα στην μητέρα μου Ιωάννα που με στηρίζει συνεχώς σε όλη την πορεία της ζωής μου και στον αδερφό μου Βασίλη, αλλά και στον πατέρα μου Αργύριο που θα τον θυμάμαι για πάντα.

Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω τους φίλους μου, ιδιαίτερα τον Ιωακείμ Κυτούδη, που με τον δικό τους τρόπο έδειξαν κατανόηση, υποστήριξη και αισιοδοξία σε όλη την διάρκεια του μεταπτυχιακού μου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο σκοπός της διπλωματικής εργασίας είναι η μελέτη ανάδειξης ενός οικισμού μέσα από διαδρομές και μονοπάτια, με περιπτώσεις εύκολης και δύσκολης πρόσβασης σε αυτόν, αναδεικνύοντας παράλληλα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τα τοπία, την παράδοση και την πολιτιστική του κληρονομιά. Η ανάδειξη των παραπάνω έχουν ευρύτερη σημασία, διότι ο κάθε τόπος έχει μοναδικά στοιχεία και δυνατότητες που αν αξιοποιηθούν σωστά, θα συμβάλλουν περαιτέρω στην τουριστική του ανάπτυξη και την βιωσιμότητά του.

Τα διεθνή παραδείγματα αποτελούν μία πρόσθετη αντίληψη στην μελέτη περίπτωσης για το πώς χρησιμοποιούν και προβάλλουν τις διαδρομές και τα μονοπάτια τους, μέσα από τα οποία έχουν αξιοποιήσει και έχουν αναδείξει τα πολιτιστικά στοιχεία των περιοχών τους. Επίσης, μέσα από τις διαδρομές αποδεικνύεται η ανάπτυξη και η ανάδειξη παραδοσιακών οικισμών, μνημείων και οποιονδήποτε στοιχείων που συμβάλλουν στην πολιτιστική και φυσική κληρονομιά τους. Αυτά θα φανούν χρήσιμα στην αντιληπτική ικανότητα και κατανόηση της περιοχής μελέτης, αξιοποιώντας ορισμένες πρακτικές.

Ειδικότερα, στην μελέτη περίπτωσης που είναι η Μακρινίτσα του Πηλίου, ενδιαφέρον αποτελεί η τοποθεσία και η μορφολογία του οικισμού που μπορεί να είναι μοναδική στον κόσμο για την μεγάλη διαφορά υψομετρικής ανάπτυξής της από την βάση προς την κορυφή. Σε όλο το εύρος της Μακρινίτσας η προσβασιμότητα με μεταφορικά μέσα είναι εξαιρετικά δύσκολη μέχρι και σήμερα, ενώ τα μονοπάτια εδώ και πολλά χρόνια ήταν και είναι η κύρια πρόσβαση στον οικισμό και δίοδος κυκλοφορίας μέσα σε αυτόν. Η ανάδειξη αυτών των μονοπατιών μπορεί να συμβάλει στην προστασία του περιβάλλοντος, στην διατήρηση της μοναδικότητας του τοπίου και της περιοχής γενικότερα και να εμφανίσει στοιχεία της πολιτιστικής της κληρονομιάς τα οποία δεν είναι ιδιαίτερα γνωστά.

Μέχρι σήμερα δεν έχει δοθεί αρκετή προσοχή και σημασία για την πρόσβαση στην Μακρινίτσα μέσα από διαδρομές και μονοπάτια. Η χρησιμότητα της έρευνας θα ωφελήσει τους αρμόδιους φορείς, τις ιδιωτικές επενδύσεις, τους κατοίκους της περιοχής για περαιτέρω ανάπτυξη και τους επισκέπτες της για νέες τουριστικές δραστηριότητες.

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα, είναι από την μία πλευρά βιβλιογραφική ανασκόπηση και από την άλλη πλευρά καταγραφή εμπειρικών απόψεων μέσα από ορειβατικούς συλλόγους, κατοίκους και περιπατητές της περιοχής. Αυτά θα αποτελέσουν επιπρόσθετα στοιχεία για την ανάπτυξη της περιοχής, χρησιμοποιώντας τις διαδρομές και τα μονοπάτια της για την ανάδειξη της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς της.

Η δομή της εργασίας πέρα από την περίληψη και τον σκοπό εκπόνησης, περιλαμβάνει κεφάλαια που αναφέρονται στη βιώσιμη ανάπτυξη, τον πολιτιστικό τουρισμό και τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού, εστιάζοντας στον περιπατητικό τουρισμό ως μία ιδιαίτερη βιώσιμη μορφή τουρισμού και την προσβασιμότητα σε περιοχές. Στην συνέχεια, γίνεται παρουσίαση αντίστοιχων περιοχών που έχουν εκμεταλλευθεί τις ενδιαφέρουσες περιπατητικές διαδρομές τους. Μετά, γίνεται ανάλυση της μελέτης περίπτωσης που είναι η Μακρινίτσα του Πηλίου, εμφανίζοντας μέσα από τις διαδρομές της τα ενδιαφέροντα πολιτιστικά στοιχεία της, εστιάζοντας περισσότερο στην εφαρμογή εναλλακτικών διαδρομών που αναδεικνύουν την ευρύτερη περιοχή και δραστηριοποιούν περαιτέρω την τουριστική της ζήτηση. Τέλος, η ανάλυση SWOT είναι ένα βασικό εργαλείο κωδικοποίησης των αποτελεσμάτων για την μελέτη περίπτωσης, καταλήγοντας σε κρίσιμα συμπεράσματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

1.1. ΕΝΝΟΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Η έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς βασίζεται σε ιστορικά γεγονότα που έχουν κληροδοτηθεί από παλιότερες γενιές αναγνωρίζοντας τις αξίες διάφορων ανθρώπινων ομάδων ή κοινωνιών, τα οποία έχουν ως αποτέλεσμα την διαδικασία εξέλιξης αυτών, συνδέοντας την ιστορική μνήμη ενός λαού ή μιας κοινωνίας που κατοικεί σε συγκεκριμένο τόπο και την ικανότητα των ανθρώπων να διατηρήσουν την παράδοση και την κουλτούρα (Sullivan, 2016).

Παρά το γεγονός ότι αρκετές χώρες έχουν διαφορετικούς ορισμούς στο τι είναι κληρονομιά, τα πιο συνήθη κριτήρια είναι η χρονική περίοδος, η συσχέτιση με σημαντικούς ανθρώπους ή γεγονότα, η αισθητική ποιότητα και ο χαρακτήρας της χειροτεχνίας (Licciardi & Amirtahmasebi, 2012). Επίσης, η κληρονομιά αποτελεί μέρος της έκφρασης των ανθρώπων στην περίοδο της ζωής τους, δείχνοντας από πού προήλθαν, συντηρώντας και παρουσιάζοντας τις φωνές του παρελθόντος, τους δεσμούς της οικογένειας, της κοινότητας, της εθνότητας, της εθνικότητας και της δημιουργικότητας (Sullivan, 2016).

Το πρώτο κείμενο που δίνει έναν ορισμό στην έννοια της κληρονομιάς, είναι στη Διεθνή Συνθήκη της Βενετίας (1964) και αναφέρει ότι: «τα μηνύματα του παρελθόντος και τα ιστορικά μνημεία των γενεών των ανθρώπων παραμένουν μέχρι σήμερα ως μάρτυρες των παλαιών παραδόσεων τους. Επίσης, οι άνθρωποι συνειδητοποιούν όλο και περισσότερο την ενότητα των ανθρώπινων αξιών και θεωρούν τα αρχαία μνημεία ως κοινή κληρονομιά, ενώ η αναγνωρισιμότητα και η διαφύλαξή τους είναι κοινή ευθύνη για τις μελλοντικές γενιές, παραδίδοντας τον πλήρη πλούτο στην αρχική αυθεντικότητά του» (Vecco, 2010).

Τα αντικείμενα της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι συμβολικά και αντιπροσωπεύουν ταυτότητες όσον αφορά τον πολιτισμό και το φυσικό περιβάλλον. Οι ταυτότητες αυτές, χαρακτηρίζουν την έννοια των πολιτιστικών αγαθών και περιλαμβάνουν μνημεία αρχαιολογικού χαρακτήρα, γλυπτικής, ζωγραφικής, αρχιτεκτονικής και γενικά δημιουργικά έργα του ανθρώπου ή από κοινού με τη φύση (Σκουλάς & Σκουλά, 2013). Ωστόσο, η κληρονομιά χαρακτηρίζεται ως πολιτιστική όταν σχετίζεται με τον πολιτισμό, τις αξίες και τις παραδόσεις μιας χώρας ή μιας περιοχής και όχι με χρήματα ή με περιουσιακά στοιχεία (Δρακωνάκη, 2016).

Η σύνδεση του πολιτισμού με το φυσικό περιβάλλον και οι παραδοσιακές δραστηριότητες των ανθρώπων γύρω από τα αντικείμενα της κληρονομιάς στην πάροδο των χρόνων, είναι η απόδειξη της συνέχισης αυτής, η οποία συνεχώς εμπλουτίζεται ιδεολογικά με νέες κατηγορίες και επεκτείνεται χρονικά από την προϊστορία έως και την σύγχρονη εποχή (Κόνσολα, 2006). Η ιστορική αναδρομή όλων των ενεργειών για την διαφύλαξη της κληρονομιάς η οποία συνεχίστηκε μέχρι και την σημερινή γενιά, μας δείχνει την πορεία της ανθρωπότητας, παραδίδοντας τη σκυτάλη στις επόμενες γενιές για την προστασία και την διατήρησή της.

1.2. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Η πολιτιστική κληρονομιά σε μία κοινωνία, εκφράζει τη συσσώρευση μιας μακραίωνης πείρας και αντιπροσωπεύει την ιστορία και την ταυτότητά της. Ωστόσο, η διατήρηση της πολιτισμικής μνήμης προϋποθέτει την εφαρμογή πολιτικής εμπλουτισμού της κουλτούρας σε μία κοινωνία, μέσω της ευαισθητοποίησης για την αισθητική και την ιστορική σημασία των πολιτιστικών αγαθών, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο (Μουσιούττας, 2015). Επίσης, η ενεργοποίηση της διεθνούς κοινότητας για την προστασία και η αναγνώριση της σημασίας αλλά και της οικουμενικότητας της πολιτιστικής κληρονομιάς, σηματοδοτεί μία σημαντική εξέλιξη της πολιτιστικής πολιτικής στην παγκόσμια διάστασή της, η οποία μπορεί να ενταχθεί στο ευρύτερο πλαίσιο του πολιτιστικού διεθνισμού που χαρακτηρίζει ιδιαίτερα τη μεταπολεμική περίοδο (Κόνσολα, 1995).

Μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου πολέμου, λόγω των καταστροφών που είχε υποστεί το φυσικό και ανθρωπογενές πολιτιστικό περιβάλλον, ιδρύθηκε ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (1945) από πολλά κράτη μέλη, με σκοπό την συνεργασία στο διεθνές δίκαιο, την ασφάλεια, την οικονομική ανάπτυξη και την πολιτική ισότητα. Η αναγκαιότητα αυτή της δημιουργίας και δραστηριοποίησης οργανισμών, είχαν ως στόχο την προστασία της κληρονομιάς μέσω συντονισμένων δράσεων που θα στηρίζονταν στα διεθνή και εθνικά θεσμικά πλαίσια (Κόνσολα, 2006). Υπεύθυνος οργανισμός σε διεθνές επίπεδο για την προστασία της κληρονομιάς είναι ο Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και Πολιτιστικός Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών, UNESCO, με σκοπό την διατήρηση της Ειρήνης των λαών και την συντήρηση και διαφύλαξη της Παγκόσμιας κληρονομιάς σε βιβλία, έργα και μνημεία της ιστορίας, της εκπαίδευσης, των φυσικών και κοινωνικών επιστημών και του πολιτισμού (Finnemore, 1993).

Προκειμένου να αποφευχθεί τυχόν καταστροφή σε περίπτωση Ένοπλης Σύρραξης, υπογράφηκε η Σύμβαση της Χάγης το 1954, έχοντας ως στόχο την προστασία και διατήρηση της κληρονομιάς πολιτιστικών αγαθών, εννοώντας τα μνημεία της τέχνης και της ιστορίας (Σκουλάς & Σκουλά, 2013). Στη συνέχεια, υπογράφηκε η Σύμβαση της UNESCO (1970) για τα μέσα προστασίας και καταπολέμησης της παράνομης εισαγωγής, εξαγωγής και διακίνησης της κυριότητας των πολιτιστικών αγαθών (Μουσιούττας, 2015). Εξίσου σημαντική είναι και η Σύμβαση της Διεθνούς Κοινότητας που υπογράφηκε το 1972 με τον όρο «Διεθνής Προστασία», καθιερώνοντας την έννοια για την προστασία της Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς. Σύμφωνα με τη Σύμβαση αυτή, ο όρος πολιτιστική κληρονομιά καθορίζει την προστασία των μνημείων, τα σύνολα οικοδομημάτων και τα τοπία, ενώ ο όρος φυσική κληρονομιά καθορίζει την προστασία των φυσικών μνημείων, τους γεωλογικούς και φυσιογραφικούς σχηματισμούς και τα φυσικά τοπία (Μυλωνόπουλος, 2007).

Ο τομέας της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς στις μέρες μας, καλύπτει πολλά είδη μνημείων, μεμονωμένων ορόσημων, ιστορικών κτηρίων, αρχαιολογικών ανασκαφών, δομών, πόλεων, φυσικής κληρονομιάς και τοπίων (Licciardi & Amirtahmasebi, 2012). Πολλά από αυτά δυστυχώς, σε παγκόσμια κλίμακα, τα αντικείμενα και οι περιοχές πολιτιστικής κληρονομιάς αντιμετωπίζουν πληθώρα απειλών λόγω ηλικίας και φυσικής αλλοίωσης, κλοπής και λεηλασίας, συγκρούσεων πολέμου, τουρισμού, επιθετικής αστικοποίησης, κερδοσκοπικής ανάπτυξης, φυσικών καταστροφών και περιβαλλοντικών δυνάμεων (Sullivan, 2016). Ωστόσο, σύμφωνα με ορισμένους μελετητές (Snowball & Courtney, 2010; Russo, 2002) υπάρχουν κάποιοι παράγοντες που θα μπορούσαν να προστατέψουν και να διατηρήσουν την πολιτιστική κληρονομιά μιας περιοχής, όπως είναι η προώθηση περιοχών και μνημείων με ιστορική αξία που δεν είναι γνωστά στο ευρύ κοινό, το κλίμα μιας περιοχής, η προσφορά κινήτρων, η φθηνότερη τιμολόγηση, η εστίαση στην ποιότητα και στην αυθεντικότητα, η διασφάλιση τους από κλοπή και η αποτροπή από την φθορά τους (Karaki & Christodoulaki, 2015). Αντίστοιχα, οι διεθνείς οργανώσεις επισημαίνουν, πως η ετοιμότητα μιας πολιτικής δικαιοδοσίας όλων των χωρών για την προστασία φυσικών καταστροφών από δυνάμεις της φύσης, για την άμεση αντίδραση σε απειλές από το φυσικό περιβάλλον, έχουν κυρίαρχη θέση ως προς τον τρόπο αντιμετώπισης τους, για να ελαχιστοποιούν τις αρνητικές συνέπειες των επιπτώσεων στην υγεία και την ασφάλεια των ατόμων και στην ακεραιότητα και λειτουργία των φυσικών δομών και συστημάτων (Perry & Lindell, 2003).

Μετά την αναγνώριση και προστασία της απτής κληρονομιάς, η UNESCO θεώρησε καθήκον να αναγνωρίσει τις πολιτιστικές εκφράσεις και παραδόσεις της άυλης κληρονομιάς.

Με την Σύμβαση του 2003 για τη διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, η έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς, χάρη στην ενίσχυση των πολιτισμικών διαφορών γίνεται πόρος και συγχρόνως κινητήριος δύναμη για την περιφερειακή ανάπτυξη (Zabbini, 2012). Η προστασία της κληρονομιάς σε όλες τις μορφές της, η οποία αναδημιουργείται συνεχώς και μεταδίδεται από γενιά σε γενιά, είναι καθοριστική για την βιώσιμη ανάπτυξη των κοινωνιών, διατηρώντας παράλληλα ζωντανή την ιστορία και τις παραδόσεις της.

1.2.1. ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ

Ένας παραδοσιακός οικισμός που υπήρξε και συνεχίζει να υπάρχει, αποτελεί αντικείμενο ενδιαφέροντος για αρκετούς μελετητές. Ωστόσο, για την διερεύνησή του περιλαμβάνει μία σειρά επιστημονικών κλάδων, όπως ιστορικούς, εθνογράφους, γεωγράφους, ανθρωπολόγους, αρχιτέκτονες, αστικούς σχεδιαστές και λαογράφους, ενώ μπορούν να ομαδοποιηθούν σε δύο κύριες κατηγορίες εκείνους που ασχολούνται με τις ιδιότητες του παραδοσιακού σπιτιού και εκείνους που ερευνούν τον παραδοσιακό οικισμό (Eyüce, 2012).

Ως παραδοσιακός οικισμός, παρόλο που δεν ορίζεται σε κανένα νομοθετικό κείμενο, μπορεί να θεωρηθεί «κάθε ομοιογενές σύνολο αστικών ή αγροτικών κατασκευών, το οποίο λόγω του ιδιαίτερου αρχιτεκτονικού, κοινωνικού, καλλιτεχνικού ή ιστορικού ενδιαφέροντός του είναι άξιο κρατικής προστασίας» (Παπαπετρόπουλος, 2004). Επιπλέον, το ενδιαφέρον που χαρακτηρίζει τα κτήρια ενός παραδοσιακού οικισμού, έγκειται στον τύπο του κτηρίου που βασίζεται στην ιδιαίτερη τεχνική κατασκευής ενός καινοτόμου μηχανικού.

Διαχρονικά σε πολλές περιοχές, όταν ένα κτήριο (ή μία ομάδα κτηρίων) πληροί ένα ή περισσότερα κριτήρια αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος και αξιολογείται με βάση την ιστορικότητα, συνήθως λαμβάνει ιδιότητα ως κτήριο κληρονομιάς. Επιπρόσθετα, ανάλογα με τη χώρα και τους νόμους που ισχύουν για την προστασία της κληρονομιάς, επιβάλλονται περιορισμοί σε οικισμούς ως προς την δόμηση, ενώ το χτίσιμο των κτηρίων περιλαμβάνει μία σειρά κατευθυντήριων γραμμών σχεδιασμού και διατήρησης, που καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο μπορούν ή δεν μπορούν να γίνουν αλλαγές (Licciardi & Amirtahmasebi, 2012).

Οι διάφορες μελέτες που ασχολούνται με παραδοσιακά κτήρια, παρουσιάζουν ενδιαφέρον χάρη σε μια ευρεία ποικιλία εξειδίκευσης, καθώς οι μελέτες αυτές προσανατολίζονται στην έρευνα της γένεσης και της εξέλιξης της χτισμένης μορφής, ενώ εκτελούνται με βάση δύο βασικούς παράγοντες, τον πολιτισμό και τη φύση. Αυτό οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι οι παραδοσιακοί οικισμοί και οι παραδοσιακές οικείες τους, είναι

πολιτιστικά σημαντικά αντικείμενα των οικοδομικών παραδόσεων που μεταδίδονται από τη μία γενιά στην άλλη (Eyüce, 2012).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η αναγνώριση και η αντιμετώπιση προβλημάτων σε περιοχές που η δόμηση είναι περιορισμένη λόγω προστασίας της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, προκειμένου να αντιμετωπιστούν τυχόν αλλαγές τόσο στις αρχιτεκτονικές δομές όσο και στο τοπίο, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η συστηματική αξιολόγηση από ανθρώπους με την ανάλογη εξειδίκευση. Επιπλέον, οι οικισμοί που υπάρχουν και που έχουν σχεδιαστεί και προσαρμόσκει σε μία ενδιαφέρουσα γεωγραφική θέση ή έναν ιδιαίτερο περιβάλλοντα χώρο, η προστασία και η ανάδειξή τους δημιουργεί τις κατάλληλες συνθήκες βιώσιμης ανάπτυξης για έναν τόπο και ιδιαίτερα αυτών που έχουν χαρακτηριστεί ως προστατευόμενοι παραδοσιακοί οικισμοί.

1.2.2. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΟΠΙΟ

Το φυσικό περιβάλλον και το γεωφυσικό ανάγλυφο μιας περιοχής διαμορφώνουν ένα πλήθος φυσικών σχηματισμών στο πέρασμα των χρόνων, συνθέτοντας την εικόνα του τοπίου που αντικρίζουμε μέχρι και σήμερα. Η ανθρώπινη παρουσία στο χώρο και το χρόνο, χαρακτηρίζεται από την έντονη κινητικότητα και την ποικιλόμορφη δραστηριοποίηση, αναπτύσσοντας κατά καιρούς αξιόλογους πολιτισμούς.

Σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη του πολιτισμού έπαιξε και το φυσικό περιβάλλον, διότι ο άνθρωπος επέλεγε τις κατάλληλες περιβαλλοντικές συνθήκες προκειμένου να επιβιώσει. Επίσης, η σχέση που υπάρχει ανάμεσα στο τοπίο και στις ανθρώπινες δραστηριότητες, δεν είναι μόνο η πρόκληση του ανθρώπου προς τη φύση που κατασκευάζει τα τοπία, είναι επίσης η απάντηση της φύσης στη πρόκληση αυτή με τη μορφή κατασκευών, που καθορίζονται από το ανάγλυφο, τη φύση του εδάφους και το κλίμα (Antrop, 2005). Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι, ότι ο τομέας της αστικής οικολογίας εξετάζει τις συζευγμένες αλληλεπιδράσεις του ανθρώπινου περιβάλλοντος, χρησιμοποιώντας διεπιστημονικές προσεγγίσεις, με περιορισμένη αλλά αυξανόμενη προσοχή στα κατοικημένα τοπία. Ωστόσο, οι διαφορετικές προοπτικές ανάλυσης μεθόδων και οι διαφορετικές κλίμακες ανάλυσης, περιορίζουν την ολοκληρωμένη κατανόηση της δυναμικής του τοπικού τοπίου (Cook, κ.ά. 2012).

Τα τοπία αλλάζουν πάντα, λόγω της δυναμικής αλληλεπίδρασης μεταξύ φυσικών και πολιτιστικών δυνάμεων στο περιβάλλον. Τα πολιτιστικά τοπία είναι αποτέλεσμα διαδοχικών αναδιοργανώσεων της γης, προκειμένου να προσαρμόσουν καλύτερα τη χρήση και τη χωρική

δομή τους στις μεταβαλλόμενες κοινωνικές απαιτήσεις. Η ιστορία έχει καταγράψει πολλές επιτυχημένες και καταστροφικές αλλαγές στο τοπίο. Ωστόσο, όλες οι σημαντικές αλλαγές του τοπίου μέσω του πολιτισμού στην πάροδο του χρόνου, έδειξαν ότι υπήρχαν οι κατάλληλες πρωτοβουλίες για προσαρμοσμένη πολιτική με κανόνες, για τη διαχείριση και προστασία του τοπίου (Antrop, 2005).

Το τοπίο, είναι ο ειδικός γεωγραφικός συσχετισμός των γεγονότων και ισοδυναμεί κατά κάποιο τρόπο με τον όρο περιοχή, και ως πολιτιστικά τοπία χαρακτηρίζονται περιοχές που υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ φύσης και ανθρώπου (Satter, 2007). Η μετατροπή του φυσικού περιβάλλοντος σε κοινωνικά προσδιορισμένο τοπίο, διαμορφώνεται από κτηριακές δομές και φυσικά στοιχεία, καλύπτοντας το σύνολο των κοινωνικών απαιτήσεων.

Τα πολιτιστικά τοπία ορίζονται από την Επιτροπή Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO (2005), ως ξεχωριστές γεωγραφικές περιοχές που αντιπροσωπεύουν τη σύζευξη φύσης και ανθρώπου. Η ιδέα αυτή έχει αναπτυχθεί και προσαρμόσκει από τους Οργανισμούς Διεθνούς Κληρονομιάς, σε μία προσπάθεια συμφιλίωσης της φύσης και του πολιτισμού (Μωραΐτης, 2012). Επίσης, σύμφωνα με το Συμβούλιο της Ευρώπης, οι περιφέρειες αποτελούν το καταλληλότερο πλαίσιο ανάπτυξης του πολιτισμικού περιβάλλοντος, λόγω των εθνοτήτων και πολιτισμικών ποικιλομορφιών. Για το λόγο αυτό, υπάρχει ειδική διαπιστευμένη επιτροπή στους περιφερειακούς θεσμούς και αρχές των κρατών μελών που ασχολούνται ειδικά στην εδραίωση ενός δημοκρατικού περιβάλλοντος, για την επαναβεβαίωση των εθνοτήτων και πολιτισμικών παραδόσεων που χαρακτηρίζουν κάθε περιφέρεια (Σκουλάς & Σκουλά, 2013).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, τα πολιτιστικά τοπία είναι το αποτέλεσμα της διαδοχικής αναδιοργάνωσης της γης προκειμένου να προσαρμοστεί καλύτερα η χρήση και η χωρική δομή της, στις μεταβαλλόμενες κοινωνικές απαιτήσεις. Παράλληλα, οι φυσικοί πόροι, το περιβάλλον και το τοπίο αποτελούν σημαντικοί παράγοντες ως προς την αντιληπτική ικανότητα του ανθρώπου να σχεδιάζει, να διαμορφώνει και να συνθέτη τα στοιχεία της φύσης με διάφορα στοιχεία του πολιτισμού. Η συνέχιση της κληρονομιάς που επιτυγχάνεται από γενιά σε γενιά, συμβάλλει στην προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και αποτελεί υποχρέωση όλων των κοινωνιών να αναδεικνύουν και να διατηρούν την πολιτιστική κληρονομιά της εκάστοτε περιοχής, δημιουργώντας ταυτόχρονα ειδικές μορφές τουρισμού, ώστε να υπάρχει βιώσιμη ανάπτυξη.

1.3. ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ένας καθοριστικός παράγοντας που θα καταστήσει δυνατή την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι ο ρόλος της βιώσιμης ανάπτυξης, ο οποίος θα μπορούσε να εισαχθεί ως διαδικασία ή ως εξέλιξη. Τα τελευταία χρόνια, εξελίσσεται διεθνώς μία σημαντική πρωτοβουλία των εκάστοτε κυβερνήσεων, οργανώσεων και κοινωνιών γενικότερα, στην αναζήτηση σωστών λύσεων για την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης. Σύμφωνα με την έκθεση του Brundtland «Το Κοινό μας Μέλλον», η βιώσιμη ανάπτυξη ορίζεται ως η ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες της παρούσας γενιάς, χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την δυνατότητα των μελλοντικών γενεών, ικανοποιώντας τις δικές τους ανάγκες (Brundtland, 1987).

Η εξέλιξη της παγκόσμιας περιβαλλοντικής διακυβέρνησης τις τελευταίες δεκαετίες, μετά την διάσκεψη της Στοκχόλμης το 1972, επικεντρώθηκε σε μεγάλο βαθμό στις ανησυχίες των κυβερνήσεων για την αειφόρο ανάπτυξη για ένα καθαρότερο περιβάλλον, χωρίς να υπάρχει άμεση αναφορά σε στοιχεία πολιτιστικής κληρονομιάς. Ωστόσο, λόγω της επιμονής του Νότου και της διορατικότητας του Βορρά, η Διάσκεψη Κορυφής του Ρίο (1992) στο Ρίο, συστάθηκε η Επιτροπή για την «αειφόρο ανάπτυξη», για να θέσει σε εφαρμογή την οργανωτική πρακτική ιδέα της βιώσιμης ανάπτυξης στο πλαίσιο του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών. Η Διάσκεψη Κορυφής του Γιοχάνεσμπουργκ το 2002, άλλαξε περαιτέρω την έννοια της «αειφόρου ανάπτυξης», η οποία εξελίχθηκε από τα μέσα της δεκαετίας του '80 υπό την επιρροή της «Επιτροπής Brundtland», υπογραμμίζοντας την σπουδαιότητα της ταυτότητας και του πολιτισμού των τοπικών κοινοτήτων και την σημαντικότητα της υποστήριξης τους από τις κυβερνήσεις (Bauer & Biermann, 2004).

Συνεπώς, η βιώσιμη ανάπτυξη δίνει έμφαση στην εξέλιξη της ανθρώπινης κοινωνίας που είναι υπεύθυνη για την εικόνα της οικονομικής της κατάστασης. Επιπλέον, σε ένα υπόδειγμα αειφόρου ανάπτυξης βάσει πολιτικής βούλησης, οι περιορισμοί των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών πόρων αναθεωρούνται προκειμένου να συμβάλλουν στην ευημερία των σημερινών και των μελλοντικών γενεών, που μπορούν να εφαρμοστούν σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο (Glavič & Lukman, 2007).

Ο πολιτισμός και η κληρονομιά, διαδραματίζουν ζωτικό ρόλο στην ανάπτυξη του ατόμου και στη συλλογική ανάπτυξη ενός λαού. Εκτός από την παροχή πολιτιστικής, αισθητικής και πνευματικής ικανοποίησης, ο πολιτισμός και η κληρονομιά, αποκτούν ενδιαφέρον και σε θέματα οικονομίας. Γενικά, πολλά στοιχεία πολιτιστικής κληρονομιάς ταξινομούνται ως δημόσια αγαθά και παρά το γεγονός ότι δεν υπάρχουν επαρκείς δημόσιοι

πόροι για την διασφάλιση και παράλληλα την διατήρησής τους, τα πολιτιστικά αγαθά και τα αγαθά πολιτιστικής κληρονομιάς, παρέχουν ορισμένα οικονομικά οφέλη στις περιοχές τις οποίες βρίσκονται (Bedate, κ.ά. 2004).

Για να επέλθει οικονομική ανάπτυξη σε μία κοινωνία λόγω της πολιτιστικής κληρονομιάς, ο Nas (2002) αναφέρει ότι: οι κυβερνήσεις, τα ιδρύματα, οι εταιρείες, ακόμη και οι ομάδες λαϊκής προέλευσης πρέπει να συνδέουν την πολιτιστική κληρονομιά με την οικονομική ανάπτυξη, στις πολιτικές ατζέντες τους. Χαρακτηριστικό είναι, ότι η ποικιλία πολλών πολιτιστικών φαινομένων που βρίσκονται στην παγκόσμια ατζέντα, προβάλλονται με έναν ιδιαίτερο τρόπο και φέρει προσοχή τόσο στα μέσα μαζικής ενημέρωσης όσο και του κοινού. Πλέον, η πολιτιστική κληρονομιά έχει γίνει βασικό θεμέλιο του τουρισμού και η προώθηση των πολιτιστικών πόρων, μπορούν να ενισχύσουν την ανταγωνιστικότητα του τουρισμού στις χώρες υποδοχής (Karaki & Christodoulaki, 2015). Επομένως, είναι σημαντικό να επισημάνουμε ότι για να υπάρχει ανάπτυξη πολιτιστικής κληρονομιάς και ενδιαφέρον στο κοινό, χρειάζεται στρατηγικός σχεδιασμός από τους τοπικούς φορείς, ενώ παράλληλα οι τοπικές αρχές χρειάζεται να επιλέγουν κατάλληλο εκπαιδευμένο προσωπικό για να διαχειρίζονται και να προβάλλουν όλα τα στοιχεία κληρονομιάς που συμβάλλουν θετικά στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής.

1.4. ΜΑΖΙΚΟΣ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Για πολλά χρόνια ο τουρισμός ήταν αγαθό που απολάμβαναν κυρίως οι ανώτερες οικονομικά τάξεις των ανεπτυγμένων βιομηχανικά χωρών. Σήμερα, αποτελεί προσιτό αγαθό για σημαντικό ποσοστό των κατοίκων του πλανήτη μας (UNWTO, 2015). Ο συνδυασμός της αλλαγής των κοινωνικών συνθηκών με την ενθάρρυνση της ανάπτυξης του τουρισμού από τις εθνικές κυβερνήσεις, οδήγησε στη ραγδαία αύξηση του αριθμού των ατόμων που ταξιδεύουν διεθνώς μετά το 1950 (Holden, 2000). Η τουριστική βιομηχανία αποτελούσε μία μαζική ροή τουριστών παρουσιάζοντας έναν αυξανόμενο αριθμό περιπτώσεων χρόνιας και υπερβολικής δημοτικότητας, με αποτέλεσμα πολλαπλές αρνητικές επιπτώσεις στο κοινωνικό, βιοτικό, περιβαλλοντικό και οικονομικό επίπεδο της εκάστοτε κοινωνίας.

Η επιθυμία όλο και περισσότερων ανθρώπων να βρεθούν σε ένα άλλο μέρος είναι και το κύριο χαρακτηριστικό της επέκτασης του μαζικού τουρισμού. Ο μαζικός τουρισμός σημαίνει την υπερβολική συγκέντρωση τουριστών σε έναν τόπο με αποτέλεσμα, το κοινωνικό και το φυσικό του περιβάλλον να μειώνεται ή να καταστρέφεται (Παπαλαζαρίδου, 2010). Ο τύπος του μαζικού τουριστικού πακέτου ενδιαφέρεται περισσότερο για την τιμή του

τουριστικού προϊόντος και λιγότερο για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (ιστορικά ή πολιτιστικά) της χώρας που επισκέπτεται (Noronha, 1976). Επίσης, αυτός ο τύπος ανάπτυξης τείνει να είναι ιδιαίτερα εμπορεύσιμος και προσφέρει ελάχιστες ευκαιρίες επικοινωνίας και κατανόησης μεταξύ των οικοδεσποτών και των τουριστών.

Οι παράγοντες που συνέβαλαν κυρίως στην αλματώδη ανάπτυξη του τουρισμού μεταπολεμικά ήταν (Τσάρτας, 1987):

- Η αύξηση των εισοδημάτων και του ελεύθερου χρόνου στις ανεπτυγμένες χώρες αποστολής τουριστών.
- Η μεγάλη ανάπτυξη των οδικών και αεροπορικών μεταφορών.
- Ο οργανωμένος μαζικός τουρισμός που πουλάει φτηνά στον τουρίστα ένα πακέτο, στο οποίο περιλαμβάνεται η μετάβαση, η διαμονή, η ξενάγηση και πολλές φορές το φαγητό.

Η ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού οδήγησε ταυτόχρονα στην ανάπτυξη μίας βιώσιμης στρατηγικής marketing, ικανή να αντιμετωπίσει τη διαφορετικότητα μεταξύ των κοινωνικών και οικονομικών αναγκών και της περιβαλλοντικής προοπτικής. Σε μία ανασκόπηση του βιώσιμου τουρισμού, ο Butler (1999) αναφέρει πως το βασικότερο χαρακτηριστικό στην έννοια της βιωσιμότητας είναι η ικανότητα του πόρου να αξιοποιείται έως κάποια επιτρεπόμενα όρια. Ο βιώσιμος τουρισμός έχει την ικανότητα να αναπτύσσεται με βάση τη διατήρηση του περιβάλλοντος για τις μελλοντικές γενιές ενώ, όπως εξηγούν οι Middleton και Hawkins (1998), πρόκειται για έναν συγκεκριμένο συνδυασμό αριθμών και τύπων επισκεπτών, των οποίων οι δραστηριότητες σε συνδυασμό με τις ενέργειες των επιχειρήσεων μπορούν να συνεχιστούν στο άμεσο μέλλον χωρίς να βλάπτουν την ποιότητα του περιβάλλοντος στο οποίο βασίζονται.

Καθοριστικό ρόλο στην αντιμετώπιση του μαζικού τουρισμού, αποδείχθηκε η στροφή του τουριστικού κοινού στην αναζήτηση νέων πόρων τουριστικού ενδιαφέροντος με έμφαση στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού για πιο υπεύθυνες, ποιοτικές και δημιουργικές μορφές τουρισμού. Το αποτέλεσμα αυτής της αλλαγής συνέβαλε, τόσο στην αντιμετώπιση των αρνητικών επιπτώσεων του μαζικού τουρισμού όσο και στην αντιμετώπιση της βιωσιμότητας του τουρισμού, με κύρια χαρακτηριστικά την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, τις αλλαγές στον μαζικό τουρισμό, την οικονομική και οργανωτική αλλαγή στον παγκόσμιο τουρισμό, την αλλαγή των κινήτρων των τουριστών, την ανάδυση της έννοιας του κοινωνικά υπεύθυνου τουρισμού και την μεταμόρφωση του τουριστικού προϊόντος στην μεταμοντέρνα κοινωνία (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001).

Τα τελευταία χρόνια, στη ραγδαία αύξηση του τουρισμού έχουν συμβάλει και άλλοι παράγοντες που σχετίζονται με συνθήκες της σημερινής εποχής όπως (Κοτσανίδης, 2009):

- Η αποφασιστική δραστηριοποίηση των tour operators και των ταξιδιωτικών πρακτόρων.
- Η οργάνωση ταξιδιών με το σύστημα των ναυλωμένων πτήσεων (charter flights) σε συνδυασμό με την εξάπλωση των τουριστικών πακέτων.
- Η ανάδειξη νέων τουριστικών αγορών/προορισμών (π.χ. Νοτιοανατολική Ασία).
- Η εξέλιξη της τεχνολογίας και της πληροφόρησης (χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών, συστήματα ηλεκτρονικών κρατήσεων, internet, κ.λπ.).
- Η απελευθέρωση των περιορισμών στις αερομεταφορές.
- Η διερεύνηση του εύρους ηλικιών των ανθρώπων που κάνουν τουρισμό.
- Η αλλαγή στα καταναλωτικά πρότυπα των τουριστών, οι οποίοι, κατευθυνόμενοι από την αύξηση των εμπειριών και γνώσεών τους, αναζητούν πλέον ένα εμπλουτισμένο και ποιοτικά διαφοροποιημένο τουριστικό προϊόν.

Ο εναλλακτικός τουρισμός είναι η συνέπεια εκείνων των ανθρώπων που είναι δυσαρεστημένοι με τη κατάσταση του μαζικού τουρισμού όπως προωθείται από το τουριστικά πρακτορεία, με εκείνους που αναζητούν μία ποικιλία από οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές μορφές τουρισμού (Cohen, 1987). Ωστόσο, η ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού ορίζεται ως ανάπτυξη, που είναι λιγότερο εμπορική και συνδέεται με τις φυσικές, κοινωνικές και κοινοτικές αξίες σε μία κοινότητα υποδοχής (Gursoy, κ.ά. 2010).

Οι παράγοντες ανάπτυξης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού διαφοροποιούνται με βάση το τουριστικό προϊόν και των ειδικοτήτων. Επίσης, σχετίζονται γενικά με τα κίνητρα των τουριστών και χαρακτηρίζονται ανάλογα με τις δραστηριότητες που κάνουν στον τόπο προορισμού και με τον συνολικό τρόπο οργάνωσης του ταξιδιού τους. Οι βασικοί παράγοντες που συνέβαλαν στην ανάπτυξη των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού είναι (Κοκκώσης, κ.ά. 2011):

- Οι κοινωνικές αλλαγές και οι εξελίξεις στον τρόπο διεξαγωγής των ταξιδιών στις χώρες αποστολής.
- Οι αλλαγές στα οργανωτικά χαρακτηριστικά του τουριστικού τομέα και στις επιλογές των τουριστών.
- Τα διάφορα ζητήματα που σχετίζονται με το πρότυπο ανάπτυξης που ακολουθείται στις τουριστικές περιοχές.

Τα τουριστικά προϊόντα των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού ενδεικτικά περιλαμβάνουν: αγροτουρισμό, οικοτουρισμό, αθλητικό τουρισμό, χιονοδρομικό τουρισμό,

πολιτιστικό τουρισμό, θρησκευτικό τουρισμό, γαστρονομικό τουρισμό, αστικό τουρισμό, τουρισμό ειδικών και μεγάλων γεγονότων, συνεδριακό τουρισμό, εκπαιδευτικό τουρισμό, εκθεσιακό τουρισμό, θαλάσσιο τουρισμό, τουρισμό κρουαζιέρας, τουρισμό ευεξίας, ιαματικό τουρισμό, ιατρικό τουρισμό, τουρισμό θεματικών πάρκων, τουρισμό καζίνο, τουρισμό παραθερισμού, περιηγητικό τουρισμό, περιπατητικό τουρισμό, σεξουαλικό τουρισμό, φυσιολατρικό τουρισμό κ.ά.

Όλες οι ειδικές μορφές τουρισμού λόγω της ιδιαιτερότητάς τους αναπτύσσονται κατάλληλα χάρη στο φυσικό περιβάλλον, όπως αυτό έχει δημιουργηθεί, ενώ η προώθηση αυτών υποστηρίζεται από τις περιφερειακές και τοπικές κοινότητες. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η τουριστικές αναζητήσεις για ειδικές μορφές τουρισμού συμβάλλουν κατά κάποιο τρόπο στην προστασία του περιβάλλοντος, διότι οι τουρίστες συνήθως γνωρίζουν την δραστηριότητα και χρησιμοποιούν τον κατάλληλο εξοπλισμό. Επιπλέον, η εναλλακτική τουριστική ανάπτυξη δίνει μεγάλη έμφαση στην επαφή και την κατανόηση μεταξύ των οικοδεσποτών και των τουριστών καθώς και του περιβάλλοντος (Smith & Eadington, 1992). Παράλληλα, οι εναλλακτικές τουριστικές εξελίξεις τείνουν να έχουν μικρότερες αρνητικές επιπτώσεις στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον και να συνεργάζονται με άλλους τομείς της τοπικής οικονομίας, δίνοντας την ευκαιρία ακόμη και για φιλικές σχέσεις μεταξύ ντόπιων και τουριστών (Wearing & Neil, 2009).

1.5. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο πολιτιστικός τουρισμός είναι μία αναγνωρισμένη μορφή τουρισμού και έχει ως στόχο, την ανάπτυξη του ως δημιουργού εισοδήματος τόσο των ιδρυμάτων πολιτιστικής κληρονομιάς όσο και των τουριστικών πρακτόρων σε ολόκληρο τον κόσμο (Silberberg, 1995). Η άμεση σύνδεση της πολιτιστικής κληρονομιάς με τον πολιτιστικό τουρισμό αποτελεί φυσικό επακόλουθο ύπαρξης με απώτερο στόχο την ανάπτυξής της. Επίσης, οι αρνητικές και οι θετικές επιπτώσεις του τουρισμού εξαρτώνται άμεσα από τον προγραμματισμό και τον έλεγχο της τουριστικής ανάπτυξης, είτε πρόκειται για το αστικό περιβάλλον είτε για τον χώρο της υπαίθρου (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001).

Εξίσου σημαντική είναι και η πηγή εσόδων ξένου συναλλάγματος έλκοντας τουρίστες διεθνώς, όπου ο πολιτιστικός τουρισμός λειτουργεί ως πόρος εισοδήματος ενισχύοντας και διατηρώντας παράλληλα τα στοιχεία του πολιτισμού ως πηγή εσόδων στις περιοχές υποδοχής (Huibin, κ.ά. 2012). Πολλές μελέτες έχουν δείξει, ότι ο πολιτισμός και ο τουρισμός συνδέονται για να δημιουργήσουν πόρους προς όφελος της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης

σε περιφερειακές κοινότητες. Χαρακτηριστικό είναι, ότι η πολιτιστική ανάπτυξη της υπαίθρου, μπορεί να προβάλλει και να χρησιμοποιήσει τους φυσικούς και ανθρώπινους πόρους μιας περιοχής, τις σχέσεις κοινότητας και οικογένειας, την κληρονομιά και τον τρόπο ζωής τους, για να κινήσει το τουριστικό ενδιαφέρον (MacDonald & Jolliffe, 2003).

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού, ως πολιτιστικός χαρακτηρίζεται ο τουρισμός που πραγματοποιεί ταξίδια, έχοντας ως κυρίαρχο κίνητρο την αναζήτηση διαφορετικών δραστηριοτήτων και εμπειριών που σχετίζονται με τον πολιτισμό. Τα παραδείγματα αυτών των κινήτρων είναι η συμμετοχή σε φεστιβάλ και πολιτιστικές εκδηλώσεις, η γνωριμία με την ιστορία και την παράδοση τόπων και χωρών, η επίσκεψη σε περιοχές με παραδοσιακά δομημένο περιβάλλον ή σε πολιτιστικά μνημεία και μουσεία, η γνωριμία με τα τοπικά ήθη και έθιμα όπως και η γνωριμία με την τοπική γαστρονομία (Κοκκώσης, κ.ά. 2011 στο Δρακωνάκη, 2016).

Ο ορισμός του πολιτιστικού τουρισμού που βασίζεται στα απτά και άυλα στοιχεία της κληρονομιάς, ελκύει το ενδιαφέρον των τουριστών και αποτελεί βασικό κίνητρο για τον καταναλωτή. Μερικά από τα στοιχεία του είναι ο παραδοσιακός τρόπος ζωής, η παραδοσιακή αρχιτεκτονική, τα γραφικά τοπία και η άγρια φύση, τα φυσικά αξιοθέατα ως μουσεία, τα ιστορικά κτήρια, τα παραδοσιακά γεγονότα και οι γιορτές, οι θεματικές εκδρομές, οι διαδρομές και οι τοποθεσίες που συνδέονται με διάσημα πρόσωπα ή σημαντικά γεγονότα (Καραβασίλη, 2000). Ωστόσο, ο πολιτιστικός τουρισμός έχει οριστεί ως η μετακίνηση των ατόμων σε πολιτιστικά αξιοθέατα μακριά από τον συνήθη τόπο διαμονής τους, με την πρόθεση να συλλέξουν νέες πληροφορίες και εμπειρίες προκειμένου να ικανοποιήσουν τις πολιτιστικές τους ανάγκες (Shamsuddoha, κ.ά. 2011). Αν και υπάρχουν αρκετοί και διαφορετικοί ορισμοί πολιτιστικού τουρισμού, ενδιαφέρον έχει και ο ορισμός που αναφέρει ότι «οι επισκέψεις ατόμων εκτός της κοινότητας υποδοχής θέτουν ως κίνητρο το ενδιαφέρον για την ιστορική, καλλιτεχνική και επιστημονική προσφορά της πολιτιστικής κληρονομιάς, μιας κοινότητας, περιοχής, ομάδας ή θεσμού» (Silberberg, 1995).

Η συμμετοχή της κοινότητας, είναι ένας σημαντικός παράγοντας που ενδέχεται να επηρεάσει σημαντικά στη βιωσιμότητα κάθε τουριστικής ανάπτυξης της. Η συμβολή των ντόπιων στο σχεδιασμό και στα στάδια λειτουργίας, μπορεί να διασφαλίσει ότι η ανάπτυξη θα είναι υπεύθυνη για τις επιπτώσεις τόσο από κοινωνικής όσο και από περιβαλλοντικής άποψης (Gursoy, κ.ά. 2010). Η συχνότητα αλληλεπίδρασης μεταξύ ντόπιων και τουριστών και η προθυμία των ντόπιων να υπηρετήσουν ως φιλόξενοι οικοδεσπότες, είναι θεμελιώδης για την επιτυχία της ανάπτυξης (Ko & Stewart, 2002).

Στις μέρες μας, η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες για την αύξηση του τουριστικού ρεύματος μαζί με την πολιτιστική προσφορά της τοπικής κοινωνίας (Huībin, κ.ά. 2012). Οι παράγοντες ανάπτυξης του πολιτιστικού τουρισμού που έχουν αυξηθεί ραγδαία τις τελευταίες δεκαετίες, δημιουργούν μία θετική εικόνα στην κοινωνία και καθορίζουν την ανάπτυξη του τουρισμού γενικότερα. Από πλευράς προσφοράς, τα κύρια χαρακτηριστικά είναι η ανάπτυξη νέων τύπων πολιτιστικού τουρισμού, η εμπορευματοποίηση της κληρονομιάς από την τουριστική βιομηχανία, η ενθάρρυνση του πολιτιστικού τουρισμού από κυβερνήσεις, ο προσδιορισμός αγορών με μεγάλο τζίρο και η καλύτερη ποιότητα βοηθητικών υπηρεσιών. Από πλευράς ζήτησης, τα κύρια χαρακτηριστικά είναι η μεγαλύτερη κινητικότητα λόγω αύξησης μεταφορικών μέσων, η αύξηση διαθέσιμου εισοδήματος, η αύξηση ελεύθερου χρόνου, τα υψηλά επίπεδα μόρφωσης, η επιθυμία για νέες εμπειρίες και γνωριμίες και η ευαισθητοποίηση για την κληρονομιά (Καραβασίλη, 2000).

Η δημιουργία ενός τουριστικού προορισμού που σχεδιάζεται για να χρησιμοποιήσει τον πολιτιστικό χαρακτήρα, απαιτεί στρατηγικό σχεδιασμό βασισμένο στην αντίληψη του καταναλωτή, συνδυάζοντας τα προσωπικά πολιτιστικά κίνητρα του με τα κίνητρα του ταξιδιού, στα οποία οι περισσότεροι άνθρωποι αναζητούν ποικιλίες πραγμάτων που πρέπει να κάνουν όταν ταξιδεύουν. Στην περίπτωση αυτή, με βάση τον πολιτισμό ως διαδικασία, ο ταξιδιώτης αναζητεί παράλληλες δράσεις μέσα από διαδρομές ενώ μαθαίνει για την ιστορία, την κουλτούρα και τον πολιτισμό, της συγκεκριμένης περιοχής που θα επισκεφθεί. Ωστόσο, χάρη στο γεγονός ότι ο κάθε προορισμός είναι μοναδικός και προσφέρει μία διαφορετική εμπειρία, οι διαδρομές αυτές θα πρέπει να είναι διαθέσιμες στο κοινό και να παρέχουν ασφάλεια και ενημέρωση με πλήρη υποστήριξη από τις τοπικές κοινωνίες, με σκοπό την ικανοποίηση του ταξιδιώτη.

1.6. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ

Η έννοια της πολιτιστικής διαδρομής είναι πολύπλοκη και πολυδιάστατη, ενώ εισάγει και αντιπροσωπεύει μια ποιοτική συμβολή στην έννοια της κληρονομιάς και στη προστασία της. Ο ορισμός των πολιτιστικών διαδρομών παρέχεται από τη διεθνή επιστημονική επιτροπή ICOMOS και αναφέρει ότι, οποιαδήποτε διαδρομή επικοινωνίας που εξυπηρετεί έναν συγκεκριμένο και καλά καθορισμένο σκοπό, είτε πρόκειται για γη, νερό είτε για κάποιο άλλο είδος το οποίο είναι φυσικά οριοθετημένο και χαρακτηρίζεται από τη δική του συγκεκριμένη δυναμική και ιστορική λειτουργικότητα, πρέπει να πληροί τις ακόλουθες προϋποθέσεις (ICOMOS, 2008):

α) Πρέπει να προκύπτουν κατά πόσο υπάρχουν διαδραστικές κινήσεις ανθρώπων καθώς και πολυδιάστατες, συνεχείς και αμοιβαίες ανταλλαγές αγαθών, ιδεών, γνώσεων και αξιών μεταξύ λαών, χωρών, περιοχών ή ηπείρων για σημαντικές χρονικές περιόδους.

β) Πρέπει να προωθείται η διασταύρωση των επηρεαζόμενων πολιτισμών στο χώρο και στο χρόνο, όπως αντικατοπτρίζεται τόσο στην απτή και άυλη κληρονομιά τους.

γ) Πρέπει να ενσωματώνονται σε ένα δυναμικό σύστημα οι ιστορικές σχέσεις και οι πολιτιστικές ιδιότητες που συνδέονται με την ύπαρξη του.

Ωστόσο, το Συμβούλιο της Ευρώπης (2006) ορίζει τις πολιτιστικές διαδρομές ως δίκτυα αλληλεπίδρασης και οικονομικής ανταλλαγής που σχετίζονται με το πολιτισμό και τη δημιουργικότητα, ενσωματώνοντας τις αρχές της βιωσιμότητας, της αμεροληψίας και της ένταξης, με ευρείες εταιρικές σχέσεις και εμπλεκόμενους φορείς που βασίζονται σε στέρεα θεσμικά πλαίσια που ενθαρρύνουν την περιφερειακή κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη (Zabbini, 2012).

Οι πολιτιστικές διαδρομές είναι σημαντικές διότι, αποκτούν μία ιδιαίτερη μορφή αφήγησης και συνδέει τους επισκέπτες όχι μόνο με το ταξίδι αλλά και με την ιστορική εξέλιξη των γεγονότων, μαθαίνοντας πράγματα για τα μέρη που διασχίζουν σε όλη την διαδρομή του. Χαρακτηριστικό παράδειγμά μιας τέτοιας διαδρομής είναι, σε περιπτώσεις διαδρομών προσκυνήματος όπου ο σύγχρονος τουρίστας επιθυμεί να γνωρίζει την ιστορία που σχετίζεται με το γεγονός (Richards, 2011).

Οι πολιτιστικές διαδρομές μπορούν να ταξινομηθούν ως εξής (ICOMOS, 2008):

- Σύμφωνα με την εδαφική τους εμβέλεια: τοπική, εθνική, περιφερειακή, ηπειρωτική ή διηπειρωτική.
- Σύμφωνα με το πολιτισμικό τους πεδίο: εντός δεδομένης πολιτισμικής περιοχής ή επέκτασης αυτής, σε διαφορετικές γεωγραφικές περιοχές που έχουν μοιραστεί ή συνεχίσουν να μοιράζονται και βάση μιας αμοιβαίας επιρροής στο σχηματισμό ή την εξέλιξη των πολιτιστικών αξιών.
- Σύμφωνα με τον στόχο ή τη λειτουργία τους: κοινωνική, οικονομική, πολιτική ή πολιτιστική.
- Ανάλογα με τη χρονική διάρκεια τους: δηλαδή αυτά που δεν χρησιμοποιούνται πλέον σε σχέση με αυτά που συνεχίζουν να αναπτύσσονται κάτω από την επιρροή των κοινωνικοοικονομικών, πολιτικών και πολιτιστικών ανταλλαγών.
- Σύμφωνα με τη δομική τους διαμόρφωση: γραμμική, κυκλική, σταυροειδής, ακτινική ή δικτυακή.

- Σύμφωνα με το φυσικό τους περιβάλλον: γη, υδάτινη, μικτή ή άλλη φυσική ρύθμιση.

Επίσης, μελέτες των πολιτιστικών διαδρομών δείχνουν, ότι υπάρχει συνεργασία μεταξύ των πολιτιστικών διαδρομών και των μέσων μαζικής ενημέρωσης του τουρισμού για την ανάπτυξη νέων μορφών πολιτιστικού τουρισμού. Τα παραδείγματα αυτά περιλαμβάνουν την ανάπτυξη διαδραστικών οδηγιών, την σύνδεση με νέα ακροατήρια, νέες γιορτές, νέα προϊόντα κληρονομιάς, κοινό μάρκετινγκ με ξενοδοχεία, εστιατόρια και κοινή προώθηση με τους παρόχους μεταφορών, γαστρονομικός τουρισμός, αγροτουρισμός και οικοτουρισμός (Richards, 2011).

Οι πολιτιστικές διαδρομές σύμφωνα με την Καραβασίλη (2000), αποτελούν ένα από τα πιο διαδεδομένα διαχειριστικά εργαλεία τουρισμού και προσδιορίζουν μία οροθετημένη πορεία σε μνημεία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, μέσα σε ένα καθορισμένο θεματικό, ιστορικό ή εννοιολογικό πλαίσιο. Η οριοθέτηση μιας πολιτιστικής διαδρομής ή η συγκρότηση μιας μεθοδολογίας σχεδιασμού της, είναι μία επιλεκτική διαδικασία για την ολοκλήρωση της οποίας απαιτείται η θεωρία, η στοχοθεσία, η γνώση του αντικειμένου και η παρατήρηση ως δημιουργική διαδικασία παραγωγής του αντικειμενικού στόχου. Τα πιο βασικά θέματα προς διερεύνηση του κειμένου μιας πολιτιστικής διαδρομής είναι:

- Η θεματική του κειμένου που αφορά στο περιεχόμενο της και σχετίζεται με τη μελέτη της ιστορίας και αρχαιολογίας ενός τόπου και την κατανόηση του πολιτισμού.
- Η ποιητική αναφέρεται στα αισθητικά και νοητικά στοιχεία που την απαρτίζουν και αφορά στην εξέταση των στρατηγικών στο σχεδιασμό της, με στόχο την ικανοποίηση του επισκέπτη.
- Η ρητορική αναφέρεται στις στρατηγικές πειθούς και στην αποτελεσματικότητά τους και αφορά στα λεκτικά μέσα απόδοσης του νοήματος και τις παιδαγωγικές μεθόδους που απευθύνονται στον επισκέπτη κατά την διάρκειά της.

Συνοψίζοντας, οι πολιτιστικές διαδρομές αποτελούν βασικό στοιχείο του τουρισμού, διότι παράλληλα εμπλουτίζουν την εμπειρία του ταξιδιώτη με γνώσεις. Ένας προορισμός, χάρη στην μοναδικότητά του, προσφέρει μία ποικιλία από αξιοθέατα και μπορεί να αποτελέσει μία ενδιαφέρουσα πολιτιστική διαδρομή παίρνοντας την μορφή ενός θέματος, όπου όλοι οι επισκέπτες μπορούν να αποκτούν μία διαφορετική εμπειρία και να αντιλαμβάνονται με τον δικό τους τρόπο την ταυτότητα του εδάφους, του χώρου και της παράδοσης σε όλη την διάρκεια της διαδρομής.

1.7. ΠΕΡΙΠΑΤΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο περιπατητικός τουρισμός είναι μία ειδική μορφή τουρισμού και μπορεί να θεωρηθεί ως ένα πρώιμο επίπεδο ενημέρωσης, διαφύλαξης και διατήρησης από τις τοπικές κοινωνίες για την ανάπτυξη της οικολογικής ευαισθησίας, η οποία αλληλοεπιδρά σε περιβαλλοντικά θέματα. Ωστόσο, ορίζεται ως «η πραγματοποίηση τουριστικών δραστηριοτήτων, που αφορούν τη διενέργεια περιπατητικών εκδρομών διαμέσου περιοχών αξιόλογης αισθητικής, περιβαλλοντικής και πολιτιστικής αξίας» (Μαντζουράνη & Τζιφάκη, 2006). Επίσης, ο περιπατητικός τουρισμός μπορεί να θεωρηθεί ως μία διαδρομή που κάνει ο άνθρωπος ως προτροπή για τις δικές του προσωπικές σκέψεις σχετικά με την ενσάρκωση, την επίδραση και την αφοσίωση του στο τοπίο (Kusenbach, 2003). Το αποτέλεσμα αυτό μπορεί να λειτουργήσει και ως ένας τρόπος ασχολίας του ανθρώπου με το τοπίο, προσφέροντας προνομιούχες ιδέες τόσο στον τόπο όσο και στον εαυτό του (Solnit, 2001).

Οι περιπατητικές διαδρομές αποτελούν το σύνδεσμο μεταξύ τουρισμού, πολιτισμού και περιβάλλοντος σε κάθε περιοχή, καθώς ο περιηγητής διασχίζοντας την πορεία που έχει επιλέξει μπορεί να έρθει σε επαφή με την ιστορία, τον πολιτισμό και την τοπική παράδοση της περιοχής και να αποκτήσει συνείδηση ευθύνης για την προστασία του τοπικού οικοσυστήματος και των ιστορικών μνημείων του τόπου. Παράλληλα μπορεί να έρθει σε επαφή με το περιβάλλον, το τοπίο και τη φύση. Ο συνδυασμός αυτός συμβάλλει θετικά στην ανάπτυξη του περιπατητικού τουρισμού σε διάφορες περιοχές, οι οποίες μέσα από τις περιπλανήσεις των περιπατητών, μερικές φορές ανακαλύπτονται ή παρατηρούνται στοιχεία που έχουν άμεση σχέση με τον τόπο, τον πολιτισμό και το περιβάλλον (Evans & Jones, 2011). Η τακτική αυτή μέσα από περιπατητικές διαδρομές μπορεί να συμβάλλει στην συγκέντρωση νέων δεδομένων των καλά κρυμμένων ή απαρατήρητων στοιχείων, αναδεικνύοντας περαιτέρω την περιβαλλοντική αντίληψη, τις χωρικές πρακτικές, τις βιογραφίες, την κοινωνική αρχιτεκτονική και τις κοινωνικές δομές της κάθε περιοχής (Kusenbach, 2003).

Η ειδική μορφή του περιπατητικού τουρισμού, αποτελεί ενδιαφέρον για την βιωσιμότητα του στο περιβάλλον. Τα πιθανά προβλήματα που μπορεί να δημιουργήσει ο περιπατητικός τουρισμός στο περιβάλλον είναι απορρίμματα, φωτιά και ανεξέλεγκτη άσκηση δραστηριοτήτων, προκαλώντας υποβάθμιση στην χλωρίδα και πανίδα της περιοχής. Ωστόσο, η δημιουργία τουριστικών προϊόντων ειδικού ενδιαφέροντος έχουν ως στόχο να αξιοποιούν τους φυσικούς πόρους και να ενημερώνουν τους επισκέπτες για τους πιθανούς κινδύνους, περιλαμβάνοντας ορισμένες απαγορεύσεις, μειώνοντας τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις που

μπορεί να δημιουργήσει ο τουρισμός στο περιβάλλον. Η αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων με την μορφή του περιπατητικού τουρισμού μπορεί να επιτευχθεί μέσα από τουριστικές πολιτικές, οι οποίες λαμβάνουν υπόψη τα περιβαλλοντικά προβλήματα και αξιοποιούν παράλληλα τους περιβαλλοντικούς πόρους. Ένα επιτυχημένο παράδειγμα ειδικών μορφών τουρισμού που αναδεικνύει το περιβάλλον είναι η ανάπτυξη του περιπατητικού τουρισμού, με την συντήρηση των μονοπατιών και με ταυτόχρονη ανάδειξη άλλων στοιχείων της φύσης και του πολιτισμού (Σπιλάνης, 2010).

Ο περιπατητικός τουρισμός μπορεί να καταταχθεί σε δύο κατηγορίες, ως πεζοπορία και ως περίπατος. Η πεζοπορία είναι η σωματική δραστηριότητα κατά την οποία διανύουμε περπατώντας μία μεγάλη απόσταση, η οποία πρέπει να είναι τουλάχιστον 5 χιλιόμετρα, αλλιώς δεν θεωρείται πεζοπορία αλλά απλά περπάτημα. Επίσης, μπορούμε να διακρίνουμε την πεζοπορία σε τρεις κατηγορίες ανάλογα με το βαθμό δυσκολίας της (Jimakt, 2013):

- Απλή πεζοπορία. Ελάχιστη διανυόμενη απόσταση τα 5 χιλιόμετρα και το κύριο χαρακτηριστικό των διαδρομών είναι ότι γίνονται σε ομαλό έδαφος και η υψομετρική διαφορά που καλύπτεται κατά την διάρκεια της διαδρομής δεν θα πρέπει να ξεπερνάει τα 150 - 250 μέτρα.
- Ορεινή πεζοπορία. Αποτελεί το δεύτερο σκαλοπάτι της πεζοπορίας και η απόσταση μπορεί να φτάσει τα 15 με 20 χιλιόμετρα. Ο εξοπλισμός είναι εξειδικευμένος και ιδιαίτερα την χειμερινή περίοδο επιβάλλεται να είναι κατάλληλος. Τα βασικά χαρακτηριστικά της ορεινής πεζοπορίας είναι, ότι η υψομετρική διαφορά μπορεί να φτάσει τα 500 με 600 μέτρα και σε υψόμετρο πάνω από 1000 μέτρα, τα άτομα που μπορούν να πάρουν μέρος θα πρέπει να έχουν κάνει ήδη απλές πεζοπορίες και να είναι ικανά να αντιμετωπίσουν πιθανές δυσκολίες.
- Ορειβασία. Αποτελεί την πλέον δύσκολη μορφή πεζοπορίας και έχει ως στόχο την κατάκτηση κάποιας βουνοκορφής με απαραίτητο τον ειδικό εξοπλισμό.

Ο περίπατος, σύμφωνα με τον Γούσιο (2016), αποτελεί μία πολυδιάστατη ενασχόληση στον ελεύθερο χρόνο του ανθρώπου και ως μία αθλητική δραστηριότητα που συμβάλλει ως στοιχείο αναψυχής, ευεξίας και υγείας. Επίσης, μπορεί να προσφέρει μία κοινωνική εμπειρία αφού οι αθλητικές δραστηριότητες μπορούν να διακριθούν σε ατομικές και ομαδικές σε σχέση με τη συμμετοχή. Η αξιολόγηση του κάθε τουρίστα ξεχωριστά για τον εκάστοτε τουριστικό προορισμό που επιλέγει, εξαρτάται από τον τύπο του προορισμού και τις προσδοκίες που έχει και ανάλογα με τις παρεχόμενες πληροφορίες που του διατίθενται. Τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά στοιχεία του περιπατητικού τουρισμού είναι (Γούσιος, 2016):

- Έχει μικρό κόστος.
- Μπορεί να πραγματοποιηθεί παντού.
- Είναι ευχάριστος.
- Έχει θετικό αντίκτυπο στην υγεία.
- Είναι φυσικός τρόπος μετακίνησης του ανθρώπου, άρα δε χρειάζεται να διδαχθεί.
- Είναι μια διαχρονική αθλητική δραστηριότητα που μπορεί να πραγματοποιείται σε κάθε ηλικία.
- Προάγει τις κοινωνικές επαφές και την κοινωνική συμπεριφορά.
- Μπορεί να συνδυαστεί με πολλές άλλες δραστηριότητες.
- Μπορεί να διαμορφωθεί, κάτω από το πρίσμα της σωματικής επιβάρυνσης, ατομικά.
- Μπορεί να πραγματοποιηθεί κατά μονάδα, με τον ή την σύντροφο, φίλο ή με ομάδες.
- Μπορεί να πραγματοποιηθεί σχεδόν κάθε μέρα του χρόνου με οποιεσδήποτε καιρικές συνθήκες.

Η πεζοπορία γενικά δεν εξαρτάται από τουριστικές περιόδους και μπορεί ένας πεζοπόρος να δραστηριοποιείται σε όλες τις βιώσιμες ανθρώπινες καιρικές συνθήκες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της αντίληψης είναι το γεγονός ότι ακόμη και οι πιο απομακρυσμένες περιοχές των Ιμαλαίων και των Πόλων προσελκύουν αυξανόμενο αριθμό τουριστών που εκτελούν διάφορες μορφές πεζοπορίας, συμπεριλαμβανομένου και άλλων παράλληλων δραστηριοτήτων όπως rafting, αναρρίχηση σε βράχο και ορειβασία (Gyimóthy & Mykletun, 2004). Επίσης, η πεζοπορία είναι μία δημοφιλής μορφή οικοτουρισμού στα Ιμαλάια παρέχοντας στους τουρίστες ικανοποίηση και παράλληλα βιωσιμότητα του περιβάλλοντος. Σημαντικό ρόλο σε αυτή την επιτυχία έχουν οι ξεναγοί, παρέχοντας στους τουριστικούς πεζοπόρους ή επισκέπτες πληροφορίες σχετικά με την διαδρομή και τους βοηθούν όχι μόνο να απολαύσουν την εμπειρία του ταξιδιού, αλλά και να τους εκπαιδεύουν στην πορεία τους συμβάλλοντας με αυτό το τρόπο στη βιωσιμότητα του τοπικού περιβάλλοντος (Poudel & Nyaupane, 2016).

Ο περιπατητικός τουρισμός, χαρακτηρίζοντάς τον ως πεζοπορία, για να είναι όσο το δυνατόν ασφαλέστερος χρειάζεται καλά οργανωμένα τοπικά κέντρα πληροφόρησης από τοπικούς φορείς και εξειδικευμένα τουριστικά γραφεία, προκειμένου να υπάρχει γνώση των τουριστών για την περιοχή που θα επισκεφθούν και για την διαδρομή που θα ακολουθήσουν μέσα από μονοπάτια. Επίσης, ο τουρισμός πεζοπορίας γίνεται συνήθως με ομάδες τουριστών συμπεριλαμβανομένου και των οδηγών. Οι ομάδες αυτές πρέπει να είναι κατάλληλα οργανωμένες και εξοπλισμένες, είτε με ομαδικό ή ατομικό εξοπλισμό, ενώ απαραίτητη

προϋπόθεση είναι και ο λεπτομερής σχεδιασμός της διαδρομής του μονοπατιού πριν από την εκκίνηση. Επιπλέον, οι πεζοπόροι πρέπει να έχουν καλή φυσική κατάσταση, να έχουν κάνει μία τυπική εξάσκηση και να έχουν σχετική εμπειρία και αντοχή.

Από την άλλη ο περιπατητικός τουρισμός που χαρακτηρίζεται ως περπάτημα, πέρα από την καλά οργανωμένη τοπική πληροφόρηση από τους τοπικούς φορείς, δεν χρειάζεται όλες τις λεπτομέρειες και τους εξοπλισμούς για μία διαδρομή μέσα από μονοπάτια. Συνήθως το περπάτημα διαμέσου περιοχών κατοικημένων ή μη κατοικημένων, το ενδιαφέρον των τουριστών είναι η επιλογή βατών διαδρομών έχοντας την δυνατότητα προσωπικής σωματικής άσκησης και παράλληλα επίσκεψης σε αξιοθέατα που βρίσκονται στα μονοπάτια. Επίσης, μία διαδρομή εντός οικισμού που κύρια οδός είναι τα μονοπάτια, οι επισκέπτες αποκτούν σχετική εμπειρία για την ιστορία, την παράδοση, τον πολιτισμό, την κουλτούρα, το τοπίο και το περιβάλλον της κάθε περιοχής.

1.7.1. MONOPATIA

Η δραστηριότητα που συντελεί στην ειδική μορφή τουρισμού, χαρακτηρίζοντας την ως περιπατητικός τουρισμός, είναι οι διαδρομές μέσα από μονοπάτια. Το περπάτημα είναι η φυσική κινητική δραστηριότητα του ανθρώπου και τα μονοπάτια γενικά ενθαρρύνουν την αίσθηση του ανθρώπου για αφοσίωση στο τοπίο με παράλληλη ανάπτυξη αντιληπτικών και προσωπικών εμπειριών μέσα από διαδρομές σε συγκεκριμένους ενδιαφέροντες προορισμούς.

Τα μονοπάτια από τα παλιά χρόνια χρησίμευαν για να επικοινωνήσουν οι άνθρωποι μεταξύ τους. Η χάραξη των διαδρομών αυτών, σε πολλές περιπτώσεις, υπάρχουν ακόμη και σήμερα ενώ χρησιμοποιούνται για διάφορους σκοπούς. Ως μονοπάτι χαρακτηρίζεται «ο στενός μη αμαξιτός δρόμος ο οποίος προορίζεται για τη διέλευση πεζών και ζώων, χωρίς περιορισμό στο ελάχιστο πλάτος του και με σημαντικές αυξομειώσεις στην κλίση του, περιλαμβάνοντας και σκαλοπάτια» (Opengov.gr, 2016). Επίσης νοείται, «οι διαμορφωμένες διαδρομές από πεζούς και ζώα που ενώνουν μεταξύ τους τοποθεσίες που έχουν για τον άνθρωπο κάποιο ιδιαίτερο ενδιαφέρον» (Χαρακίδα, 2005). Η χρήση τους προορίζεται για δραστηριότητες όπως η πεζοπορία, η ορειβασία, η πρόσβαση περιπατητών σε φυσικά περιβάλλοντα ή αξιοθέατα και γενικότερα για τη γνωριμία και επαφή του ανθρώπου με τη φύση.

Τα μονοπάτια είναι διεθνώς αναγνωρισμένα και υπάρχουν διαδρομές που διασχίζουν ολόκληρες χώρες. Τα ορειβατικά μονοπάτια θεωρούνται ως τα μονοπάτια που χαράσσονται και χρησιμοποιούνται για πεζοπορία, είτε στην ελληνική επικράτεια (εθνικά μονοπάτια), είτε

αποτελούν τμήματα διεθνών μονοπατιών που διέρχονται από διάφορες χώρες. Αυτά έχουν χαρακτηριστεί ως ευρωπαϊκά μονοπάτια μεγάλων αποστάσεων και έχουν σηματοδοτηθεί με την κωδικοποίηση E4 και E6. Ωστόσο τα ορειβατικά μονοπάτια νοούνται τα μονοπάτια που ξεκινούν συνήθως από τη βάση του βουνού και ανεβαίνουν προς τις διάφορες κορυφές του, ή αυτά που απλά διασχίζουν ένα βουνό. Τέτοια μονοπάτια, που χρησιμοποιούνται από όλους τους ορειβατικούς και φυσιολατρικούς συλλόγους, υπάρχουν σχεδόν σε όλα τα βουνά και τα περισσότερα είναι σηματοδοτημένα με κόκκινη μπογιά ή άλλα είδη σήμανσης (Eoos.gr, 2018).

Τα τελευταία χρόνια η αναζήτηση των τουριστών που επιδιώκουν πνευματικά ενδιαφέροντα και παράλληλα ενεργητικές δραστηριότητες στη φύση, ο περίπατος σε μονοπάτια είναι μία δραστηριότητα που αποβλέπει τόσο σε στοιχεία πολιτιστικού τουρισμού όσο και σε ενεργητικές τουριστικές δραστηριότητες. Συνεπώς, η ανάπτυξη και ανάδειξη παλιών και νέων μονοπατιών μπορούν υπό κατάλληλες προϋποθέσεις να συμβάλλουν στην οικοτουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής αφού (Χαρακίδα, 2005):

- Αποτελούν πολιτιστικά στοιχεία διαρκούς ανθρώπινης παρουσίας και δράσης.
- Διέρχονται από περιοχές με φυσική ομορφιά και μεγάλη βιοποικιλότητα.
- Κατά μήκος ή στους τελικούς προορισμούς τους, συναντάμε πλήθος πολιτιστικών στοιχείων που συνδέονται με τις καθημερινές ασχολίες και την παροχή υπηρεσιών στους κατοίκους (αλώνια, νερόμυλους, αναβαθμίδες, νεροτριβές, χάνια, γεφύρια) αλλά και με τις λατρευτικές και άλλες παραδόσεις (εκκλησίες, μοναστήρια).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, το μονοπάτι δεν είναι απλά ένα στενό και ορισμένο τεχνικό έργο. Περνώντας μέσα από τα μονοπάτια μπορεί να σε οδηγήσουν σε μέρη όπου ο πολιτισμός και η φύση γίνονται κομμάτι της κατασκευής τους. Για παράδειγμα, υπάρχουν χωριά που η κύρια οδός εισόδου και εξόδου του χωριού όπως και η επικοινωνία μεταξύ των κατοίκων γίνεται μέσα από διαδρομές και μονοπάτια. Η χρήση των μονοπατιών πεζοπορίας από τους τοπικούς κατοίκους, συμβάλλουν στην ανάπτυξη περιπατητικών διαδρομών, αναδεικνύοντας μακρύτερες και καλύτερες διαδρομές μέσα από συγκεκριμένους προορισμούς της περιοχής τους (Joseph & Zimring, 2007).

Στην Ελλάδα, οι γεροντότεροι κάτοικοι των ορεινών χωριών αναφέρουν ακόμα σαν «δημοσιά» (δημόσιος, κεντρικός δρόμος), τα μονοπάτια που χρησιμοποιούσαν για την επικοινωνία μεταξύ των χωριών καθώς αποτελούσαν την σημαντικότερη οδική πρόσβαση. Ωστόσο αν και κάποια από τα παλιά μονοπάτια και τα πετρόχτιστα καλντερίμια, αληθινά έργα τέχνης, έχουν γίνει ασφαλοστρωμένοι δρόμοι, τα περισσότερα από αυτά ξεγλιστρούν

ανάμεσα στους δρόμους και συνεχίζουν την πορεία τους μέσα στα βουνά, τους λόφους και τα λαγκάδια, τα οποία χρησιμοποιούνται ακόμη και σήμερα (Visitgreece.gr, 2018).

Τα ορειβατικά - πεζοπορικά μονοπάτια εξυπηρετούν τη δασική αναψυχή, τον ορεινό τουρισμό και οικοτουρισμό καθώς και την προσέγγιση δύσβατων περιοχών ή σημείων στην ύπαιθρο. Για τον λόγο αυτό, ως προς την χάραξη και την συντήρησή τους, πρέπει να αξιοποιούνται οι τοπικές γνώσεις και οι παραδοσιακές τεχνικές, με απώτερο στόχο την αναβάθμιση της ποιότητας ανάπτυξης των κοινοτήτων και του περιβάλλοντος της κάθε περιοχής (Opengov.gr, 2016). Τέλος, η Ελλάδα διαθέτει τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού και μπορούν να αποτελέσουν επίκεντρο τέτοιων δραστηριοτήτων, γιατί τα παλαιά μονοπάτια συνδέονται άμεσα με την ανθρώπινη δραστηριότητα και διέρχονται από περιοχές με αισθητική και πολιτιστική αξία (Χαρακίδα, 2005).

1.8. ΠΕΡΙΠΑΤΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η Ελλάδα είναι μία χώρα όπου το μεγαλύτερο μέρος του εδάφους της είναι ορεινό και ημιορεινό και σε συνδυασμό με την καταγεγραμμένη και μακραίωνη πολιτιστική ιστορία της μπορεί να αποτελέσει σημείο ανάπτυξης του περιπατητικού τουρισμού. Ειδικότερα, μέσα από μονοπάτια υπάρχουν μέρη και τοποθεσίες που είτε δεν έχουν αναπτυχθεί κατάλληλα για να προσελκύσουν τουρισμό, είτε δεν έχουν ακόμη ανακαλυφθεί. Ωστόσο, ο περιπατητικός τουρισμός στην Ελλάδα υπό την μορφή ήπιας αθλητικής ενασχόλησης δεν είναι τόσο δημοφιλής σε σχέση με την Γερμανία όπου το ποσοστό της ανέρχεται σε 41% (Γούσιος, 2016).

Στην Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια, έχουν γίνει προσπάθειες ανάδειξης των μονοπατιών με στόχο την ανάπτυξη των περιοχών από όπου αυτά διέρχονται, με ταυτόχρονη διατήρηση των ιστορικών και πολιτιστικών τους στοιχείων. Σύμφωνα με το ψήφισμα για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση του Συμβουλίου των Υπουργών Παιδείας (24ης Μαΐου 1988), η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, έχει ως στόχο: «να ευαισθητοποιήσει την κοινή γνώμη σχετικά με τα προβλήματα του περιβάλλοντος και να θέσει τα θεμέλια για την ενεργό συμμετοχή των πλήρως ενημερωμένων πολιτών στην προστασία του περιβάλλοντος και τη συνετή και ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων» (Χαρακίδα, 2005).

Στις μέρες μας, ο περιπατητικός τουρισμός έχει αρχίσει να ενδιαφέρει όλο και περισσότερους ανθρώπους ως προς την ανάπτυξή του και την προβολή του σε Ελλάδα και εξωτερικό. Οι άνθρωποι παράγοντες που συμβάλλουν στην προσπάθεια αυτή γίνεται μέσα

από τοπικούς φορείς, την υποστήριξη προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, την προβολή μέσα από κοινωνικά δίκτυα και την δημιουργία ομάδων ή συλλόγων δράσεων καταγραφής και ανάδειξης διαδρομών. Το ενδιαφέρον είναι ότι πλέον υπάρχει ανάπτυξη της ειδικής μορφής του περιπατητικού τουρισμού και προβολής πολλών περιοχών της Ελλάδας. Επιπλέον, υπάρχουν αρκετές και αξιόλογες ιστοσελίδες που προωθούν με διάφορους τρόπους τον περιπατητικό τουρισμό μέσα από διαδρομές και μονοπάτια. Αναφορικά με τις πιο ενδιαφέρουσες ιστοσελίδες που υπάρχουν για τον περιπατητικό τουρισμό στην Ελλάδα, ενδεικτικά είναι:

- Το (Hellaspath.gr), όπου γίνεται μία σημαντική προσπάθεια καταγραφής διαδρομών στα Ελληνικά βουνά, με την δημιουργία ενός «Αρχείου Ορεινών Διαδρομών για GPS», προβάλλοντας διαδρομές και σημαντικές τοποθεσίες τα οποία είναι διαθέσιμα και ελεύθερα προς όλους. Το αρχείο αυτό μέχρι στιγμής περιέχει 113 βουνά και έχει καταγράψει 562 διαδρομές με περίπου 5,6 εκατομμύρια μέτρα καταγεγραμμένων μονοπατιών. Επίσης σημαντικό είναι και το υπάρχον φωτογραφικό υλικό, που συνεχώς ανανεώνεται, και δείχνει όλα τα στοιχεία πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς της κάθε περιοχής. Η προσπάθεια αυτή έχει ως στόχο την ύπαρξη μιας ολοκληρωμένης βάσης με διαδρομές από τα ελληνικά βουνά προσφέροντας παράλληλα όσο το δυνατόν την μέγιστη δυνατή ασφάλεια στο σύγχρονο ορειβάτη που θέλει να κινείται στο βουνό (Hellaspath.gr, 2018).
- Το (Pathsofgreece.gr), όπου γίνεται μία αξιόλογη προσπάθεια για την ανάδειξη στοιχείων πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς μέσα από μονοπάτια της Ελλάδας. Αποτελείται από μία ομάδα, την (ομάδα Μονοπάτια της Ελλάδας Κοιν.Σ.Επ. – Paths of Greece), που αναλαμβάνει όλη την διαδικασία που απαιτείται για να αναδειχθεί μια περιοχή ως πεζοπορικός προορισμός. Η δράση αυτής είναι η έρευνα, ο σχεδιασμός, ο καθαρισμός, η σηματοδότηση, η προβολή και η διαχείριση μονοπατιών σε συνεργασία με την τοπική κοινωνία, προκειμένου να προβάλλουν τα παλιά μονοπάτια σ' ένα τόπο, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό, με τρόπο ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες του σύγχρονου πεζοπόρου. Ο στόχος αυτής είναι η ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ελλάδας, η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και η ενίσχυση της απασχόλησης στην επαρχία (Pathsofgreece.gr, 2018).
- Το (Pezopororia.gr) όπου απευθύνεται σε όσους αναζητούν την πεζοπορία και την περιπλάνηση στη φύση, έχοντας ως στόχο το περπάτημα και την περιπλάνηση, στο βουνό,

στα ποτάμια, στα νησιά, στις πόλεις και στις άγνωστες αρχαιότητες της Ελλάδας (Pezoporosia.gr, 2018).

- Το (TopoGuide.gr) είναι μία εφαρμογή που περιλαμβάνει αναλυτικούς χάρτες, περιγραφές και φωτογραφίες περιοχών προσφέροντας ξενάγηση στους περιηγητές του με βάση ειδικά συγκροτημένες διαδρομές. Οι διαδρομές αυτές μπορεί να είναι περίπατοι στην πόλη ή στην εξοχή, πεζοπορίες, ορειβατικές πορείες, ποδηλατικές διαδρομές αλλά και διαδρομές σε αυτοκίνητο, ειδικές διαδρομές πολιτισμικού ή γεωλογικού ενδιαφέροντος και κάθε άλλη προσέγγιση που αναπτύσσεται στο χώρο (TopoGuide.gr, 2018).

Η συνολική προσπάθεια ανάπτυξης του περιπατητικού τουρισμού στην Ελλάδα έχει φέρει ως αποτέλεσμα, την ύπαρξη του πρώτου Διεθνώς Πιστοποιημένου Μονοπατιού στην Ελλάδα το Menalon Trail (Το μονοπάτι του Μαινάλου) (Menalontrail.eu, 2018). Η πιστοποίηση αυτή έχει δοθεί από την Ευρωπαϊκή Συνομοσπονδία Πεζοπορίας (ERA), μετά την αξιολόγηση με βάση 41 μετρητικά, ποιοτικά και τεχνικά κριτήρια, ως ένα από τα μονοπάτια κορυφαίας ποιότητας. Επιπλέον, προτείνεται στους ευρωπαίους πεζοπόρους ως μία συνεκτική, ενδιαφέρουσα και ασφαλής ορεινή περιπέτεια και συγκαταλέγεται μέσα στα δέκα καλύτερα της Ευρώπης (Γούσιος, 2016). Το ενδιαφέρον είναι ότι, το Menalon Trail δίνει την δυνατότητα στους πεζοπόρους να απολαύσουν μία διαδρομή 75 χιλιομέτρων μέσα στη φύση, ενώ η διαδρομή του είναι τμηματικά κατανεμημένη και αποτελείται από οχτώ τμήματα με σταθμούς τα χωριά των γύρω περιοχών από την Στεμνίτσα μέχρι τα Λαγκάδια που βρίσκονται στην ορεινή Αρκαδία στο κέντρο της Πελοποννήσου (Menalontrail.eu, 2018).

Γενικά υπάρχουν πολλά παραδείγματα περιπατητικού τουρισμού στην Ελλάδα μέσα από διαδρομές και μονοπάτια, όπου τα περισσότερα από αυτά δεν είναι αναγνωρισμένα στο ευρύ κοινό παρά μόνο από τοπικούς κατοίκους των γύρω περιοχών ή από ορειβατικούς και πεζοπορικούς συλλόγους. Ένας περίπατος ή μία πεζοπορία μπορεί να πραγματοποιηθεί είτε μέσα στην πόλη είτε σε χωριά είτε μέσα στη φύση. Για να μπορέσει να αναπτυχθεί μία περιοχή με βάση τα χαρακτηριστικά του περιπατητικού τουρισμού, θα πρέπει να υπάρξει ενημέρωση και σηματοδότηση των διαδρομών και ανάδειξη όλων των στοιχείων πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, με την υποστήριξη των τοπικών φορέων, των προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και των κατοίκων της κάθε περιοχής. Ως αποτέλεσμα αυτών, είναι η αναγνώριση του περιπατητή της συγκεκριμένης διαδρομής, η οποία μπορεί να αποτελέσει σημείο ευρύτερου ενδιαφέροντος συμβάλλοντας παράλληλα στην προστασία της και στην ανάπτυξή της.

1.9. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ολοκληρώνοντας το πρώτο κεφάλαιο σύμφωνα με τους ορισμούς που δόθηκαν και την επιχειρηματολογία που αναπτύχθηκε, η πολιτιστική και φυσική κληρονομιά αποτελεί συνδετικό στοιχείο στην ανάπτυξη του περιπατητικού τουρισμού. Η βιωσιμότητα μιας περιοχής, τόσο της τουριστικής ανάπτυξης της όσο και για την προστασία της κληρονομιάς της, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις τουριστικές πολιτικές που ακολουθεί η κάθε χώρα. Επίσης, η ειδική μορφή του περιπατητικού τουρισμού συμβάλλει στην διατήρηση του περιβάλλοντος, στην συντήρηση των μονοπατιών και στην ανάδειξη της φύσης και του πολιτισμού. Επιπλέον, ενημερώνει τους επισκέπτες και τους χρήστες των περιπατητικών διαδρομών για κινδύνους και απαγορεύσεις στην κάθε περιοχή. Παράλληλα, η εκπαίδευση κατάλληλου προσωπικού συμβάλλει περαιτέρω στην ανάδειξη και διατήρηση της κληρονομιάς και στην κάλυψη των αναγκών των σημερινών τουριστών.

Η ανάδειξη οικισμών ή μιας περιοχής λόγω της τοποθεσίας και ανάλογα με την ιστορικότητά τους, αποτελεί ζωτικής σημασίας για την διατήρηση της κουλτούρας, της παράδοσης και της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς τους. Επιπρόσθετα, αξίζει να σημειωθεί ότι χάρη στη δυναμική του τουρισμού που συνεισφέρει στην ανάπτυξη μέσα από τις ειδικές και εναλλακτικές μορφές, αποκτά ενδιαφέρον με πολλαπλές και παράλληλες τουριστικές μορφές και δραστηριότητες και συμβάλλει θετικά στην ανάδειξη των οικισμών και ειδικότερα σε περιοχές που το έδαφος τους είναι σε υψόμετρο.

Η πιο κατάλληλη μορφή τουρισμού με καθαρό το στοιχείο της βιωσιμότητας που μπορεί να συνδυάσει την ανάδειξη ενός οικισμού ή μιας περιοχής με τα στοιχεία της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς είναι ο περιπατητικός τουρισμός. Ωστόσο, η ανάπτυξη του περιπατητικού τουρισμού απαιτεί στρατηγικό σχεδιασμό των τοπικών φορέων και των κατοίκων οι οποίοι μπορεί να συμβάλλουν στην ανάπτυξη, την προστασία και την διατήρηση όλων των χαρακτηριστικών στοιχείων τόσο της τουριστικής ανάπτυξης όσο και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Επιπλέον, ενδιαφέρον αποτελούν όλες οι περιπατητικές διαδρομές που πραγματοποιούνται στη φύση, σε έναν οικισμό ή ακόμη και στην πόλη. Η προσωπική αντίληψη του ανθρώπου μέσα από διαδρομές και μονοπάτια συνδέεται με την ικανοποίηση και την ευχαρίστησή του, διότι τα πολιτιστικά και φυσικά στοιχεία των περιοχών είναι μοναδικά. Τέλος, η Ελλάδα μπορεί να αποτελέσει χώρα ενδιαφέροντος περιπατητικού προορισμού, αν αξιοποιηθούν κατάλληλα οι περιοχές της, προστατεύοντας ταυτόχρονα και ενισχύοντας τις πολιτιστικές της αξίες, δίνοντας παράλληλα ευκαιρίες για το μέλλον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2. ΔΙΕΘΝΗ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

Στο κεφάλαιο αυτό, επιλέγονται ορισμένα διεθνή παραδείγματα που δείχνουν τον τρόπο με τον οποίο αναδεικνύουν άλλες χώρες την ειδική μορφή του περιπατητικού τουρισμού, σε συνδυασμό με την πολιτιστική και φυσική κληρονομιά. Η κάθε χώρα από αυτές παρουσιάζει τον τρόπο τουριστικής προβολής των περιοχών τους, μέσα από διαδρομές και μονοπάτια, με προορισμό τα πολιτιστικά στοιχεία τους. Επιπλέον δείχνει, πως το δίκτυο διαδρομών και η οργανωτική υποστήριξη από διάφορους φορείς και υπηρεσίες είναι το αποτέλεσμα της ανάδειξης αυτών και παράλληλα της προστασίας τους.

2.1. ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΣΤΗ ΣΚΩΤΙΑ - WEST HIGHLAND WAY

Τα τελευταία χρόνια στη Σκωτία εφάρμοσαν έναν νόμο από το 2003, περί μεταρρύθμισης γης και διαχείρισης των οδών πρόσβασης στην ύπαιθρο και το φυσικό περιβάλλον. Είχε ως σκοπό, να εξετάσει τις συνέπειες για ένα συγκεκριμένο τύπο χρήσης αναψυχής, τις διαδρομές μεγάλων αποστάσεων. Η συμμετοχική προσέγγιση των ενδιαφερόμενων, βοήθησε τους διαχειριστές διαδρομών να χρησιμοποιήσουν δημόσιους πόρους και να βρεθούν κεφάλαια από άλλες πηγές συμβάλλοντας στην ανάπτυξη πολλών περιοχών και την σωστή διαχείριση και διατήρηση των διαδρομών (Morrow, 2005). Στη Σκωτία σήμερα, υπάρχουν πάνω από 2.100 περιπατητικές διαδρομές σε αντίθεση με την Ελλάδα που έχει 562 καταγεγραμμένες διαδρομές. Η πρώτη και η πιο δημοφιλής διαδρομή είναι η West Highland Way που ξεκινάει από το Milngavie που βρίσκεται στα βόρεια προάστια της Γλασκώβης και καταλήγει στο Fort William που βρίσκεται στους πρόποδες του Ben Nevis του υψηλότερου βουνού της Μεγάλης Βρετανίας. Ωστόσο, υπάρχει δυνατότητα εκκίνησης της διαδρομής από την καρδιά της Γλασκώβης, φτάνοντας στο Milngavie ακολουθώντας τον διάδρομο Kelvin Walkway. Για να διανυθεί η απόσταση αυτή χρειάζεται περίπου 151 χιλιόμετρα περπάτημα, ενώ η διαδρομή σε όλο της το μήκος χωρίζεται σε 8 στάδια με στάσεις διάφορους οικισμούς (Walkhighlands.co.uk, 2018).

Σύμφωνα με έρευνες το περπάτημα αποτελεί την πιο δημοφιλή ψυχαγωγική δραστηριότητα στο Ηνωμένο Βασίλειο με διαδρομές μέτριας και έντονης σωματικής έντασης. Πιο συγκεκριμένα σε μία έρευνα που έγινε στη διαδρομή του West Highland Way τα αποτελέσματα έδειξαν, ότι οι πεζοπόροι απολάμβαναν τις συναντήσεις με άλλους

περιπατητές, ένιωθαν πιο κοντά στη φύση, απολάμβαναν το τοπίο και βίωναν την μοναξιά και την ελευθερία, επιτρέποντάς τους να σκεφτούν και να προβληματιστούν ξεφεύγοντας από την καθημερινή ρουτίνα (Crust, κ.ά. 2011). Στις διαδρομές αυτές για αιώνες, συμπεριλαμβανομένου και της West Highland Way, οι εκτεταμένες εκτάσεις άγριων εκτάσεων καλύπτονταν από ένα πολύπλοκο δίκτυο οδών, στρατιωτικών δρόμων, δρόμων Pictish, δρόμων φέρετρου, δρόμων ούισκι και μονοπατιών που συχνά αποτελούσε το μόνο μέσο επικοινωνίας μεταξύ των κοινοτήτων (Storer, 1991 στο Morrow, 2005). Επίσης, συναντάς ευρήματα του λαού των Picts που βρίσκονταν στην βόρεια Σκωτία και αναφέρονται ως η φυλή «Picti» (ζωγραφισμένοι), λόγω της συνήθειάς τους να ζωγραφίζουν το σώμα τους με βαφή και να σκαλίζουν τις πέτρες με διάφορα σχέδια. Ωστόσο, δεν άφησαν κανένα γραπτό κείμενο της ιστορίας τους και χαρακτηρίστηκαν από τον Τάκιτο (ένας από τους σημαντικότερους Λατίνους ιστορικούς της Ρωμαϊκής εποχής) ως «Caledonians» που ήταν το όνομα μόνο μιας φυλής (Mark, 2014).

Στη Σκωτία, η West Highland Way είναι η πρώτη επίσημη διαδρομή πεζοπορίας μεγάλων αποστάσεων που ολοκληρώθηκε το 1980, προσελκύοντας περίπου 15.000 πεζοπόρους κάθε χρόνο. Σε όλη την διαδρομή του, το τοπίο αλλάζει συνεχώς, ενώ ένα μεγάλο μέρος του δρόμου περιλαμβάνει αρχαία και ιστορικά δρομολόγια της εποχής, καθώς και στρατιωτικούς δρόμους του 18^{ου} αιώνα και εγκαταλελειμμένες σιδηροδρομικές γραμμές. Επίσης διασχίζει το Loch Lomond & The Trossachs National Park με την μεγαλύτερη υδάτινη επιφάνεια γλυκών νερών σε όλη την Μεγάλη Βρετανία (Robbins, 2016).

Χάρτης 1: Η διαδρομή του West Highland Way στη Σκωτία. (Πηγή: grasshoppersglasgow.com)

Τέλος, σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι οι δραστηριότητες και οι περιπατητικές διαδρομές στη Σκωτία έχουν βοηθήσει σημαντικά τις τοπικές περιοχές και τις κοινότητες για

ανάπτυξη του τουρισμού με ευρύτερα κοινωνικά και οικονομικά οφέλη, διασφαλίζοντας παράλληλα, σύμφωνα με τον νόμο της υπαίθρου της Σκωτίας, την βιωσιμότητα του τόπου (Morrow, 2005).

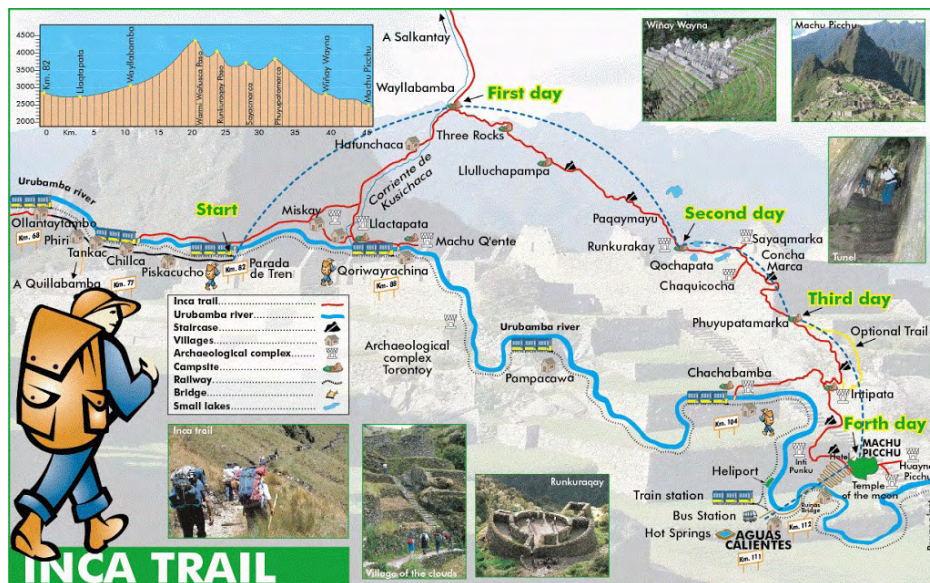
2.2. ΤΟ ΜΟΝΟΠΑΤΙ ΤΩΝ ΙΝΚΑΣ – ΠΕΡΟΥ

Ένα από τα σημαντικότερα μνημεία απτής κληρονομιάς και ένα από τα μεγαλύτερα έργα πολιτισμού του ανθρώπου παγκόσμιας εμβέλειας είναι το Ιστορικό Ιερό του πολιτισμού των Ίνκας στην αρχαία πόλη Μάτσου Πίτσου. Βρίσκεται στο Περού, Νότια του ισημερινού στην ανατολική πλαγιά των Περουβιανών Άνδεων σε υψόμετρο άνω των 2.400 μέτρων (Unesco.org, 2018). Το Μάτσου Πίτσου, ανακαλύφθηκε το 1911 από τον Αμερικανό ιστορικό και αρχαιολόγο Χίραμ Μπίνγκαμ, με σπουδές ιστορίας και πολιτικές επιστήμες στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ, ο οποίος ξεκίνησε από το Κούσκο την αρχαία πρωτεύουσα των Ίνκας με σκοπό και στόχο να ανακαλύψει τις χαμένες πόλεις των Ίνκας που ανέφεραν στα κείμενα τους ο Αντόνιο ντε λα Καλάντσα και ο Αντόλφ Μπανταλιέ. Ο ίδιος, το 1913 δημοσίευσε όλα τα πορίσματα της αρχαιολογικής του έρευνας σε ένα άρθρο στο περιοδικό National Geographic και στη συνέχεια, το 1983 ανακηρύχτηκε από την UNESCO μνημείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς (Χατζηδάκη, 2016).

Η πόλη Κούσκο στο Περού, που κατοικείται μέχρι και σήμερα, βρίσκεται σε υψόμετρο περίπου 3.300 μέτρων και χαρακτηρίζεται ως ένα μνημείο και ένας τόπος όπου γράφτηκαν μερικές από τις πιο λαμπρές αλλά και πιο τραγικές στιγμές της ιστορίας της Νοτίου Αμερικής (Πλιάκος, 2017). Επίσης, αποτελεί την αφετηρία για την διαδρομή προς το Μάτσου Πίτσου, καθώς οι Ίνκας έφτιαξαν ένα τεράστιο δίκτυο μονοπατιών, περίπου 40.000 χιλιομέτρων για να συνδέσουν την τεράστια αυτοκρατορία τους. Ωστόσο, η πιο γνωστή διαδρομή είναι «το Μονοπάτι των Ίνκας προς το Μάτσου Πίτσου» γνωστό και ως Camino Inca ή Inca Trail, ένα μονοπάτι περίπου 43 χιλιομέτρων που συνδέει τους σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους των Ίνκας, Runcuracay, Sayacmarca, Phuyupatamarca, Wiñay Wayna και Μάτσου Πίτσου (HikingExperience.gr, 2018).

Το μονοπάτι των Ίνκας, είναι ένα μονοπάτι πεζοπορίας που ξεκινάει από την Ιερή Κοιλάδα του οικισμού Urubamba, που βρίσκεται δίπλα στον ποταμό Urubamba, και περιλαμβάνει τρεις επικαλυπτόμενες διαδρομές δύο εκ των οποίων το υψόμετρο φτάνει τα 4.200 μέτρα γεγονός που μπορεί να οδηγήσει σε ασθένεια ύψους. Σε όλη την διαδρομή του, περνά μέσα από οικισμούς, διαφορετικά οικοσυστήματα, πέτρινα τούνελ, πλούσια δάση και πολλά ερείπια των Ίνκας. Η κλασική διαδρομή στο αρχαίο γραφικό μονοπάτι ολοκληρώνεται

μέσα σε 4 ή 5 μέρες, με διανυκτερεύσεις σε ειδικούς χώρους κατασκήνωσης, ενώ όταν πλησιάζει το μονοπάτι στην Πύλη του Ήλιου αποκαλύπτεται ο τελικός προορισμός του αρχαιολογικού χώρου Μάτσου Πίτσου (HikingExperience.gr, 2018).

Εικόνα 1: Το μονοπάτι των Ίνκας προς το Μάτσου Πίτσου. (Πηγή: hikingexperience.gr)

Για την προστασία τόσο της ευρύτερης περιοχής όσο και για το μονοπάτι των Ίνκας, τις διαχειρίζεται το Εθνικό Ινστιτούτο των Φυσικών Πόρων, INRENA. Επίσης, υπάρχουν κανονισμοί του πάρκου που πρέπει να σέβονται και να υπακούουν οι επισκέπτες του, καθώς απαγορεύονται τα σκουπίδια, το κόψιμο ή η φθορά των δέντρων, η αφαίρεση ή η φθορά των λίθων από τα ερείπια και το μονοπάτι, η αφαίρεση φυτών, η θανάτωση των ζώων, το άναμμα φωτιάς και η κατασκήνωση σε αρχαιολογικούς χώρους (Αθανασοπούλου, 2011). Επίσης έχει δοθεί προτεραιότητα στην ασφάλεια των επισκεπτών και στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, καθώς απαιτείται ειδική άδεια που εκδίδεται κάθε χρόνο από την κυβέρνηση της χώρας του Περού, καθώς και ονομαστική κράτηση που δεν μεταβιβάζεται και επιτρέπονται μόνο 500 άτομα καθημερινώς στο μονοπάτι εκ των οποίων μόνο 200 είναι πεζοπόροι, ενώ οι υπόλοιποι είναι οδηγοί και αχθοφόροι. Επιπρόσθετα, το μονοπάτι είναι κλειστό κάθε Φεβρουάριο για καθαρισμό (HikingExperience.gr, 2018).

Οι αναφορές που έχουν γίνει σχετικά με την ιδιαίτερη αρχιτεκτονική που χρησιμοποίησαν οι Ίνκας εκείνη την περίοδο, αποτελεί ένα μυστήριο για την κατασκευή όλων των μονοπατιών, των κτηρίων και των μνημείων με τρόπο ικανό, ώστε όλες οι κατασκευές να αντέξουν για τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα. Παρότι δεν έχουν βρεθεί κείμενα ή σημάδια για τον τρόπο κατασκευής τους, οι εργάτες των Ίνκας φαίνεται να γνώριζαν καλά και να χρησιμοποιούσαν με αξιοπρέπεια τόσο τους λίθους από λευκό και

γκριζωπό γρανίτη ως υλικά κατασκευής όσο και την σύνδεσή τους με το φυσικό περιβάλλον (Wright, κ.ά. 1999). Επιπλέον, ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι τα μονοπάτια, τα ιστορικά μνημεία και τα χαρακτηριστικά του Ιστορικού Ιερού του Μάτσου Πίτσου, είναι ενσωματωμένα μέσα σε ένα ορεινό τοπίο εξαιρετικής γραφικής και γεωμορφολογικής ομορφιάς, καθώς συνδυάζονται αρμονικά με το φυσικό περιβάλλον το οποίο δείχνει, πως οι Ίνκας είχαν και αισθητική άποψη μεταξύ ανθρώπινου πολιτισμού και φύσης (Unesco.org, 2018). Τέλος, ενδιαφέρον είναι και ο χαρακτηρισμός του Μάτσου Πίτσου από πολλούς ως «ο Παρθενώνας της Αμερικανικής Ηπείρου» (Πλιάκος, 2017).

Εικόνα 2: Το Μάτσου Πίτσου. (Πηγή: hikingexperience.gr)

Το Ιστορικό Ιερό του Μάτσου Πίτσου και γενικά όλα τα ευρήματα των κτηρίων, οι τοποθεσίες αυτών και η σύνδεσή τους με τα μονοπάτια, κατασκευασμένα τα περισσότερα με το ίδιο τρόπο, μαρτυρά τον πολιτισμό των Ίνκας και την καλά σχεδιασμένη κατανομή των λειτουργιών στο χώρο, όπως τον έλεγχο των εδαφών λόγω ορεινής κατασκευής, αλλά και την καλαίσθητη τοποθεσία τους στο φυσικό περιβάλλον. Αυτή η εικόνα έχει προκαλέσει μεγάλο ενδιαφέρον επισκεψιμότητας, όπου ο ίδιος ο τουρισμός παρέχει οικονομικά οφέλη αλλά και σημαντικές πολιτισμικές και οικολογικές επιπτώσεις (Unesco.org, 2018). Ωστόσο, υπάρχει επαρκής διαχείριση που ρυθμίζει την πρόσβαση και ελαχιστοποιεί τις αρνητικές επιπτώσεις, καθώς η υποστήριξη των κυβερνήσεων τα τελευταία χρόνια και το ενδιαφέρον των ανθρώπων και των γύρω οικισμών έχει βοηθήσει στην ανάπτυξη της περιοχής αλλά και στην διατήρηση και την συντήρηση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς τους.

2.3. ΠΕΡΙΠΑΤΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ – ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ

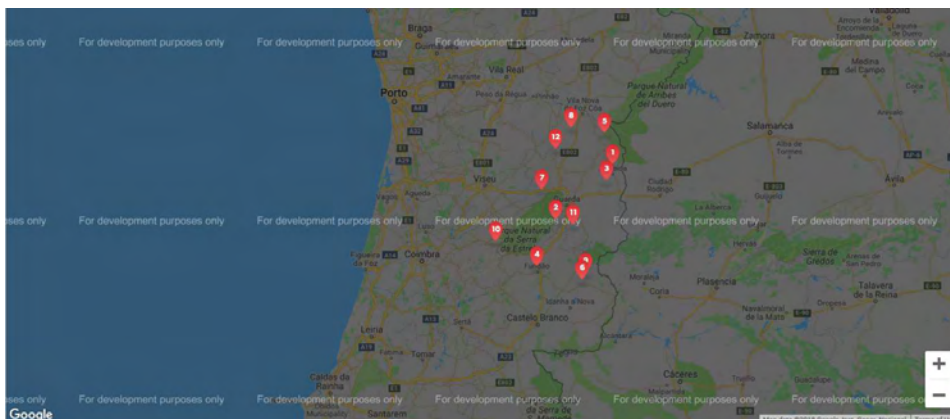
Στην Πορτογαλία, τα τελευταία χρόνια, εφαρμόζεται μία αναπτυξιακή στρατηγική που επικεντρώνεται στις κοινωνικές διαδικασίες, στις πρακτικές και τους παράγοντες που εμπλέκονται με την κληρονομιά. Το κύριο επιχείρημα είναι οι διαδικασίες προστασίας και οι λήψεις αποφάσεων εκείνων των πολιτιστικών στοιχείων που συμβάλλουν στην τουριστική κατανάλωση, ακολουθώντας τις διεθνείς τάσεις στην ανάπτυξη της κληρονομιάς (Silva, 2011). Ωστόσο, η προβολή αυτού του επιχειρήματος εστιάζει στην προώθηση του περιπατητικού τουρισμού με διαδρομές μέσα από μονοπάτια, οι οποίες διασχίζουν σχεδόν ολόκληρη την χώρα, με το ενδιαφέρον να στρέφεται στην ανάδειξη τόσο της φυσικής όσο και της πολιτιστικής κληρονομιάς, δίνοντας παράλληλα την ευκαιρία στους τοπικούς κατοίκους να επέμβουν και να ενισχύσουν κοινωνικά την περιοχή τους (Centerofportugal.com, 2018). Πολλά από τα αρχαία μονοπάτια, συνδέουν τα ιστορικά χωριά που είναι χτισμένα όλα με πέτρα σχιστόλιθου και επιπλέον διασχίζουν πυκνά δάση, ποτάμια, νερόμυλους και καταρράκτες, προβάλλοντας όλα τα στοιχεία κληρονομιάς που έχουν αφήσει κατά την διάρκεια της ιστορίας τους (Portugalwalkhike.com, 2018).

Ο ιστορικός δρόμος της Rota Vicentina στην Πορτογαλία, είναι μία διαδρομή που χωρίζεται σε 12 τμήματα με συνολική απόσταση περίπου 230 χιλιόμετρα και διέρχεται από κύριες πόλεις και χωριά μέσα από αγροτικούς δρόμους που έχουν αφήσει αρκετούς αιώνες ιστορίας. Είναι μία κλασική Μεγάλη Διαδρομή (GR), με πλήρες πρόσβαση μόνο σε πεζοπόρους και ποδηλάτες, που πρόσφατα το Φεβρουάριο του 2016 πιστοποιήθηκε με την ευρωπαϊκή επιγραφή «Leading Quality Trails - Best of Europe», καθώς και από την ERA (European Ramblers Association) και εντάχθηκε στην αποκλειστική ομάδα των καλύτερων προορισμών πεζοπορίας στην Ευρώπη (Rotavicentina.com, 2018). Ωστόσο, η ιστορική αυτή διαδρομή που αποτελείται κυρίως από μυθικά παλιά μονοπάτια αναδεικνύει την νότια κληρονομιά της χώρας που ξεκινάει κεντροδυναμικά από έναν ιστορικό οικισμό το Santiago do Cacém και τελειώνει στο νοτιοδυτικό άκρο της χώρας στον οικισμό Sagres. Επιπλέον, ο πεζοπόρος στο πέρασμά του ανακαλύπτει την ιστορική κληρονομιά των γραφικών χωριών και τον τρόπο ζωής των κατοίκων, την θρησκευτική και λαϊκή αρχιτεκτονική, τα ιστορικά κέντρα παράκτιας άμυνας, τα κάστρα, τους αρχαιολογικούς χώρους, τα δάση φελλού, κ.ά. προσφέροντάς του πλήρης υποστήριξη σε όλη την διαδρομή του, με τουριστικούς οδηγούς, χάρτες και σηματοδοτήσεις των μονοπατιών (Portugalnaturetrails.com, 2018).

Χάρτης 2: Η διαδρομή Rota Vicentina στην Πορτογαλία. (Πηγή: portugalnaturetrails.com)

Κατά τα Μεσαιωνικά χρόνια η Πορτογαλία άλλαξε την μοίρα της και τα εδαφικά της χαρακτηριστικά, χτίζοντας μεσαιωνικά κάστρα, πύργους και οικισμούς, με πέτρινους τοίχους σε λόφους και βουνά. Η εικόνα οχύρωσης που αντικρίζουμε σήμερα είναι το αποτέλεσμα αυτών των πράξεων, όπου οι βασιλιάδες εκείνης της εποχής έχτιζαν κάστρα και τείχη προκειμένου να υπερασπιστούν τα εδάφη τους, ενώ έδιναν προνόμια σε όσους ήθελαν να εγκατασταθούν στα χωριά, γύρω από αυτές τις περιοχές (Centerofportugal.com, 2018). Σήμερα πολλά από τα χωριά, που είναι χτισμένα από γρανίτη και σχιστόλιθο, διατηρούν μνήμες αρχαίων κατακτήσεων και παραδόσεων και είναι αξιοσημείωτα για τα τοπία τους, την κληρονομιά τους και για τους κατοίκους που ζουν εκεί, ενώ ονομάστηκαν ως «Ιστορικά Χωριά της Πορτογαλίας» (Visitportugal.com, 2018).

Χάρτης 3: Οι θέσεις των ιστορικών χωριών της κεντρικής Πορτογαλίας. (Πηγή: centerofportugal.com)

Η πλειοψηφία των Ιστορικών Χωριών της Πορτογαλίας είναι μικρές και συγκεντρωμένες αγροτικές κοινότητες που διαδραμάτισαν σημαντικούς γεωστρατηγικούς και διοικητικούς ρόλους για αιώνες, αλλά στα τέλη του 20^{ου} αιώνα υπέφεραν από την εγκατάλειψη, λόγω κρίσης στον πρωτογενή τομέα της χώρας. Ωστόσο, με την εφαρμογή ενός προγράμματος που ξεκίνησε σε συνεργασία με το πρώην Πορτογαλικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς (IPPar), το γενικό συμβούλιο των εθνικών κτηρίων και μνημείων (dgEMN), το Εθνικό Ινστιτούτο για την ευνοϊκή χρήση του ελεύθερου χρόνου των εργαζομένων (INaTEL), τις τοπικές κυβερνήσεις και από ιδιωτικούς πράκτορες, επιλέχθηκαν σε δύο στάδια δέκα χωριά το 1995 και δύο χωριά το 2003 με διάφορα κριτήρια, μεταξύ των οποίων την ύπαρξη αρχιτεκτονικής, αρχαιολογικής και περιβαλλοντικής κληρονομιάς, την ενότητα του αστικού ιστού και την έλλειψη τουριστικών υποδομών, προκειμένου να αναπτύξουν ένα τουριστικό δίκτυο με διαδρομές αναδεικνύοντας τα στοιχεία της κληρονομιάς, την φύση, τον πολιτισμό και την ιστορία της χώρας γύρω από τα «Ιστορικά Χωριά της Πορτογαλίας» (Silva, 2011).

Τα δώδεκα Ιστορικά Χωριά, βρίσκονται στην κεντρική περιοχή της Πορτογαλίας και είναι τα εξής: Almeida, Belmonte, Castelo Mendo, Castelo Novo, Castelo Rodrigo, Idanha-a-Velha, Linhares da Beira, Marialva, Monsanto, Piódão, Sortelha και Trancoso (Centerofportugal.com, 2018). Συγκροτούν ένα δίκτυο με την ονομασία Μεγάλη Διαδρομή (GR 22), η οποία είναι κυκλική και με συνολική απόσταση περίπου 565 χιλιομέτρων, χωρισμένη σε 12 στάδια αρχίζοντας και τελειώνοντας σε κάθε ένα από αυτά τα χωριά. Επίσης, η διαδρομή έχει σημαδευτεί και σηματοδοτηθεί από την Ομοσπονδία Κατασκήνωσης και Ορειβασίας της Πορτογαλίας το 2000, προκειμένου να γίνει πιο ελκυστική για τους περιπατητές και τους ποδηλάτες. Επιπρόσθετα, η διαδρομή στο σύνολό της περνά από 52 χωριά και τρεις προστατευόμενες περιοχές που πρόσφατα κυκλοφόρησε ένας οδηγός «Great Route 64 σελίδων» για να βοηθήσει την πεζοπορία των τουριστών, διότι η πλήρης πορεία του (GR 22) έχει διάρκεια, επτά ημέρες με ποδήλατο, 12 ημέρες με τρέξιμο και 30 ημέρες με τα πόδια (Administrador, 2015).

Εικόνα 3: Το χωριό Almeida.

Εικόνα 4: Το χωριό Piódão.

(Πηγή: centerofportugal.com)

Το δίκτυο των Ιστορικών Χωριών παρέχει μία στρατηγική ανάπτυξης, βασισμένη σε ιστορικές και πολιτιστικές αξίες, καθώς και σε αξίες κληρονομιάς, σε μία περιοχή γεμάτη από φυσικά προτερήματα γνωστά και ως πορτογαλική Beira, κοντά στη Serra da Marofa, το φυσικό πάρκο Serra da Estrela, την οροσειρά Gardunha και το φυσικό πάρκο Malcata (Centerofportugal.com, 2018). Οι πεζοπόροι ακολουθούν μία παλιά διαδρομή μονοπατιών που ενώνει τα Ιστορικά Χωριά της Πορτογαλίας, χρησιμοποιώντας τις σηματοδοτήσεις και εξειδικευμένους τοπικούς οδηγούς σε όλη την πορεία τους, μαθαίνοντας παράλληλα για τον λαό, τον πολιτισμό και την πλούσια ιστορία τους (Mtsobek.com, 2018). Επίσης ενδιαφέρον αποτελεί και η ανάδειξη της ιστορικής και θρησκευτικής κληρονομιάς, της λαϊκής αρχιτεκτονικής, των παλατιών και των αρχοντικών τους (Centerofportugal.com, 2018). Ωστόσο, οι χώροι και τα κτήρια των Ιστορικών Χωριών διαμορφώθηκαν και προσαρμόστηκαν για να γίνουν επισκέψιμοι, προσελκύοντας εγχώριους και διεθνείς τουρίστες (Dicks, 2004). Επιπλέον η σχετικά κυκλική διαδρομή των Ιστορικών Χωριών, δικαιολογεί τόσο την τοποθέτησή τους εντός των κάστρων ή κοντά σε αυτά, όσο και την αρχιτεκτονική κατασκευής τους με πέτρα από σχιστόλιθο, διότι πολλά από τα κάστρα που βρίσκονται σε αυτές τις περιοχές είναι στρατηγικά ευθυγραμμισμένα κατά μήκος των συνόρων με την Ισπανία που σήμερα είναι ειρηνικά. Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζει και η εικόνα της διατήρησης, στην τωρινή εποχή, των λιθόστρωτων δρόμων και των πέτρινων κτηρίων αποκαλύπτοντας την αυθεντικότητα μιας ιστορίας 900 ετών (Visitportugal.com, 2018), ενώ αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι με το επίσημο άνοιγμα της διαδρομής (GR 22) συγκέντρωσε περισσότερους από χίλιους ανθρώπους (Administrador, 2015).

Το συμπέρασμα αυτού του δικτύου δείχνει, ότι η Πορτογαλία ακολουθεί μία αναπτυξιακή στρατηγική που ενώνει τα χωριά μέσα από διαδρομές και μονοπάτια, βοηθώντας την τοπική και την περιφερειακή ανάπτυξη των περιοχών της χώρας, ως αποτέλεσμα αποφυγής εγκατάλειψης αυτών, προσφέροντας στήριξη με κοινωνικές και οικονομικές πρακτικές με κύριο παράγοντα τον πολιτιστικό και περιπατητικό τουρισμό.

2.4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συμπερασματικά, τα διεθνή παραδείγματα που αναφέρθηκαν στο συγκεκριμένο κεφάλαιο αποδεικνύουν την αναπτυξιακή στρατηγική που ακολουθούν ορισμένες χώρες προκειμένου να αναδείξουν την πολιτιστική και φυσική κληρονομιά ορισμένων περιοχών τους, χρησιμοποιώντας ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού και συγκεκριμένα του περιπατητικού, που στο σύνολο τους ανακαλύφθηκαν πρόσφατα ή ήταν ξεχασμένα ή ήταν

εγκαταλελειμμένα. Επιπλέον, για την εφαρμογή αυτών των μέτρων οι εκάστοτε κυβερνήσεις εφάρμοσαν αναπτυξιακές πολιτικές δίνοντας αρμοδιότητες στους τοπικούς φορείς και στους κατοίκους των περιοχών, οι οποίοι βοήθησαν στο να αναπτύξουν και να αναδείξουν τις περιοχές τους και παράλληλα να τις προστατεύσουν.

Η ειδική μορφή τουρισμού και συγκεκριμένα του περιπατητικού, δείχνει πως συμβάλλει θετικά στην στρατηγική ανάπτυξης των περιοχών, τόσο στην ανάδειξη της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς όσο και στην προστασία αυτών. Επιπλέον, οι τουρίστες μέσω του περιπάτου, όπως φαίνεται από τα παραδείγματα, δείχνουν πρόθυμοι να διανύσουν μεγάλες αποστάσεις και να δραστηριοποιηθούν ανάλογα με τις προτιμήσεις τους, μαθαίνοντας για το τόπο, την κουλτούρα και τις παραδόσεις των διάφορων περιοχών ενώ παράλληλα απολαμβάνουν το φυσικό τοπίο κατά την διάρκεια της διαδρομής τους.

Χαρακτηριστικό είναι, σύμφωνα με τα παραδείγματα, ότι η ανάδειξη των διαδρομών και των πολιτιστικών στοιχείων υποστηρίζονται κατάλληλα από φορείς και υπηρεσίες. Για παράδειγμα, οι διαδρομές αυτές για να είναι προσβάσιμες έχουν σηματοδοτηθεί και έχουν καθαριστεί, προκειμένου να μπορεί ο κάθε επισκέπτης να τις χρησιμοποιεί ακολουθώντας με αυτό το τρόπο την σωστή κατεύθυνση. Επιπλέον, με την βοήθεια ξεναγών, τουριστικών οδηγών και ψηφιακών εφαρμογών που σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να είναι απαραίτητη, βοηθάει τον τουρίστα να έχει σωστή ενημέρωση.

Στην Ελλάδα, σε αντίθεση με τα παραπάνω παραδείγματα, η ανάδειξη του περιπατητικού τουρισμού σε συνδυασμό με την πολιτιστική και φυσική κληρονομιά δεν έχει αξιοποιηθεί κατάλληλα προκειμένου να έχει αντίκτυπο από λάτρεις της συγκεκριμένης μορφής τουρισμού. Εξαίρεση αποτελεί το Menalon Trail που ξεκίνησε πρόσφατα υπό αυτή τη μορφή και με καλή υποστήριξη, όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Ωστόσο, υπάρχουν και άλλες διαδρομές που η ανάδειξη τους γίνεται από ορισμένους ορειβατικούς συλλόγους οι οποίοι έχουν σηματοδοτήσει μονοπάτια οργανώνοντας περιπάτους σε διάφορες περιοχές της χώρας.

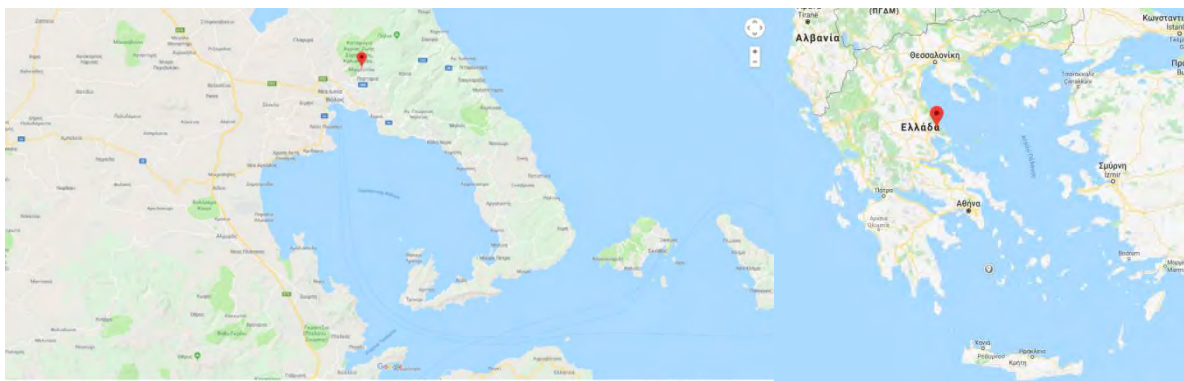
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

3. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: Η ΜΑΚΡΙΝΙΤΣΑ ΤΟΥ ΠΗΛΙΟΥ

Στην παρούσα εργασία, γίνεται η επιλογή του οικισμού της Μακρινίτσας ως μελέτη περίπτωσης, διότι περιλαμβάνει αρκετά στοιχεία πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς σε συνδυασμό με τον περιπατητικό τουρισμό. Η παρουσίαση αυτών των στοιχείων μπορεί να αποτελέσουν την έναρξη ανάπτυξης ενός δικτύου διαδρομών εντός και εκτός του οικισμού προκειμένου να αναδειχθεί και να προστατευτεί η κληρονομιά της.

3.1. Η ΜΑΚΡΙΝΙΤΣΑ ΚΑΙ ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ

Ο οικισμός της Μακρινίτσας βρίσκεται σε μία περιοχή ορεινή και συγκεκριμένα στο Πήλιο του Νομού Μαγνησίας, με το ενδιαφέρον να αποτελεί το δομημένο περιβάλλον, η αρχιτεκτονική, η ιστορία και η κληρονομιά της. Το Πήλιο, είναι ένα βουνό με ιδιαίτερη μορφολογία και απότομη κλίση σε αρκετά σημεία του, ενώ η φυσική ομορφιά, ο πλούτος των φυσικών πόρων και η ορατή θέα της θάλασσας από πολλά σημεία της πλαγιάς του, τόσο της Ανατολικής πλευράς που βρέχεται από το Αιγαίο Πέλαγος όσο και από την Δυτική πλευρά που βρέχεται από τον Παγασητικό κόλπο, το έκαναν γνωστό από αρχαιοτάτων χρόνων (Λιάπης, 2001).

Χάρτης 4: Η τοποθεσία της Μακρινίτσας. (Πηγή: google.gr)

Η χώρα που αναπτύχθηκε ο οικισμός της Μακρινίτσας στη Δυτική πλαγιά του Πηλίου, σχεδόν κατακόρυφη με θέα το Βόλο και το Παγασητικό κόλπο, είναι κλιμακωτή ανάμεσα στο Μέγα Ρέμα και το γυμνό λόφο του Σαρακηνού. Τα πρώτα σπίτια βρίσκονται σε υψόμετρο 300 μέτρων πάνω από την στάθμη της θάλασσας ξεκινώντας από την συνοικία της Κουκουράβας και καταλήγουν σε υψόμετρο 900 μέτρων πάνω από την στάθμη της θάλασσας

λίγο πιο πάνω από τη μονή του Αγίου Γερασίμου του Νέου προς την εκκλησία του Προφήτη Ηλία που βρίσκεται ψηλά στο δρόμο προς τα κτήματα του χωριού. Η κεντρική πλατεία του οικισμού βρίσκεται στα 600 μέτρα υψόμετρο πάνω από την στάθμη της θάλασσας, ενώ η πρόσβαση της γίνεται με τα πόδια μέσα από καλντερίμια και πλακόστρωτα δρομάκια από όλες τις μεριές της. Επίσης, λόγω της απότομης πλαγιάς η θέα είναι εντυπωσιακή και αντικρίζοντάς την, μπορεί να εκπλήσσει σχεδόν όλους τους επισκέπτες της. Εξάλλου, δεν είναι τυχαίως και ο χαρακτηρισμός της Μακρινίτσας από τον Ελευθέριο Βενιζέλο το 1934 όταν πρωτοαντίκρισε την θέα από την πλατεία του χωριού λέγοντας τη φράση «Το μπαλκόνι του Πηλίου» (Μπαρουξή, 2010). Ο χαρακτηρισμός ισχύει μέχρι και σήμερα, ενώ πολύ επισκέπτες τον επιβεβαιώνουν μόλις αντικρίσουν τη θέα.

Εικόνα 5: Κεντρική πλατεία. Θέα από το μπαλκόνι της Μακρινίτσας. (Πηγή: greecebyagreek.com)

Το δομημένο περιβάλλον της Μακρινίτσας έχει κρατήσει στοιχεία παραδοσιακού χαρακτήρα, επιτρέποντας ακόμη και σήμερα συγκεκριμένους τρόπους χτισίματος και ανακαίνισης αυτών, με ειδική κατασκευαστική αρχιτεκτονική. Επίσης, έχει χαρακτηριστεί ως διατηρητέος παραδοσιακός οικισμός σύμφωνα με την νομοθεσία του 1980 (ΦΕΚ Δ/384/1980) και την νομοθεσία του 1987 (ΦΕΚ Δ/594/1987) που χαρακτηρίζει τους παραδοσιακούς οικισμούς και τους διαχωρίζει σε ομάδες σε όλες τις περιοχές του Πηλίου. Σύμφωνα με τη νομοθεσία του 1980, η Μακρινίτσα μαζί με την Βυζίτσα και τις Πινακάτες είναι οι μοναδικοί παραδοσιακοί οικισμοί που έχουν ενταχθεί στην πρώτη ομάδα απόλυτης προστασίας και με χαρακτήρα ανέπαφο (Ποντικόπουλος & Τρίγκας, 2010).

Τα περίχωρα της Μακρινίτσας και η οριοθέτηση γενικά, εκτείνεται σε μία ορεινή περιοχή με απόσταση περίπου 40.000 στρεμμάτων όπου συμπεριλαμβάνεται το Κοινοτικό Δάσος μαζί με τα Κοινοτικά Λιβάδια, μία περιοχή στο δίκτυο Natura 2000 (GR1430001) και το καταφύγιο άγριας ζωής Σαρακηνός - Καλιακούδας.

Η πολιτιστική και φυσική κληρονομιά της Μακρινίτσας, έχει αφήσει τα δικά της σημάδια στο πέρασμα των χρόνων, όπου ακόμη και σήμερα τα αρχοντικά, οι πύργοι, τα οικήματα, οι εκκλησίες, τα καλντερίμια, τα λιθόκτιστα τοξωτά γεφύρια, οι κρήνες και πολλά άλλα χαρακτηριστικά, δείχνουν πέρα από την ιστορικότητα του οικισμού, την ιδιαίτερη αρχιτεκτονική του και την καλαίσθητη ένταξη στο φυσικό περιβάλλον.

3.1.1. ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ

Η ιστορία της Μακρινίτσας ξεκινάει, σύμφωνα με ιστορικά στοιχεία και γραπτά κείμενα, όταν ένας πλούσιος γαιοκτήμονας και τοπάρχης ο Κωνσταντίνος Μαλιασσηνός έχτισε το Μοναστήρι της Μακρινίτσας ή αλλιώς της Θεοτόκου Οξείας Επισκέψεως την περίοδο 1204 με 1215. Λόγω της εγκατάστασης της Πατριαρχικής Μονής, αναπτύχθηκε ο οικισμός γύρω από το μοναστήρι όπως αναφέρετε και στο έγγραφο του αυτοκράτορα Μιχαήλ Παλαιολόγου το 1274 στη Μονή της Μακρινίτσας «Επ' ονόματι τιμωμένη της πανυπεράγνου μου θεομήτορος και επικεκλημένη Οξεία Επισκέψει, εγχωρίως δε λεγομένη Μακρινιτίσση» (Νάνου – Σκοτεινιώτη, 1998).

Υπάρχουν ποικίλες απόψεις σχετικά με το πως προέκυψε η ονομασία του οικισμού της Μακρινίτσας. Ωστόσο, η πιο επικρατέστερη και αιτιολογημένη ονομασία βρίσκεται στην εν λόγω Μονή Θεοτόκου Οξείας Επισκέψεως, διότι παλιότερα λεγόταν και Παναγία η Μακρινίτισσα (Λιάπης, 2001). Όταν αναπτύχθηκε ο οικισμός επικράτησε η χρήση του ονόματος Μακρινίτισσα, ενώ αργότερα συγκόπηκε κατά του τελευταίου φθόγγου (ι), με αποτέλεσμα να προκύψει η ονομασία Μακρινίτσα, όπως το γνωρίζουμε και σήμερα. Επίσης στο λόφο της Επισκοπής στον Άνω Βόλο υπάρχει η επιγραφή «Μητήρ θεού η Μακρινίτισσα και Οξεία Επισκέψεις». Επιπλέον, είναι και η ορθότερη γραφή, όπως αναφέρει στο βιβλίο του ο συγγραφέας Δ. Σισιλιάνος «Η Μακρινίτσα και το Πήλιον» (Νάνου – Σκοτεινιώτη, 1998).

Η Μακρινίτσα από το 13^ο αιώνα και μετά, λόγω της Μονής της Θεοτόκου Οξείας Επισκέψεως και του οικισμού που αναπτύχθηκε γύρω από την Μονή, αποτέλεσε την έδρα πολλών μοναστηριών στα οποία ανήκαν τότε οι περιοχές, ελέγχοντας την μεγαλύτερη κτηματική γη των γύρω περιοχών. Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας η Μακρινίτσα, κατείχε πρωταρχικό ρόλο στα Πηλιορείτικα χωριά και αναπτύχθηκε σημαντικά από το εμπόριο, την

καλλιέργεια μεταξοσκώληκα και την βυρσοδεψία (κατεργασία δέρματος). Ο πλούτος της, δημιούργησε μία πόλη όπου τα λιθόστρωτα μονοπάτια, οι εκκλησίες, τα οικήματα, οι πλατείες, οι κρήνες, τα γεφύρια και τα αρχοντικά στα οποία έμεναν κυρίως οι προστάτες της πόλης, σώζονται μέχρι και σήμερα κάτι που αποτελεί ενδιαφέρον τόσο από αρχιτεκτονικής κατασκευής, όσο και του πολιτιστικού χαρακτήρα του οικισμού. Επίσης, λόγω του πλούτου της αποτέλεσε και σημαντικός παράγοντας για να γίνει πρωτεύουσα των βακουφιών και έδρα του Βοεβόδα τον 18^ο και αρχές του 19^{ου} αιώνα. Ο Βοεβόδας ήταν ένας αρχηγός του στρατού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ο οποίος έλεγχε τις περιοχές παρέχοντας ασφάλεια και εισέπραττε τους φόρους από τα χωριά των γύρω περιοχών, ενώ το βακούφι ορίζονταν από τον Βοεβόδα για να διοικεί και να ελέγχει την επικαρπία των περιοχών και επιπλέον πλήρωναν ελάχιστους φόρους στους Τούρκους.

Στην πρώτη επανάσταση του 1821, οι Μακρινιστιώτες και οι Μακρινιτιώτισες πρωτοστάτησαν στον απελευθερωτικό αγώνα του Πηλίου απέναντι στους Τούρκους. Ωστόσο, παρά τις γενναίες προσπάθειες, δεν κατάφεραν να αντιμετωπίσουν τις ορδές του Δράμαλη που είχε ως αποτέλεσμα το ολοκαύτωμα του χωριού. Το ίδιο συνέβη και στην επανάσταση του 1878 με αρχηγό τον Νικόλαο Αξελό, όπου στη Μακρινίτσα έγιναν οι μεγαλύτερες μάχες της Πηλιορείτικης επανάστασης απέναντι στους Τούρκους και είχε ως αποτέλεσμα ένα δεύτερο ολοκαύτωμα του οικισμού (Λιάπης, 2001). Σε αυτήν την επανάσταση, συμμετείχε και διακρίθηκε ένα εικοσιπεντάχρονο κορίτσι και κόρη ενός φτωχού κτηνοτρόφου, η οπλαρχηγός Μαργαρίτα Μπασδέκη γνωστή και ως «Μαλλιούφα». Παρότι πολέμησε ηρωικά και πρωτοστάτησε στον επαναστατικό αγώνα για την απελευθέρωση της Μακρινίτσας, έζησε την υπόλοιπη ζωή της φτωχικά και μόνη, σε μία στάνη δίπλα στα πρόβατα παίρνοντας μαζί της όλες τις αναμνήσεις της επανάστασης δίχως να τις διηγηθεί σε κανέναν. Σήμερα, το άγαλμα της βρίσκεται σε μία μικρή πλατεία, την πλατεία Ηρώων, με θέα το Βόλο και το Παγασητικό κόλπο ως τιμή για την παλικαριά της (Νάνου – Σκοτεινιώτη, 1998).

Μετά την απελευθέρωση από τους Άγγλους, τρία χρόνια μετά την επανάσταση του 1878, η Μακρινίτσα όπως και η υπόλοιπη Θεσσαλία εντάχθηκε στο Ελληνικό κράτος ενώ κατάφερε να ορθοποδήσει και να αναπτυχθεί αφήνοντας πίσω τα σημάδια του πολέμου. Ο τρόπος ζωής των κατοίκων δεν σταμάτησε να ευδοκιμεί και η παράδοση συνεχίστηκε και στα επόμενα χρόνια. Ωστόσο, μετά τον 2^ο Παγκόσμιο πόλεμο άρχισε να χάνει την ζωντάνια της και την παραδοσιακή χειροτεχνία της, λόγω της βιομηχανικής επανάστασης όπου οι κάτοικοι άρχισαν να εγκαταλείπουν τον οικισμό και να εντάσσονται στο πολεοδομικό συγκρότημα του Βόλου.

Σε πολιτιστικό επίπεδο, η Μακρινίτσα φημίζεται για το πλούσιο λαογραφικό υλικό σε παραδόσεις, τραγούδια, θρύλους, παροιμίες και γιατροσόφια που διηγούνται από τους γεροντότερους για να γνωρίζουν οι νεότεροι. Επίσης, η αναβίωση σε τοπικά εορταστικά έθιμα που συνδέουν την ζωή της Μακρινίτσας με την παράδοση, είναι ο Μακρινιτσιώτικος γάμος και η αναβίωση των Μάηδων. Οι εκδηλώσεις αυτές προβάλλονται ακόμη και σήμερα στην κεντρική πλατεία του χωριού και αποτελούν μέρος της παράδοσης της (Λεωνιδοπούλου – Στυλιανού, 1982).

Σήμερα, η Μακρινίτσα δραστηριοποιείται και αναπτύσσεται κυρίως τουριστικά και με ενδιαφέρον στα πολιτιστικά χαρακτηριστικά, με τα περισσότερα οικήματα να λειτουργούν ως τουριστικά καταλύματα, ταβερνάκια και καφετέριες. Ωστόσο, υπάρχουν αρκετά κτήρια που κατοικούνται και διατηρούν καλά τον παραδοσιακό χαρακτήρα, ενώ υπάρχουν και κτήρια που δεν κατοικούνται λόγω της πολυδάπανης συντήρησης των κτηρίων και της οικονομικής κρίσης των τελευταίων χρόνων. Επιπρόσθετα, λιγοστά είναι τα κτήρια που πλέον έχουν εγκαταλειφτεί λόγω παλαιότητας, στα οποία υπάρχουν και περιπτώσεις πεσμένης στέγης. Τέλος, από τα καταστήματα τα οποία κρατάνε την φήμη τους με βάση την παράδοση, λειτουργούν σαν παζάρι στα στενά πλακόστρωτα δρομάκια πηγαίνοντας προς την πλατεία του χωριού και τα οποία πουλάνε στους επισκέπτες της πολλά παραδοσιακά χειροποίητα σουβενίρ, γλυκίσματα και βότανα της περιοχής.

3.1.2. ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ

Η Μακρινίτσα έχει αναπτυχθεί σε πλαγιά με ιδιαίτερα απότομες κλίσεις που απαγορεύουν την λειτουργία οδικού δικτύου εντός του οικισμού. Ωστόσο, η μοναδική πρόσβαση με μεταφορικά μέσα, γίνεται μέσω της Κουκουράβας όπου υπάρχει ένας δρόμος που περνάει παράλληλα με τον οικισμό με αρκετά απότομη ανοδική κλίση και μέσω της Πορταριάς την οποία διατρέχει το κεντρικό οδικό δίκτυο του Πηλίου.

Η απόσταση του χωριού από τα κύρια σημεία της χώρας απέχει περίπου, 330 χλμ. από την Αθήνα και 218 χλμ. από την Θεσσαλονίκη, ενώ αντίστοιχα από τον Βόλο απέχει περίπου, 10 χλμ. μέσω Κουκουράβας και 15 χλμ. μέσω Πορταριάς. Επίσης, μέσω του κρατικού αερολιμένα Νέας Αγχιάλου η απόσταση είναι περίπου 45 χλμ. Οι δύο δρόμοι πρόσβασης με μεταφορικά μέσα καταλήγουν στην πλατεία Μπράνη η οποία βρίσκεται σχεδόν στην είσοδο του χωριού. Από εκεί τα πλακόστρωτα δρομάκια και τα καλντερίμια είναι ο μόνος δρόμος διεξόδου στο υπόλοιπο χωριό.

3.2. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΡΙΝΙΤΣΑΣ

Η εικόνα που αντικρίζουμε σήμερα στον οικισμό της Μακρινίτσας αποδεικνύει την πολιτιστική και φυσική κληρονομιά ως αποτέλεσμα της διαδικασίας εξέλιξης ορισμένων γεγονότων, συνδέοντας την ιστορική μνήμη ενός λαού ή μιας κοινωνίας και όλες τις αξίες των ανθρώπων που κατοικούν σε ένα τόπο, με τα στοιχεία της παράδοσης, της κουλτούρας και της χειροτεχνίας. Επίσης, πολλά από τα στοιχεία τα οποία θα δούμε παρακάτω, αποτελούν ενδιαφέρον διότι δείχνουν τον παραδοσιακό τρόπο με τον οποίο δημιουργήθηκαν τα κτήρια, οι εκκλησίες, τα γεφύρια, οι κρήνες και ότι άλλο μπορεί να χαρακτηριστεί ως κληρονομιά, όπως και η ένταξη τους στο φυσικό περιβάλλον.

Η πολιτιστική κληρονομιά της Μακρινίτσας περιλαμβάνει ένα πλήθος από αρχοντικά κτήρια καθώς και δύο πυργόσπιτα. Ο πύργος Κωνσταντινίδη βρίσκεται κοντά στο πρώην δημοτικό σχολείο Μακρινίτσας και ο πύργος Σκοτεινιώτη βρίσκεται στην συνοικία της Κουκουράβας και ανήκει σήμερα στην 7^η Εφορεία Βυζαντινών Μνημείων (Λιάπης, 2001). Τα πιο ενδιαφέροντα αρχοντικά κτήρια είναι:

- Το αρχοντικό Τοπάλη που χτίστηκε το 1844 και σήμερα στεγάζεται το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης και Ιστορίας Πηλίου με πλούσια λαογραφική συλλογή, ιστορικά κειμήλια, παραδοσιακές φορεσιές, το λάβαρο της Επανάστασης του 1878, εικόνες, μία συλλογή πινάκων από τον λαϊκό ζωγράφο Ν. Χριστόπουλο, κοσμήματα, βιβλία, εργαλεία, αρχεία της Κοινότητας, λίθινες προτομές, όπλα κ.ά..
- Το αρχοντικό Βατσαρέα – Μαυράκη, που στεγάζει το κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Μακρινίτσας.
- Το αρχοντικό Μουσλή και το αρχοντικό Ξηραδάκη, τα οποία έχουν ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον Πηλιορείτικης αρχιτεκτονικής. Ωστόσο και τα δύο λειτούργησαν για αρκετά χρόνια ως ξενώνες του ΕΟΤ, ενώ πλέον έχουν εγκαταλειφθεί και οι φθορές είναι εμφανείς.

Τα αρχοντικά στη Μακρινίτσα είναι αρκετά και έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Ωστόσο, τα περισσότερα από αυτά λειτουργούν ως ξενώνες και διατηρούνται σε καλή κατάσταση χωρίς μεγάλες αλλοιώσεις στο εσωτερικό του, προσφέροντας έτσι τη δυνατότητα στους επισκέπτες να ζήσουν μία ξεχωριστή εμπειρία κατά την διάρκεια της διαμονής τους, ενώ λιγοστά είναι αυτά που κατοικούνται από οικογένειες.

Ένα από τα αξιοσημείωτα λαογραφικά στοιχεία της Μακρινίτσας είναι η Τοιχογραφία του Θεόφιλου Χατζημιχαήλ από το 1910, που βρίσκεται στο καφενείο Θεόφιλος δίπλα στην

κεντρική πλατεία του χωριού όπου η ζωγραφική σύνθεση αναπαριστά, το γλέντι του Κατσαντώνη με τα παλικάρια του σε ένα ορεινό τοπίο των Τζουμέρκων. Τέλος, ενδιαφέρον αποτελούν τα παλιά υδροτριβεία ή αλλιώς (ντριστελέες) και οι εγκαταστάσεις στα ερειπωμένα βυρσοδεψεία που άκμασαν και λειτουργούσαν έως το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, τα οποία βρίσκονται μέσα στο «Μέγα Ρέμα» στην αρχή της συνοικίας Κουκουράβας.

Τα στοιχεία κληρονομιάς της Μακρινίτσας, όπως θα δούμε παρακάτω έχουν αρκετό ενδιαφέρον, αλλά χωρίς την λήψη μέτρων από τους τοπικούς φορείς και από διάφορες υπηρεσίες δεν θα μπορούν στο μέλλον να προστατευθούν και να αναδειχτούν. Υπάρχουν πολλά σημεία όπου παρατηρείται φθορά ή κλοπή σε μνημεία, λόγω των αρμόδιων φορέων οι οποίοι έχουν εγκαταλείψει την προστασία τους ή ακόμη μπορεί να οφείλεται στην εμφανής εγκατάλειψη των κατοίκων από τον οικισμό. Τα περισσότερα μνημεία μέσα στον οικισμό, βρίσκονται πιο μακριά από την κεντρική πλατεία, εκεί όπου η συχνότητα των περαστικών έχει μειωθεί αρκετά. Ωστόσο, οι περιπατητικές διαδρομές μπορεί να συμβάλλουν στην μείωση και την εξάλειψη αυτού του φαινομένου, διότι μέσα από αυτές και με την βοήθεια από όλους τους φορείς για άμεση αποκατάσταση και προστασία τους, θα κινήσει το ενδιαφέρον των κατοίκων και των επιχειρήσεων για περαιτέρω ανάπτυξη, επιτρέποντας τους να αναδείξουν και παράλληλα να προστατεύσουν μία ολόκληρη περιοχή.

3.2.1. ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ

Ένας παραδοσιακός οικισμός που χαρακτηρίζεται ως ιστορικός τόπος, σύμφωνα με την Εφορεία Νεότερων Μνημείων θα πρέπει στο σύνολο του χτιστού περιβάλλοντος, τα μορφολογικά, πολεοδομικά, αρχιτεκτονικά και κατασκευαστικά χαρακτηριστικά να έχουν διατηρηθεί σε μεγάλο βαθμό αναλλοίωτα. Επιπλέον, η διατήρηση ενός παραδοσιακού οικισμού και η προστασία των παλιών κτηρίων θα πρέπει να υποστηριχθούν από σύγχρονες κατασκευαστικές μεθόδους χωρίς να αλλοιώνονται τα στοιχεία της παράδοσης, προκειμένου να συνεχίσουν να υπάρχουν (Μακέλη, κ.ά. 2007).

Ο χαρακτηρισμός της Μακρινίτσας ως παραδοσιακός οικισμός σύμφωνα με την υπάρχουσα νομοθεσία του 1987 (ΦΕΚ Δ/594/1987), όπως αναφέρθηκε παραπάνω, δείχνει την μοναδικότητα και την αρχιτεκτονική πολιτική που ακολουθήθηκε τα χρόνια εκείνα από ειδικούς πετράδες της εποχής. Η συνέχιση της παράδοσης αποτελεί σημαντική προϋπόθεση προκειμένου ακόμη και σήμερα να διατηρεί το χαρακτηρισμό και να εντάσσεται σε ένα καθεστώς δόμησης ιδιαίτερου ενδιαφέροντος όπως αυτός του διατηρητέου παραδοσιακού οικισμού. Τα αρχοντικά της Μακρινίτσας χρονολογούνται από το 18^ο και 19^ο αιώνα με κύρια

χαρακτηριστικά, η τριώροφη λιθόκτιστη κατασκευή με πέτρινη στέγη και ζωγραφισμένη ξυλόγλυπτη διακόσμηση πάνω από τα παράθυρα στον τελευταίο όροφο του κτηρίου. Στον τρίτο όροφο βρίσκεται ο οντάς που χρησιμοποιούσαν τους καλοκαιρινούς μήνες, ενώ στους δύο πρώτους ορόφους χρησιμοποιούσαν τους χειμερινούς μήνες με τα παράθυρα να είναι λιγοστά και φραγμένα με σίδερο. Επιπλέον, υπάρχουν πολεμίστρες και μία πόρτα με ραφές από σίδερο τις λεγόμενες «αμπάρες» και πάνω από την κεντρική είσοδο ένα κουφωτό παράθυρο η λεγόμενη «ζεματίστρα».

Στη Μακρινίτσα, όπως και στη Βυζίτσα και τις Πινακάτες, οι όροι και οι περιορισμοί δόμησης που έχουν θεσπισθεί με το νομοθετικό πλαίσιο του Πηλίου (ΦΕΚ Δ/384/1980 και ΦΕΚ Δ/594/1987), περιορίζουν ιδιαιτέρως την επιτρεπόμενη δόμηση μέσα στο χωριό και τις όποιες αλλαγές μπορούν να γίνουν στα παλιά τα σπίτια (Μακέλη, κ.ά. 2007). Ωστόσο, τα σπίτια που χτίζονται σήμερα παρότι χρησιμοποιούν την ίδια κατασκευαστική δόμηση έχοντας παρόμοια εμφάνιση, δεν περιλαμβάνουν πέτρα και ξύλο στα θεμέλια του, αλλά σύγχρονα υλικά όπως τούβλα και μπετό. Η εξαίρεση και η συνέχιση της παράδοσης γίνεται στα παράθυρα όπου χρησιμοποιείται το ξύλο και στη στέγη όπου χρησιμοποιείται η παραδοσιακή πέτρα. Αυτή η μέθοδος δεν επηρεάζει την εμφάνιση και εντάσσεται ομοιόμορφα στο τοπίο και το περιβάλλον.

3.2.2. ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΟΙΚΙΣΜΟΥ

Ένα κτήριο για να ενταχθεί στο τοπίο και στο φυσικό περιβάλλον, προϋποθέτει μία καλή αρχιτεκτονική άποψη προκειμένου να είναι καλαίσθητο και να δείχνει ενδιαφέρον ως προς το σύνολο των κτηρίων που συνθέτουν έναν οικισμό. Το πρώτο κριτήριο για την δημιουργία ενός κτηρίου είναι το σχήμα του και η διαμόρφωση του στο τοπίο (Κίζης, 2013). Παλιότερα, οι ανθρώπινες ενέργειες που παρέμβαιναν στο τοπίο και το φυσικό περιβάλλον για την κατασκευή των κτηρίων και συγχρόνως την δημιουργία οικισμών, αποδεικνύει σήμερα την άποψη που είχαν οι άνθρωποι τότε, χτίζοντας με μικρές διαφορές ως προς την δομή και το σχήμα τους προσαρμόζοντας ομοιόμορφα το κτήριο στο περιβάλλον. Η καλαίσθητη εικόνα που αντικρίζουμε σήμερα σε διάφορους παραδοσιακούς οικισμούς, αποτελεί ενδιαφέρον τόσο από πολιτιστικής άποψης όσο και αρχιτεκτονικής.

Το φυσικό περιβάλλον του οικισμού της Μακρινίτσας μπορεί να χαρακτηριστεί ως ιδιαίτερου χαρακτήρα, λόγω της χωροταξικής κατασκευής του στην απότομη πλαγιά του Πηλίου. Η καλή προσαρμογή των σπιτιών η οποία σχεδόν αγκαλιάζει το βουνό σε όλο το μήκος του οικισμού, δείχνει την καλαισθησία που είχαν οι αρχιτέκτονες εκείνης της εποχής

προσαρμόζοντας ομοιόμορφα τα οικήματα επάνω στο βουνό. Επίσης, το φυσικό περιβάλλον καθόριζε τις πρωτογενείς και τις παραγωγικές δραστηριότητες των κατοίκων της, συμβάλλοντας θετικά στην ανάπτυξη του οικισμού με κύριες δραστηριότητες την γεωργία, την κτηνοτροφία, την σιροτροφία, την υφαντική και την βυρσοδεψία. Γενικά, όλες οι λειτουργικές, κοινωνικές και οι παραγωγικές σχέσεις των κατοίκων της Μακρινίτσας αποδεικνύουν την οικειοποίηση που είχαν με τους φυσικούς πόρους και το περιβάλλον (Μακέλη, κ.ά. 2007).

Ένα ακόμη ιδιαίτερο χαρακτηριστικό φυσικής προσαρμογής του οικισμού της Μακρινίτσας στο περιβάλλον, είναι και οι κρήνες της. Παλιότερα η υδροδότηση του χωριού γινόταν μέσω της φυσικής ροής των πηγαίων νερών που περνούσαν από το χωριό. Για το λόγο του ότι η υψομετρική απόσταση ήταν μεγάλη, δημιουργήθηκαν 55 κρήνες σε όλο το μήκος του οικισμού, συμβάλλοντας η καθεμιά πέρα από την διακόσμηση, ευκολία στους κατοίκους της μέσα στα δύσβατα και ανηφορικά καλντερίμια της Μακρινίτσας.

3.2.3. ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ

Τα ιστορικά γεγονότα, τα στοιχεία και τα ευρήματα αποδεικνύουν ότι η Μακρινίτσα δημιουργήθηκε μετά από την Μονή της Παναγίας της Μακρινιτίσσης η αλλιώς της Μονής της Θεοτόκου Οξείας Επισκέψεως στην οποία αναπτύχθηκε γύρω από αυτήν ο οικισμός. Χάρη στη Μονή η οποία έπαιξε σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση και την ζωή του τόπου, βοήθησε επιπλέον τα επόμενα χρόνια στο να δημιουργηθούν μοναστήρια, εκκλησίες και ξωκλήσια (Νάνου – Σκοτεινιώτη, 1998). Σήμερα, παρότι συνεχίζουν να υπάρχουν, λίγα είναι εκείνα τα οποία λειτουργούν όλο το χρόνο ενώ άλλα λειτουργούν μόνο τις ημέρες που γιορτάζει το όνομά τους.

Από τα πιο ενδιαφέροντα εκκλησιαστικά μνημεία της Μακρινίτσας είναι ο Ιερός Ναός της Παναγίας της Θεοτόκου που χτίστηκε το 1767 και βρίσκεται λίγα μόλις μέτρα δυτικά από την παλιά Μονή της Μακρινιτίσσης η οποία έπεσε τον 17ο αιώνα χωρίς να ξέρει κανένας αν καταστράφηκε από τους Τούρκους ή αν εγκαταλείφθηκε από την παλαιότητά της. Η εκκλησία αυτή γκρεμίστηκε από τους σεισμούς του 1955 και ξαναχτίστηκε το 1963 όπου τα θεμέλια του έχουν τις ίδιες διαστάσεις, ενώ μέχρι και σήμερα σώζονται πολλά λιθανάγλυφα τα οποία κοσμούν τον εξωτερικό τοίχο του ναού (Νάνου – Σκοτεινιώτη, 1998). Επίσης, δίπλα στην Μονή και στον περίβολο του Ιερού Ναού βρίσκεται το συγκρότημα Δεσποτικό και το Κρυφό Σχολειό που φέρει πολλά και πλούσια ενσωματωμένα βυζαντινά αρχιτεκτονικά μέλη του βυζαντινού μοναστηριού της Οξείας Επισκέψεως.

Εξίσου σημαντικές και ενδιαφέρον είναι οι εκκλησίες (Κ.Ε.ΤΕ.Α.Θ., 2013):

- Της Αγίας Μαγδαληνής στην συνοικία Κουκουράβας που χρονολογείτε από το 1737.
- Του Αγίου Γεωργίου που στο εσωτερικό του υπάρχει ένας ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής γυναικωνίτης.
- Του Αγίου Νικολάου που βρίσκεται κοντά στο βράχο του Σαρακηνού.
- Του Αγίου Αθανασίου που χτίστηκε το 16^ο αιώνα και έχει κηρυχθεί διατηρητέο μνημείο από την Αρχαιολογική Υπηρεσία, ενώ ανακαινίσθηκε πρόσφατα το 2003.
- Του Αγίου Αντωνίου, ένα μικρό εκκλησάκι χτισμένο στην πλαγιά του Σαρακηνού και καταγράφεται σαν παρεκκλήσι του Αγίου Αθανασίου.
- Της Αγίας Τριάδας, χτισμένο το 1627 που βρίσκεται δίπλα στο Δημοτικό Σχολείο Μακρινίτσας και διακοσμήθηκε το 1836 από το λαϊκό ζωγράφο Παγώνη.
- Του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου, που βρίσκεται στην κεντρική πλατεία του χωριού. Επιπλέον, σύμφωνα με τον Δημήτριο Σισιλιάνο, αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά εκκλησιαστικά μνημεία που έχουν χτιστεί στον Ελλαδικό χώρο τα τελευταία χρόνια, ενώ σώζονται μέχρι σήμερα πολλές εντοιχισμένες επιγραφές του ναού, γραμμένες στην αρχαία ελληνική γλώσσα.
- Της Μεταμορφώσεως, η οποία είναι διώροφη και χτίστηκε το 1797.
- Του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου, δίπλα στην πλατεία Κακονά.
- Της Ιεράς Μονής του Αγίου Γερασίμου του Νέου που βρίσκεται σε υψόμετρο 800 μέτρων χτισμένη το 1795.
- Της Αγίας Παρασκευής, που παλιότερα υπήρχε και Μονή την οποία ίδρυσε το 1793 ο Στέργιος Μπασδέκης, αρχηγός της γνωστής οικογενείας των αρματολών του Πηλίου.
- Του Προφήτη Ηλία που βρίσκεται ψηλά προς τα κτήματα του χωριού.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί το Μοναστήρι της Σουρβιάς με το παμπάλαιο καθολικό της Αγίας Τριάδας χτισμένο το 1627 που βρίσκεται στην Περιφέρεια της Μακρινίτσας στη θέση Λέστιανη, δύο ώρες περπάτημα βορειοδυτικά της Μακρινίτσας. Η ιστορικότητα και η σημαντικότητα αυτής της Μονής είναι ότι ταυτίζεται με τα γεγονότα του 1878 καθώς εκεί πρωτοξεκίνησαν οι μάχες της επανάστασης. Επίσης, ένα μεγάλο μέρος της Μονής έχει γκρεμιστεί μετά την μάχη του 1878 αλλά σήμερα, αναπαλαιώνεται σιγά – σιγά από την Μονή Φλαμουρίου (Λιάπης, 2001). Όλες οι εκκλησίες και τα μοναστήρια συνδέονται με την ιστορία της Μακρινίτσας δείχνοντας ταυτόχρονα από που προέρχεται η δημιουργία του οικισμού.

3.2.4. ΚΑΛΝΤΕΡΙΜΙΑ, ΚΡΗΝΕΣ ΚΑΙ ΓΕΦΥΡΙΑ

Τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά που συνδέουν την ιστορία και την παράδοση ενός λαού ή οικισμού στην πάροδο των χρόνων αποδεικνύεται, πέρα από την αρχιτεκτονική των χτισμάτων και την διαμόρφωσή τους στο φυσικό περιβάλλον, αλλά και από την προσβασιμότητα σε αυτά. Η δημιουργία ενός οδικού δικτύου εκείνα τα χρόνια αποτελούσε σημαντική προϋπόθεση για την λειτουργικότητα του οικισμού, πράγμα που οι διαδρομές και τα μονοπάτια βοηθούσαν τόσο στην διέλευση των ανθρώπων και την σύνδεση τους με άλλα χωριά, όσο και των ζώων. Για τον λόγο αυτό, τα καλντερίμια, οι κρήνες και τα γεφύρια αποτελούν και αυτά ενδιαφέρον πολιτιστικά στοιχεία στο σύνολο της κληρονομιάς.

Η Μακρινίτσα, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, έχει απότομη κλίση και η δόμηση του οικισμού δημιουργήθηκε και αναπτύχθηκε σε μεγάλο και διαφορετικό υψομετρικό μήκος άνω των 500 μέτρων, πράγμα πολύ σπάνιο στοιχείο σε Παγκόσμιο επίπεδο όσον αφορά έναν παραδοσιακό οικισμό. Αυτό αποτέλεσε σημαντικό στοιχείο για την ομαλή λειτουργικότητα του οικισμού της Μακρινίτσας, όπου τα λιθόστρωτα καλντερίμια, οι κρήνες και τα γεφύρια αποδεικνύουν μέχρι και σήμερα την πολύ καλή αρχιτεκτονική κατασκευή αυτών, για την διευκόλυνση των κατοίκων και των ζώων που τα χρησιμοποιούσαν και που ακόμη τα χρησιμοποιούν οι κάτοικοι του χωριού.

Τα καλντερίμια της Μακρινίτσας αποτελούν έργα εξαιρετικής αρχιτεκτονικής κατασκευής, τα οποία δημιουργήθηκαν από τους μαστόρους της πέτρας εκείνη την εποχή. Επίσης, η κατασκευή τους έχει ενδιαφέρον διότι το οδικό δίκτυο είναι εξολοκλήρου πέτρινο σε όλο το μήκος του οικισμού, από τον κεντρικό δρόμο που διασχίζει όλο το χωριό μέχρι και τις διακλαδώσεις αυτού, που δίνει πρόσβαση στην είσοδο και των πιο απομακρυσμένων σπιτιών. Επιπλέον, είναι ειδικά διαμορφωμένο ώστε να μην γλιστράει και με προστατευτικό ύψωμα στην μεριά του γκρεμού που βοηθούσε και βοηθάει τόσο τους ανθρώπους όσο και τα ζώα για να μην χάσουν τον προσανατολισμό τους. Ωστόσο, ακόμη και σήμερα, η καθημερινή χρήση τους από τους ανθρώπους και οι έντονες βροχοπτώσεις και τα χιόνια που κατακλύζουν τα καλντερίμια τους χειμερινούς μήνες, έχουν μείνει αναλλοίωτα αποδεικνύοντας την σημαντικότητα της αρχιτεκτονικής κατασκευής τους.

Εξίσου σημαντικά είναι και τα 17 λιθόχτιστα τοξωτά γεφύρια στο σύνολο τους, όπου πολλά από αυτά βρίσκονται σε πολλά καίρια σημεία στο Μέγα Ρέμα. Ενδιαφέρον αποτελεί το γεφύρι της Καρυάς που βρίσκεται ψηλά στο δρόμο για την Μονή Σουρβιάς. Ωστόσο, τα υπόλοιπα είναι μικρού μεγέθους, χωρίς όμως να διαφέρουν ως προς την ιδιαίτερη αρχιτεκτονική που έχτιζαν τα σπίτια και τα καλντερίμια.

Ένα ακόμη ενδιαφέρον πολιτιστικό στοιχείο που συμβολίζει την Μακρινίτσα, είναι και οι πολλές κρήνες της που χάρη στα πηγαία νερά και την υψομετρική διαφορά, τοποθετήθηκαν σε καίρια σημεία κατά μήκος του κεντρικού καλντεριμιού, εξυπηρετώντας όλους τους κατοίκους του οικισμού. Επίσης, όλες οι κρήνες της είναι πέτρινες και μαρμάρινες χτισμένες το 18^ο, 19^ο και αρχές του 20^ο αιώνα, ενώ εξακολουθούν να λειτουργούν μέχρι σήμερα και αποτελούν εξαιρετικά έργα τέχνης έχοντας η καθεμία την δική της ταυτότητα (Νάνου – Σκοτεινιώτη, 1998). Οι πιο σημαντικές κρήνες είναι στη κεντρική πλατεία του χωριού που αποτελείται από μία τρίπλευρη μαρμάρινη βρύση γνωστή ως Λιοντάρια με το «Αθάνατο Νερό» με κρουνοί από λιοντάρια, στη πλατεία Μπράνη με την ομώνυμη κρήνη της που βρίσκεται στην είσοδο του χωριού δίπλα στο φυσικό καταρράκτη, στη πλατεία Κακονά με την ομώνυμη κρήνη δίπλα στη κεντρική ρεματιά του χωριού, τις κρήνες Βερωτά, Τσούκα, Πολύζου και Μπάτα που έχουν χαρακτηριστεί ως διατηρητέα μνημεία από το Υπουργείο Πολιτισμού και τέλος ενδιαφέρον αποτελούν οι κρήνες που βρίσκονται δίπλα στο καλντερίμι ή μέσα στις αυλές των εκκλησιών (Κ.Ε.ΤΕ.Α.Θ., 2013).

3.3. ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΚΑΙ ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ

Ο οικισμός της Μακρινίτσας σήμερα, ελκύει τους επισκέπτες για τη θέα, τα παραδοσιακά σπίτια, την γαστρονομία και την βόλτα στα στενά πλακόστρωτα δρομάκια πηγαίνοντας για την κεντρική πλατεία της. Ωστόσο, λίγοι είναι εκείνοι που επιλέγουν μία διαφορετική διαδρομή προς την κεντρική πλατεία ή ακόμη και μία βόλτα μέσα στα καλντερίμια της Μακρινίτσας. Σύμφωνα με απόψεις από περιπατητές της περιοχής, από κατοίκους, από το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Μακρινίτσας και από προσωπικής αντίστοιχης εμπειρίας, οι διαδρομές και τα μονοπάτια της Μακρινίτσας αποτελούν ενδιαφέρον για περιπατητικό τουρισμό σε συνδυασμό με τα στοιχεία της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς της.

Παλιότερα, μέχρι την δεκαετία του 1980 το κεντρικό καλντερίμι που συνδέει τον οικισμό από το χαμηλότερο σημείο έως την κορυφή, υπήρχαν παράλληλα με αυτό ή ακόμη και στα παρακλάδια του πολλά μαγαζάκια που εξυπηρετούσαν τους κατοίκους αλλά και τους επισκέπτες του οικισμού. Πλέον, μετά την σταδιακή εγκατάλειψη του χωριού και την μη χρησιμοποίηση εναλλακτικών διαδρομών από τους τουρίστες μέσα στο κεντρικό καλντερίμι και στα παρακλάδια του, σχεδόν όλα τα μαγαζάκια έχουν κλείσει ενώ ανοιχτά παραμένουν όσα βρίσκονται κοντά και γύρω από την κεντρική πλατεία της Μακρινίτσας. Επιπλέον, σε αυτή την εγκατάλειψη έχει συμβάλει και η οικονομική κρίση που τα τελευταία χρόνια

μαστίζει την Ελλάδα. Ωστόσο, ο παραδοσιακός χαρακτήρας και τα πολιτιστικά και φυσικά χαρακτηριστικά δεν έχουν αλλοιωθεί και μία διαδρομή στα μονοπάτια του οικισμού, μπορεί να ξυπνήσει μνήμες των παλιότερων και να προκαλέσει δέος στους νεότερους η ακόμη και στους τουρίστες, ανακαλύπτοντας ή αντικρίζοντας την κληρονομιά της.

Οι διαδρομές μέσα στα μονοπάτια της Μακρινίτσας, οδηγούν σε όλες τις εκκλησίες και τα ξωκλήσια του οικισμού. Επίσης σε αυτά, μπορεί κάποιος να ανακαλύψει την ιστορία που αναγράφεται πάνω στις ανάγλυφες επιγραφές τους. Επιπρόσθετα, μπορεί να ελκύσει τον επισκέπτη για μία στάση, καθώς ανεβαίνει ή κατεβαίνει από τα καλντερίμια, και να εισέλθει στην δική τους λιθόκτιστη αυλή απολαμβάνοντας την θέα και το τοπίο. Επιπλέον, οι χαρακτηριστικές κρήνες και το άφθονο νερό, στο πέραςμα της διαδρομής θα εντυπωσιάσει και θα ξεδιψάσει αντίστοιχα τον επισκέπτη.

Μία μεγάλη διαδρομή μέσα στον οικισμό της Μακρινίτσας, ξεκινάει από την συνοικία της Κουκουράβας εκεί από όπου αρχίζει και το κεντρικό καλντερίμι, μέχρι την Ιερά Μονή του Αγίου Γερασίμου του Νέου. Σε αυτή τη διαδρομή, η οποία είναι ανηφορική, μπορεί να αναδειχθεί σχεδόν όλη η πολιτιστική και φυσική κληρονομιά του οικισμού.

Αρχίζοντας από τον πύργο Σκοτεινιώτη και την κεντρική πλατεία της Κουκουράβας με την κρήνη της Χορεύτρας, το μονοπάτι συνεχίζει περνώντας από την εκκλησία της Αγίας Μαγδαληνής και συνεχίζει προς την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου. Από εκεί, η κρήνη Καραμήτσιου σηματοδοτεί την είσοδο προς την συνοικία του Αγίου Αθανασίου, μία εντυπωσιακή πλακόστρωτη διαδρομή με πέτρινα τοιχώματα αριστερά και δεξιά που παλιότερα υπήρχαν προτομές (από αυτές σώζονται δύο και βρίσκονται στο Μουσείο Λαϊκής Τέχνης και Ιστορίας του Πηλίου, ενώ οι υπόλοιπες κλάπηκαν ή καταστράφηκαν) και με πέυκα κατά μήκος της, φτάνοντας στην εκκλησία του Αγίου Αθανασίου. Στη συνέχεια, το καλντερίμι περνάει από τις κρήνες Καρακίτη και Πατούσια όπου μετά συναντάμε από αριστερά το Δημοτικό σχολείο και την εκκλησία της Αγίας Τριάδας και από δεξιά τον πύργο Κωνσταντινίδη. Λίγο πιο πάνω βρίσκεται η κεντρική πλατεία του οικισμού με την εκκλησία του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου, την κρήνη Λιοντάρια, το καφενείο με την ζωγραφιά του Θεόφιλου και το μεγάλο μπαλκόνι με τα αιωνόβια πλατάνια. Από την κεντρική πλατεία, καθώς ανηφορίζει το μονοπάτι, περνάει από τον Ιερό Ναό Κοιμήσεως της Θεοτόκου, εκεί από όπου ξεκινάει η ιστορία της Μακρινίτσας, ενώ στην συνέχεια το τοπίο αλλάζει καθώς τα διάσπαρτα σπίτια, η φύση, τα ψηλά δέντρα που βρίσκονται στην ρεματιά και η εναρμόνισή τους με το καλντερίμι, εντυπωσιάζουν στο πέραςμα του μέχρι το τελείωμα της διαδρομής στην Ιερά Μονή του Αγίου Γερασίμου του Νέου. Επιπλέον, οι στάσεις σε αυτήν τη διαδρομή είναι αρκετές, καθώς το τοπίο εναλλάσσεται συνεχώς, με την θέα να είναι διαφορετική σε

όλα τα σημεία της. Τέλος, στην διαδρομή αν προστεθεί και η επιστροφή η οποία είναι όλη κατηφορική μπορεί να διαρκέσει από δύο ώρες και πάνω, ανάλογα με τις σωματικές ικανότητες και τις επιθυμίες του καθενός.

Για το λόγο ότι η οδική πρόσβαση της Μακρινίτσας γίνεται μόνο από δύο μεριές, καταλήγοντας στην πλατεία Μπράνη, οι μικρές διαδρομές μέσα στον οικισμό ξεκινάνε από αυτό το σημείο. Η συνέχεια προς τον οικισμό γίνεται περπατώντας, όπου ο επισκέπτης μπορεί να επιλέξει, αν εξαιρεθεί το κεντρικό πλακόστρωτο μονοπάτι, είτε το ανηφορικό μονοπάτι, είτε το κατηφορικό μονοπάτι μέχρι την κεντρική πλατεία του οικισμού.

Το ανηφορικό μονοπάτι ξεκινάει από το καλντερίμι δίπλα στην πλατεία Μπράνη, εκεί από όπου ξεκινάει και η πεζοπορία για τα άλλα χωριά του Πηλίου. Στην διαδρομή, συναντάμε ελάχιστα σπίτια με έντονο το στοιχείο της φύσης, ενώ ανεβαίνοντας περνάμε από το πεύκο Τσούκα όπου η θέα προβάλλει ένα μεγάλο μέρος της Μακρινίτσας, του Βόλου και του Παγασητικού κόλπου. Σχεδόν δίπλα σε αυτό λίγα μέτρα πιο κάτω αντικρίζουμε την εκκλησία του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου με την πλατεία του Κακονά, την ομώνυμη κρήνη του και το μικρό πετρωτό γεφυράκι που περνάει το νερό της κεντρικής ρεματιάς. Στη συνέχεια το καλντερίμι περνάει από το αρχοντικό Τσιμπούκη και φτάνει στον Ιερό Ναό Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Από εκεί λίγα μέτρα πιο κάτω συναντάμε την κεντρική πλατεία όπου είναι και ο τελικός προορισμός της διαδρομής. Η διάρκεια της πορείας αυτής μπορεί να διαρκέσει από είκοσι λεπτά και πάνω.

Το κατηφορικό μονοπάτι ξεκινάει λίγο μετά την είσοδο στο κεντρικό πλακόστρωτο δρόμο πηγαίνοντας για την κεντρική πλατεία του χωριού. Πρώτα συναντάμε το αρχοντικό Ξηραδάκη, στην συνέχεια τις κρήνες Πολύζου και Τσούκα οι οποίες αποτελούν διατηρητέα ιστορικά μνημεία, ενώ η διαδρομή περνάει από το αρχοντικό Τοπάλη που φιλοξενεί το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης και Ιστορίας του Πηλίου. Δίπλα σε αυτό βρίσκεται η εκκλησία της Μεταμόρφωσης, ενώ κατηφορίζοντας φτάνουμε στο κεντρικό καλντερίμι εκεί όπου βρίσκεται ο πύργος Κωνσταντινίδη και σχεδόν δίπλα σε αυτό βρίσκεται το προαύλιο του Δημοτικού σχολείου της Μακρινίτσας και η εκκλησία της Αγίας Τριάδας. Από εκεί είτε συνεχίζοντας ανηφορικά το κεντρικό καλντερίμι ή από το σχεδόν παράλληλο παρακλάδι του το οποίο περνάει από το αρχοντικό Μουσλή, την πλατεία Ηρώων που βρίσκεται το άγαλμα της Μαργαρίτας Μπασδέκη και ακριβώς από πάνω το αρχοντικό Βατσαρέα – Μαυράκη που φιλοξενεί το κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης της Μακρινίτσας, καταλήγουν και οι δύο διαδρομές στον τελικό προορισμό που είναι η κεντρική πλατεία της Μακρινίτσας. Η διάρκεια αυτής της πορείας μπορεί να διαρκέσει από είκοσι λεπτά και πάνω.

Οι δύο αυτές σύντομες διαδρομές περιλαμβάνουν πολλά από τα στοιχεία της κληρονομιάς της Μακρινίτσας. Ωστόσο, οι διαδρομές μέσα στα μονοπάτια του οικισμού δεν είναι πολλές και όπως αναφέρθηκε παραπάνω το κεντρικό καλντερίμι είναι η ραχοκοκαλιά του οικισμού το οποίο διασχίζει ολόκληρο το χωριό. Ως αποτέλεσμα αυτών των στοιχείων, είναι σχετικά εύκολες οι διαδρομές μέσα στον οικισμό και μπορούν να αξιοποιηθούν κατάλληλα προκειμένου να αναδειχτούν και τα υπόλοιπα στοιχεία της κληρονομιάς της Μακρινίτσας. Επίσης από τα παρακλάδια του, λίγα είναι αυτά που οδηγούν σε καίρια σημεία, ενώ λίγα είναι και αυτά που οδηγούν στις αυλές σπιτιών ή σε αδιέξοδο ή ακόμη και σε μονοπάτι που ενώνει την Μακρινίτσα με άλλα χωριά του Πηλίου.

3.4. ΔΙΚΤΥΟ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ ΑΛΛΟΥΣ ΟΙΚΙΣΜΟΥΣ

Οι διαδρομές μέσα στο χωριό της Μακρινίτσας και η σημερινή εικόνα που αντικρίζουμε περπατώντας στα μονοπάτια της, αποδεικνύουν τον χαρακτήρα και την ταυτότητά της. Παλιότερα, την εποχή που δεν υπήρχαν ασφαλτοστρωμένοι δρόμοι και οι μετακινήσεις και οι μεταφορές γίνονταν με τα πόδια, η Μακρινίτσα συνδέονταν με άλλους οικισμούς μέσα από ένα δίκτυο μονοπατιών προκειμένου να εξυπηρετηθούν οι ίδιοι, οι εμπορικές τους συναλλαγές αλλά και τα κοπάδια των ζώων τους. Αυτές οι διαδρομές υπάρχουν ακόμη και σήμερα, οι οποίες αποτελούν ενδιαφέρον και η ανάδειξή τους μπορεί να συμβάλλει περαιτέρω στην ανάπτυξη του περιπατητικού τουρισμού.

Το δίκτυο σύνδεσης που ενώνει την Μακρινίτσα με άλλους οικισμούς καθώς και με την πόλη του Βόλου, σε ορισμένα σημεία έχει υποστεί αλλοίωση από την διάνοιξη του δρόμου. Ωστόσο τα σημεία αυτά είναι ελάχιστα όπως για παράδειγμα ο μοναδικός δρόμος που υπάρχει από την μεριά της Κουκουράβας.

Η υποστήριξη και η ανάδειξη αυτών των διαδρομών πραγματοποιείται από τον ΕΟΣ Βόλου, όπου έχει σηματοδοτήσει αρκετές διαδρομές από και προς την Μακρινίτσα, όπως και πολλά άλλα μονοπάτια του Πηλίου. Επίσης, σημαντική είναι και η βοήθεια από το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Μακρινίτσας, που πραγματοποιεί περιπάτους και έχει τοποθετήσει ενημερωτικές ταμπέλες και σημάδια εντός του οικισμού και δείχνουν την πορεία προς αυτές τις διαδρομές.

Τα παλιά μονοπάτια και οι διαδρομές από την Μακρινίτσα προς άλλους οικισμούς ξεκινάνε μερικά από την κεντρική πλατεία και τα περισσότερα από την πλατεία Μπράνη με το χαρακτηριστικό ανηφορικό καλντερίμι δίπλα σε αυτήν. Οι πιο σημαντικές και σηματοδοτημένες διαδρομές είναι (Walking-pilion.blogspot.com, 2018):

- Μακρινίτσα – Βόλος. Ξεκινάει από το κεντρικό καλντερίμι της πλατείας του χωριού, φτάνοντας μέχρι την Κουκουράβα, ενώ στη συνέχεια μπαίνει στο Μέγα Ρέμα όπου συναντάμε τα υδροτριβεία και τα ερειπωμένα πλέον Βυρσοδεψία. Από εκεί ακολουθώντας το ποτάμι καταλήγει στην είσοδο της συνοικίας Άγιος Ονούφριος που είναι προάστιο της πόλης του Βόλου.
- Μακρινίτσα – Σταγιάτες. Ακολουθώντας την ίδια διαδρομή από το κεντρικό καλντερίμι μέχρι τα Βυρσοδεψία, υπάρχει αριστερό μονοπάτι που ανηφορίζει και καταλήγει στις Σταγιάτες.
- Μακρινίτσα – Φυτόκο. Ξεκινάει από την κεντρική πλατεία του χωριού παίρνοντας το μονοπάτι προς το αρχοντικό Βατσαρέα – Μαυράκη, που στεγάζει το κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Μακρινίτσας. Από εκεί κατηφορίζοντας το καλντερίμι υπάρχει δεξιό μονοπάτι που οδηγεί στο μικρό πέτρινο τοξωτό γεφύρι της Πατωσιάς από το οποίο περνάει απέναντι στο βουνό του Σαρακηνού. Λίγο πιο πάνω υπάρχει σταυρός σε ανάμνηση των νεκρών της μάχης της Μακρινίτσας. Συνεχίζοντας το μονοπάτι καταλήγει στον οικισμό του Φυτόκου.
- Μακρινίτσα – Βένετο. Η διαδρομή αυτή ξεκινάει από την πλατεία Μπάνη στο ανηφορικό καλντερίμι και περνάει από το καταφύγιο άγριας ζωής Σαρακηνός Καλιακούδας. Στη συνέχεια περνάει από την παλιά Μονή Σουρβιάς όπως και από την Ιερά Μονή Φλαμουρίου, ενώ διασχίζει και ένα τμήμα περιοχής Natura 2000 με πυκνό δάσος δρυς και οξιάς. Η πορεία του καταλήγει στο χωριό Βένετο.
- Μακρινίτσα – Πουρί. Την ίδια σχεδόν διαδρομή με το Βένετο ακολουθεί και το μονοπάτι για το Πουρί μέχρι την Μονή Σουρβιάς. Από εκεί η πορεία αλλάζει και ανεβαίνει προς την κορυφή της Λαγωνίκας (1295 μ.) όπου συναντά και άλλα μονοπάτια όπως το μονοπάτι προς το Δυτικό καταφύγιο του Πηλίου. Βαδίζοντας το κατηφορικό μονοπάτι περνάει από το εκκλησάκι της Αγίας Μαρίνας λίγα μέτρα πιο πάνω από τον οικισμό Πουρί.
- Μακρινίτσα – Μονή Σουρβιάς – Κάτω Κερασιά. Μία ακόμη διαδρομή με κύρια πορεία προς την Μονή Σουρβιάς όπου από εκεί το αριστερό κατηφορικό μονοπάτι συνεχίζει προς το χωριό Κερασιά που βρίσκεται κοντά στην λίμνη Κάρλα.
- Μακρινίτσα – Πουριανός Σταυρός – Δυτικό καταφύγιο Πηλίου. Η διαδρομή αυτή ξεκινάει από την πλατεία Μπάνη και διασχίζει το Ρέμα Φλάμπουρο, το γεφύρι της Καρυάς και την εκκλησία του Προφήτη Ηλείας Μακρινίτσας.

Σε αυτές τις διαδρομές, οι οποίες εν μέρει έχουν σηματοδοτηθεί από συλλόγους, έχουν αρκετά προβλήματα διότι η βλάστηση και κυρίως μετά την άνοιξη, κρύβει τα μονοπάτια με αποτέλεσμα να είναι δύσκολη η πρόσβαση για έναν περιπατητή που δεν γνωρίζει την διαδρομή. Επίσης, χρειάζεται έναν έμπειρο οδηγό καθώς οι αποστάσεις είναι μεγάλες και σε αρκετά σημεία το δάσος μπορεί να αποπροσανατολίσει τον επισκέπτη. Ωστόσο αυτές οι διαδρομές αν αξιοποιηθούν κατάλληλα, καθαριστούν, χαρτογραφηθούν και ενημερωθούν από κατάλληλο προσωπικό, μπορεί να αναδείξουν την περιοχή και να αποτελούν σημείο ενδιαφέροντος για τους τουρίστες.

3.5. ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ

Οι ειδικές μορφές τουρισμού μπορούν να προσφέρουν σε μία περιοχή παράλληλη δραστηριοποίηση και εφαρμογή αυτών σε διαδρομές, δίνοντας την δυνατότητα να ελκύσει περισσότερους τουρίστες. Οι διαδρομές και τα μονοπάτια στην περιοχή της Μακρινίτσας και γενικά στο Πήλιο, ενδείκνυται για εναλλακτικό τουρισμό και οι δραστηριότητες ποικίλουν ανάλογα με τις δυνατότητες και τις επιθυμίες του καθενός.

Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα, οι διαδρομές και τα μονοπάτια της Μακρινίτσας αποτελούν ενδιαφέρον για περιπατητικό τουρισμό, σε συνδυασμό με τα στοιχεία της πολιτιστικής και φυσική κληρονομιάς της. Ωστόσο, οι δραστηριότητες στην περιοχή μπορεί να επεκταθούν και με άλλες μορφές αθλητικού τουρισμού, όπως ποδήλατο βουνού, ιππασία ή ακόμη και μηχανοκίνητου αθλητισμού.

Τα παλιά μονοπάτια, πολλά από τα οποία είναι σε καλή κατάσταση, επιτρέπουν στους επισκέπτες να εξερευνήσουν το βουνό αλλά και με ασφάλεια. Επιπλέον, υπάρχουν ιδιωτικές επιχειρήσεις που έχουν αναλάβει την ξενάγηση στα μονοπάτια του Πηλίου, συνδέοντας στις διαδρομές τους με διάφορους οικισμούς, περιλαμβάνοντας περίπατο ή χρησιμοποιώντας ποδήλατο (Bikeorhike.gr, 2017).

Εκτός οικισμού και συγκεκριμένα μετά τα τελευταία σπίτια προς τα κτήματα του χωριού, υπάρχουν αρκετοί αγροτικοί δρόμοι που χρησιμοποιούνται για την πρόσβαση στα χωράφια αλλά και για την σύνδεση με άλλες περιοχές του Πηλίου. Γενικά η περιοχή ενθαρρύνει όχι μόνο την βόλτα περιπάτου στις διαδρομές της, αλλά και σε αθλητές οι οποίοι τις χρησιμοποιούν για προπόνηση. Υπάρχουν αθλητές που τις χρησιμοποιούν για τρέξιμο, για ποδήλατο ή ακόμη και από αυτούς που ασχολούνται με μηχανές motocross.

Ένας ιδιαίτερος και αρκετά επιτυχής αγώνας που διεξήχθη το 2011 στην Μακρινίτσα με μεγάλο χορηγό την Red Bull, ήταν το Red Bull Donkey Cross. Ο αγώνας περιλάμβανε μία

ειδική διαδρομή μέσα στον οικισμό με γαϊδουράκια και μηχανές, όπου το θέαμα ήταν εντυπωσιακό προσελκύοντας περίπου 3.500 θεατές κατακλύζοντας την γραφική Μακρινίτσα (Red Bull Hellas, 2014).

Ο αθλητισμός γενικά και οι πολλαπλές μορφές του, προσθέτει μία διαφορετική εικόνα στην περιοχή όπου δραστηριοποιείται. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να προσεγγίζει περισσότερο τουρισμό και να συμβάλλει στην ανάπτυξή της, διαφημίζοντας την περιοχή. Η εκμετάλλευση τέτοιων γεγονότων σε συνδυασμό με την κατάλληλη προβολή, θα συμβάλλει στην ανάδειξη του οικισμού. Για παράδειγμα, ένας ειδικός αγώνας τρεξίματος στο ανηφορικό κεντρικό καλντερίμι της Μακρινίτσας από την βάση έως την κορυφή, μπορεί να αποτελέσει ένα ιδιαίτερο αθλητικό γεγονός και να προσεγγίσει ενδιαφέρον σε αθλητές και παράγοντες του αθλητισμού. Επιπλέον μέσα από αυτό το γεγονός, η ανάδειξη της κληρονομιάς θα γίνει μέρος του αθλητισμού διότι θα κινήσει το ενδιαφέρον των ανθρώπων να διασχίσουν αυτή την διαδρομή.

3.6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ολοκληρώνοντας το κεφάλαιο, ως συμπεράσματα που προκύπτουν από την μελέτη περίπτωσης στον οικισμό της Μακρινίτσας, διαπιστώνεται η ιστορικότητα, η πολιτιστική και φυσική κληρονομιά, η αισθητική και ιστορική αξία του παραδοσιακού οικισμού αλλά και η ιδιαίτερη σύνδεσή της με τον περιπατητικό τουρισμό. Όλα αυτά τα στοιχεία συνθέτουν μία κοινή δραστηριοποίηση για ανάδειξη της περιοχής που παράλληλα θα συμβάλει στην ανανέωση της τουριστικής προσέγγισης προς τον οικισμό.

Η ξεχωριστή αρχιτεκτονική φυσιογνωμία και η ιδιαιτερότητα του παραδοσιακού χαρακτήρα της Μακρινίτσας όπως επίσης και η πολιτιστική και φυσική κληρονομιάς της, θα πρέπει να αποτελέσει μία ξεχωριστή ενότητα του τουριστικού προϊόντος από τους αρμόδιους φορείς. Όπως αναφέρθηκε στα διεθνή παραδείγματα, η προσπάθεια από τους αντίστοιχους φορείς των άλλων χωρών και με την σωστή στρατηγική, επέτρεψαν να εφαρμόσουν και να αξιοποιήσουν την έλλειψη τουριστικών υποδομών σε αντίστοιχες περιοχές, προκειμένου να αναπτύξουν ένα τουριστικό δίκτυο με διαδρομές μέσα από μονοπάτια αναδεικνύοντας τα στοιχεία της κληρονομιάς, την φύση, τον πολιτισμό και της ιστορίας της κάθε περιοχής.

Στην περίπτωση της Μακρινίτσας οι αρμόδιοι φορείς δεν έχουν εφαρμόσει αντίστοιχες πρακτικές, ενώ η τυπική εγκατάλειψή τους δεν συμβάλλει στην ανάδειξη των πολιτιστικών στοιχείων της και δεν βοηθά στην αξιοποίησή τους. Λόγω αυτού του γεγονότος υπάρχουν περιπτώσεις αλλοίωσης, φθοράς ή και κλοπής που δεν ενθαρρύνουν την ανάδειξη

και την προστασία τους. Ωστόσο, η ανάδειξη διαδρομών μέσα από τα μονοπάτια της Μακρινίτσας, μπορεί να συμβάλλει στην αξιοποίηση αυτών των στοιχείων από τους αρμόδιους φορείς και επιπλέον στην προστασία τους και στην αύξηση του τουρισμού.

Ο τουρισμός και συγκεκριμένα ο περιπατητικός κινεί το ενδιαφέρον πολλών ανθρώπων και χάρη σε αυτόν, αξιοποιούνται καλύτερα τα πολιτιστικά και φυσικά στοιχεία της περιοχής όπως αναφέρθηκε στα διεθνή παραδείγματα. Στην Μακρινίτσα, μία αντίστοιχη εφαρμογή από ανθρώπους που θα αποτελέσουν ως ξεναγοί ή ως οδηγοί αυτών των διαδρομών εντός και εκτός του οικισμού, θα κινήσει το ενδιαφέρον για περαιτέρω ανάπτυξη. Ωστόσο, χρειάζεται η υποστήριξη από τοπικούς φορείς και από συλλόγους προκειμένου να αξιοποιηθούν κατάλληλα αυτές οι διαδρομές, έχοντας την δυνατότητα μέσα από αυτούς να συντηρηθούν και παράλληλα να προστατευθούν. Επίσης, η προσθήκη του αθλητισμού σε αυτές τις διαδρομές μπορεί να αποτελέσουν μία ξεχωριστή εικόνα στην ανάδειξη της Μακρινίτσας.

Συνοψίζοντας, στο επόμενο κεφάλαιο θα αποτυπωθούν τα δυνατά και τα αδύνατα σημεία, οι ευκαιρίες και οι απειλές της περιοχής προκειμένου να εμφανιστούν οι δυνατότητες ανάδειξης και προστασίας της Μακρινίτσας μέσα από τις διαδρομές. Επίσης, η ανάλυση των στοιχείων γίνεται για να αποσαφηνιστούν και να κατανοηθούν καλύτερα τα συμπεράσματα της μελέτης και να ληφθούν ως επιπλέον μέτρα για το σχεδιασμό ανάπτυξης της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

4. ΑΝΑΛΥΣΗ SWOT

Η ανάλυση SWOT είναι μία τεχνική σχεδιασμού που στοχεύει στον εντοπισμό των δυνατών και αδύνατων σημείων ενός οργανισμού ή ενός περιβάλλοντος όπως για παράδειγμα, το προσωπικό, τις εγκαταστάσεις, την τοποθεσία, τα προϊόντα και τις υπηρεσίες, αλλά και των ευκαιριών και απειλών μιας περιοχής όπως για παράδειγμα, το πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό, τεχνολογικό και ανταγωνιστικό περιβάλλον. Η καταγραφή και η αξιολόγηση όλων των στοιχείων που κρίνονται απαραίτητα για την εφαρμογή τους με βάση τις δυνατότητες μιας περιοχής, επιτρέπει να αναπτύσσονται στρατηγικές που μπορούν να βασιστούν στα δυνατά σημεία, να εξαλείψουν τις αδυναμίες, να αξιοποιήσουν τις ευκαιρίες ή να αντιμετωπίσουν τις απειλές (Dyson, 2004). Επιπλέον, η ανάλυση SWOT δεν πρέπει να θεωρείται ως ένα στατικό αναλυτικό εργαλείο με έμφαση αποκλειστικά στην παραγωγή του, αλλά θα πρέπει να χρησιμοποιείται ως ένα δυναμικό μέρος της διαδικασίας διαχείρισης και της επιχειρηματικής ανάπτυξης (Pickton, & Wright, 1998).

Η χρήση της συγκεκριμένης ανάλυσης στην παρούσα μελέτη της Μακρινίτσας έχει ως σκοπό τον εντοπισμό των δυνατών σημείων για τα πολιτιστικά στοιχεία και τις υπηρεσίες σε συνδυασμό με τις τουριστικές πρακτικές, προκειμένου να προσδιοριστούν καλύτερα τα αδύνατα σημεία. Επιπλέον, η αξιολόγηση μέσα από τον εντοπισμό για τις ευκαιρίες που προσφέρει το περιβάλλον, μπορεί να γίνει πιο σαφές ο εντοπισμός των απειλών της περιοχής. Παρακάτω παρουσιάζεται η τεχνική για την αξιολόγηση της περιοχής μελέτης, με βάση την ανάλυση SWOT, προσθέτοντας μία νέα ιδέα στα είδη υπάρχοντα στοιχεία που συνθέτουν την κληρονομιά με τις διαδρομές και τα μονοπάτια.

ΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ

- Παραδοσιακός οικισμός που έχει ενταχθεί σε ειδική νομοθεσία απόλυτης προστασίας και με χαρακτήρα ανέπαφο.
- Ιδιαίτερη αρχιτεκτονική στα οικήματα.
- Αξιόλογη πολιτιστική και φυσική κληρονομιά.
- Καλντερίμια και πλακόστρωτα δρομάκια σχεδόν σε ολόκληρο τον οικισμό.
- Απαγόρευση και αδύνατη η χρήση μηχανοκίνητων οχημάτων εντός του οικισμού.
- Θρησκευτικά μνημεία, μοναστήρια και εκκλησίες.

- 55 κρήνες ορισμένες από τις οποίες έχουν χαρακτηριστεί ως διατηρητέα μνημεία από το Υπουργείο Πολιτισμού.
- 17 πετρόχιστα γεφύρια στο σύνολο, τα περισσότερα σε καίρια σημεία στον οικισμό.
- Πανοραμική θέα σε πολλά σημεία κατά μήκος του οικισμού, λόγω της απότομης κλίσης του βουνού και της υψομετρικής διαφοράς κατά μήκος της τοποθεσίας του οικισμού.
- Μικρή απόσταση από το Βόλο.
- Δημοφιλής προορισμός και τουριστική επισκεψιμότητα όλες τις εποχές του χρόνου.
- Μεγάλο δίκτυο διαδρομών μέσα από μονοπάτια εντός του οικισμού αλλά και στην ευρύτερη περιοχή με την μορφή του περιπατητικού τουρισμού.

ΑΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ

- Έλλειψη αξιοποίησης όλων των πολιτιστικών και φυσικών πόρων.
- Έλλειψη συντήρησης και προστασίας των πολιτιστικών στοιχείων και κτηρίων.
- Έλλειψη ενημέρωσης των επισκεπτών για εναλλακτικές διαδρομές εντός του οικισμού.
- Έλλειψη καθαρισμού μονοπατιών σε περιόδους που η βλάστηση είναι σε έξαρση με αποτέλεσμα να θάβονται τα μονοπάτια.
- Έλλειψη στρατηγικού σχεδιασμού ανάδειξης του οικισμού από τους τοπικούς φορείς.

ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ

- Συνεργασία του Δήμου και της Περιφέρειας για ανάδειξη πολιτιστικών και φυσικών στοιχείων μέσα από διαδρομές και μονοπάτια και προβολής αυτών σε τουριστικές εκθέσεις.
- Αξιοποίηση περιπατητικών διαδρομών εντός του οικισμού αλλά και στην ευρύτερη περιοχή.
- Έντονο το στοιχείο της φύσης στις διαδρομές εντός του οικισμού, με μεγαλύτερο ενδιαφέρον εκτός αυτού.
- Ενδιαφέρον τουριστικός προορισμός για ειδικές μορφές τουρισμού.
- Ανάδειξη του περιπατητικού τουρισμού και από κατοίκους της περιοχής.
- Ανάδειξη πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς μέσα από αθλητικές διοργανώσεις.

ΑΠΕΙΛΕΣ

- Καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος αν δεν υπάρχει προστασία και ενημέρωση στο δίκτυο διαδρομών.

- Η έλλειψη προστασίας και φύλαξης αυτών των στοιχείων προκαλεί σημάδια φθοράς και κλοπής πολιτιστικών μνημείων.

Η ανάλυση SWOT στοχεύει περισσότερο στην ανάδειξη και προστασία των πολιτιστικών στοιχείων της Μακρινίτσας μέσα από διαδρομές και μονοπάτια, διότι χωρίς αυτά μπορεί να αλλοιωθεί ο παραδοσιακός της χαρακτήρας και να χαθεί η πολιτιστική της κληρονομιά στο πέρασμα των χρόνων.

Τα δυνατά σημεία που προκύπτουν από την ανάλυση είναι εκείνα τα στοιχεία που υπάρχουν κατά μήκος της διαδρομής στο κεντρικό καλντερίμι της Μακρινίτσας. Επιπλέον, ο παραδοσιακός της χαρακτήρας και το ενδιαφέρον της τοποθεσίας της, την έχουν κάνει δημοφιλή τουριστικό προορισμό για όλες τις εποχές του χρόνου. Γενικά, η αξιοποίηση και η ανάδειξη των δυνατών σημείων συνδυάζοντας των περιπατητικό τουρισμό ως ανάπτυξη αυτών, θα οδηγήσει στην εφαρμογή μιας στρατηγικής ανάδειξης και παράλληλα εξάλειψης των αδύνατων σημείων.

Οι ευκαιρίες μέσα από τους διάφορους φορείς είναι το ξεκίνημα για προβολή των διαδρομών μέσα από προγράμματα ανάδειξης και προστασίας, που θα δώσουν αξία και στην ευρύτερη περιοχή του οικισμού. Η αξιοποίηση και των υπόλοιπων στοιχείων μέσα από περιπατητικές διαδρομές στα καλντερίμια του οικισμού, αποτελούν την ευκαιρία προώθησης παράλληλων διαδρομών προς την κεντρική πλατεία του χωριού. Επιπλέον, οι ειδικές μορφές τουρισμού όπως και ο αθλητισμός, μπορεί να προσθέσουν ευκαιρίες για το μέλλον ενισχύοντας το ενδιαφέρον για ανάδειξη της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς της Μακρινίτσας. Τέλος, χωρίς την συνολική προσπάθεια για ανάδειξη όλων των πολιτιστικών και φυσικών στοιχείων και παράλληλα την προστασία του οικισμού, μπορεί οι απειλές να αποτελέσουν την ίδια την καταστροφή του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σκοπός αυτής της εργασίας ήταν η ανάδειξη της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς της Μακρινίτσας μέσα από διαδρομές και μονοπάτια προκειμένου να αναπτυχθούν, να συντηρηθούν και να προστατευτούν τα στοιχεία κληρονομιάς της. Σημαντική προϋπόθεση επιλογής του οικισμού ήταν και ο παραδοσιακός της χαρακτήρας. Η βιβλιογραφική ανασκόπηση και η θεωρητική προσέγγιση στην εργασία βοήθησαν στην κατανόηση των στοιχείων αλλά και στην σύνδεση τους με τον τουρισμό. Ο τουρισμός αποτελεί την κινητήριο δύναμη ανάδειξης πολιτισμών, περιοχών, τοπίων, υλικών και άλλων στοιχείων, αλλά χάρη στις δυνατότητές του με την εφαρμογή των ειδικών μορφών τουρισμού, συμβάλλει παράλληλα στην διατήρηση και στην προστασία τους.

Ο περιπατητικός τουρισμός είναι μία ειδική μορφή τουρισμού που συμβάλλει στην βιώσιμη ανάπτυξη των κοινοτήτων και του περιβάλλοντος και παράλληλα συμβάλλει στην ανάδειξη και την διατήρηση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς των περιοχών. Η ανάπτυξη του από τις χώρες υποδοχής πρέπει να γίνεται με μελέτη και σεβασμό προς το περιβάλλον αποφεύγοντας πιθανές ανεξέλεγκτες καταστροφές που δημιουργεί ο τουρισμός. Ωστόσο, ο περιπατητικός τουρισμός προάγει τις κατάλληλες συνθήκες για σεβασμό στο περιβάλλον και επιπλέον έχει στόχο στην συντήρηση των μονοπατιών και των πολιτιστικών στοιχείων, ενώ δραστηριοποιείται κατάλληλα συμβάλλοντας στην προστασία και στην βιωσιμότητα τόσο των περιοχών όσο και της μορφής του.

Όπως αναφέρθηκε στα διεθνή παραδείγματα, ο περιπατητικός τουρισμός είναι μία ειδική μορφή τουρισμού και δραστηριοποιείται κατάλληλα στην ανάδειξη πολιτιστικών και φυσικών στοιχείων. Η αποτελεσματικότητα αυτής της μορφής λειτουργεί θετικά στην ανάδειξη των περιοχών και αποτελεί σημαντικό παράγοντα της τουριστικής τους ανάπτυξης συμβάλλοντας παράλληλα και στην προστασία τους. Επιπλέον, η χρησιμότητα του περιπάτου αποτελεί την βάση για την ανάδειξη των παραδοσιακών οικισμών, των πολιτιστικών μνημείων και των φυσικών χαρακτηριστικών τους.

Στην μελέτη περίπτωσης, η χρησιμοποίηση μονοπατιών και η ανάδειξη διαδρομών στα καλντερίμια και τα πλακόστρωτα μονοπάτια της Μακρινίτσας σε συνδυασμό με τον περιπατητικό τουρισμό, αποτελούν τους κύριους παράγοντες ανάπτυξης της συμβάλλοντας θετικά στην ανάδειξη της κληρονομιάς της. Ο συσχετισμός αυτού του συνδυασμού,

προκύπτει από την τοποθεσία και την μορφολογία του οικισμού που βρίσκεται στην απότομη πλαγιά του Πηλίου.

Τα πλεονεκτήματα που έχουν προκύψει από την κληρονομιά της, είναι τεράστιας σημασίας για την βιωσιμότητα του τόπου και των κατοίκων της περιοχής. Οι δυνατότητες προώθησης εναλλακτικών διαδρομών μέσα στον οικισμό θα συμβάλλουν στην ανάδειξη των πολιτιστικών μνημείων, στο ενδιαφέρον από τοπικούς φορείς για συντήρηση και προστασία τους, αλλά και στην αντιμετώπιση τυχόν προβλημάτων στο πέρασμα των μονοπατιών. Επίσης, μπορεί να αυξήσει την επισκεψιμότητα και την τουριστική ζήτηση και να επεκταθεί η τουριστική αγορά και στα υπόλοιπα κεντρικά σημεία κατά μήκος του καλντεριμιού.

Η κύρια πρόσβαση στον οικισμό από την πλατεία Μπράνη προς την κεντρική πλατεία του οικισμού αποτελεί μέχρι τώρα την μόνη γνωστή διαδρομή του επισκέπτη σε αυτήν. Ωστόσο, οι διαδρομές είναι περισσότερες και πιο ενδιαφέρουσες, διότι υπάρχουν και άλλα πολιτιστικά στοιχεία στα μονοπάτια της. Με την σωστή ενημέρωση και την ανάδειξη εναλλακτικών περιπατητικών διαδρομών, υπάρχει δυνατότητα αλλαγής στα πρότυπα εισχώρησης προς την κεντρική πλατεία του χωριού. Επιπλέον, μέσα από τις εναλλακτικές διαδρομές, οι επισκέπτες θα γνωρίσουν την ιστορία της Μακρινίτσας αντικρίζοντας τα πολιτιστικά στοιχεία στο πέρασμα τους, ενώ μπορεί να συμβάλλουν θετικά στην αύξηση της επιχειρηματικότητας, στην ανάδειξη περισσότερων πολιτιστικών στοιχείων αλλά και στην βιωσιμότητά αυτών.

Η έλλειψη ενδιαφέροντος από την τοπική κοινωνία και από τους αρμόδιους φορείς δεν συμβάλλουν στην αντιμετώπιση των προβλημάτων που σχετίζονται με την προστασία της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς της περιοχής. Επίσης, η έλλειψη στρατηγικού σχεδιασμού για την προστασία και την ανάδειξη της περιοχής δεν συμβάλλει στην ανάπτυξή της. Ωστόσο, η ανάγκη ενός σχεδιασμού που θα δώσει ώθηση στην τουριστικές παροχές και θα επεκτείνει την δραστηριότητα στην περιοχή, είναι η εφαρμογή διαδρομών μέσα στα μονοπάτια της Μακρινίτσας. Επιπλέον, ο σχεδιασμός πολιτιστικών διαδρομών μπορεί να βελτιώσει την ποιότητα ζωής των κατοίκων αλλά και του περιβάλλοντος.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, οι διαδρομές μέσα από τα μονοπάτια συμβάλλουν στην ανάδειξη της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς των περιοχών και μπορούν να αποτελέσουν κύρια στρατηγική σχεδιασμού ανάπτυξής τους. Η εφαρμογή αυτών πρέπει να έχει άμεση προτεραιότητα και ειδικότερα σε περιοχές με παραδοσιακό χαρακτήρα όπως είναι η Μακρινίτσα του Πηλίου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ

Εικόνα 1: Ανάκτηση 03-9-2018, από

<http://hikingexperience.gr/category/treks-trails/>

Εικόνα 2: Ανάκτηση 03-9-2018, από

<http://hikingexperience.gr/category/treks-trails/>

Εικόνα 3: Ανάκτηση 03-9-2018, από

<http://www.centerofportugal.com/historical-villages-of-portugal/>

Εικόνα 4: Ανάκτηση 03-9-2018, από

<http://www.centerofportugal.com/historical-villages-of-portugal/>

Εικόνα 5: Ανάκτηση 03-9-2018, από

<https://greecebyagreek.com/2014/12/17/makrinitza-the-balcony-of-pelion/>

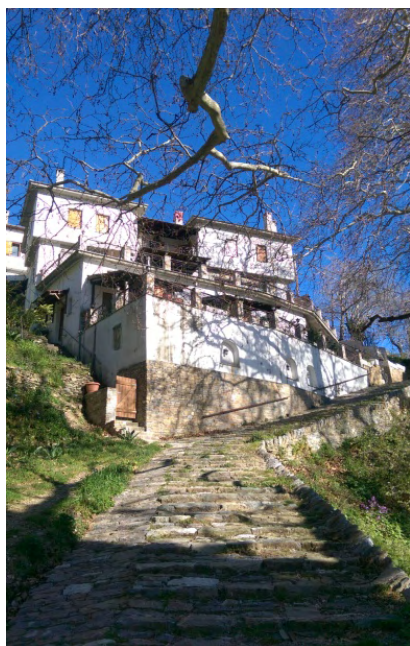
Εικόνα 6: Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο

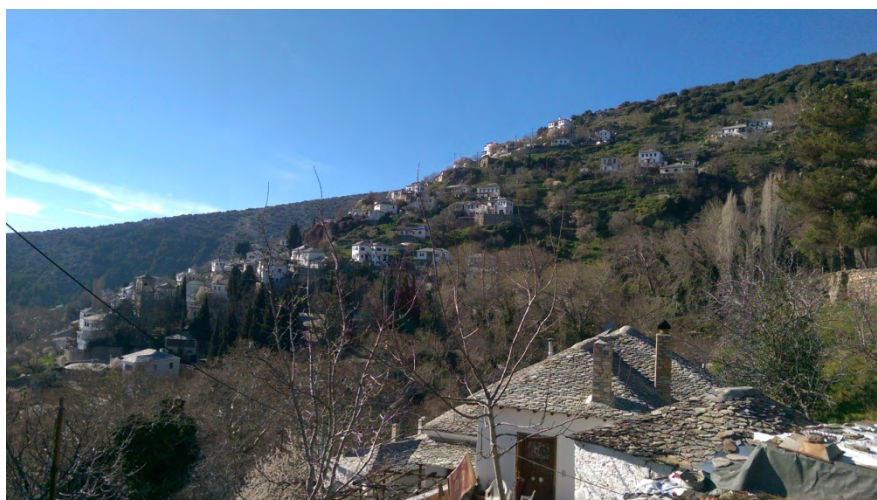
Εικόνα 7: Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 8: Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο

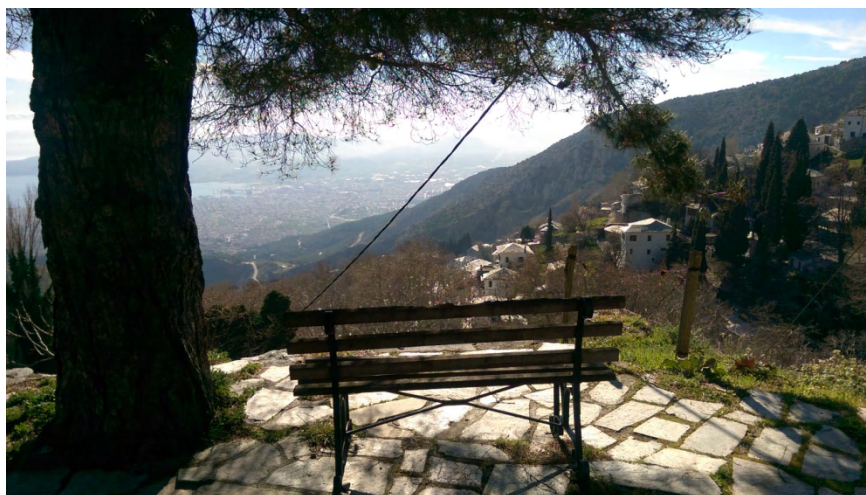
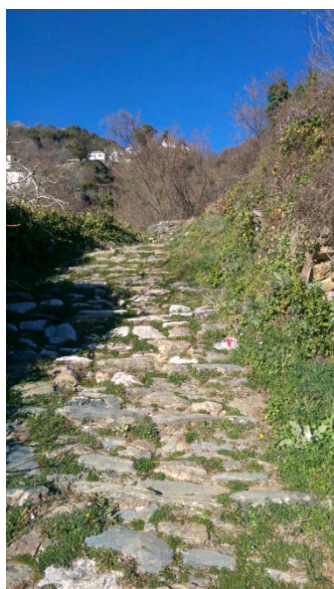

Εικόνα 9: Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 10: Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 11: Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο**Εικόνα 12:** Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο**Εικόνα 13:** Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο

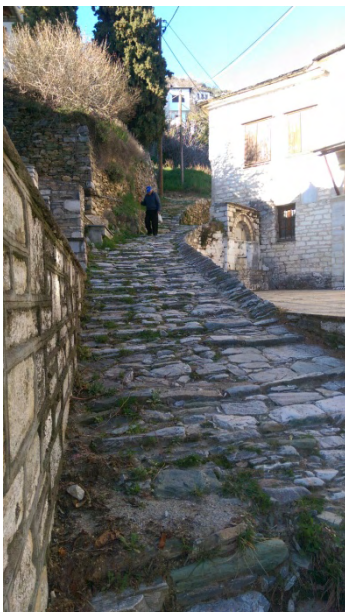
Εικόνα 14: Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 15: Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 16: Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 17: Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 18: Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 19: Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 20: Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο**Εικόνα 21:** Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο**Εικόνα 22:** Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 23: Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο**Εικόνα 24:** Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο**Εικόνα 25:** Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 26: Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 27: Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 28: Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 29: Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο**Εικόνα 30:** Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο**Εικόνα 31:** Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο

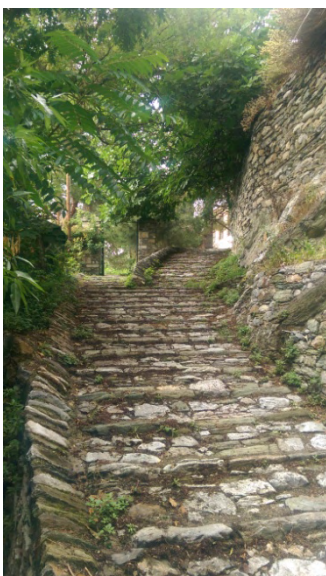
Εικόνα 32: Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 33: Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 34: Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 35: Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο**Εικόνα 36:** Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο**Εικόνα 37:** Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 38: Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 39: Ανάκτηση από προσωπικό αρχείο

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ

Χάρτης 1: Ανάκτηση 03-9-2018, από

<https://www.grasshoppersglasgow.com/west-highland-way>

Χάρτης 2: Ανάκτηση 03-9-2018, από

<http://www.portugalnaturetrails.com/rota-vicentina-hist-way-15d/4581006297>

Χάρτης 3: Ανάκτηση 03-9-2018, από

<http://www.centerofportugal.com/historical-villages-of-portugal/>

Χάρτης 4: Ανάκτηση 03-9-2018, από

<https://www.google.gr/maps/place/Μακρινίτσα+370+11/@38.5473133,22.7116397,6.75z>

ΕΞΩΦΥΛΛΟ:

Λογότυπο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Ανάκτηση 03-9-2018, από

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%B1%CE%BD%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%AE%CE%BC%CE%B9%CE%BF_%CE%98%CE%B5%CF%83%CF%83%CE%B1%CE%BB%CE%AF%CE%B1%CF%82

Φωτογραφία. Πηγή: προσωπικό αρχείο

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ**ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ**

Δρακωνάκη, Μ. (2016). *Η σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς για την τοπική ανάπτυξη: η περίπτωση των πολιτιστικών διαδρομών στην Περιφερειακή Ενότητα Ηρακλείου* (Master's thesis), Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, τμήμα Οικονομικών Επιστημών.

Karakı, A., Christodoulaki, E., Καπάκη, Α., & Χριστοδουλάκη, Ε. (2015). Ο πολιτιστικός τουρισμός ως παράγων ανάπτυξης για την περιφέρεια της Κρήτης, ΤΕΙ Κρήτης: τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων.

Καραβασίλη, Μ. (2000). *Προστασία και συντήρηση νεότερης μνημειακής κληρονομιάς: ο υλικός και ο ανθρώπινος χώρος στο ιστορικό αγροτοβιομηχανικό συγκρότημα της Lake Copais Co. στην Κωπαΐδα* (Doctoral dissertation, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ). Τμήμα Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης).

Κοκκώσης, Χ., Τσάρτας, Π. (2001). *Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον*, Αθήνα: Κριτική.

Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π. και Γκρίμπα Ε. (2011). *Ειδικές και Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού, Ζήτηση και προσφορά νέων προϊόντων τουρισμού*. Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.

Κόνσολα, Ν. (1995). *Η διεθνής προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς*. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Κόνσολα, Ν. (2006). *Πολιτιστική ανάπτυξη και πολιτική*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Κοτσανίδης, Α. (2009). *Συγκριτική μελέτη της ανταγωνιστικότητας του ελληνικού και του τουρκικού τουρισμού: 1953-2007*, (Διδακτορική Διατριβή) Πανεπιστήμιο Πατρών.

Λεωνιδοπούλου – Στυλιανού, Ρ. (1982). *Μακρινίτσα η εξέλιξη ενός οικισμού μέσα στο χώρο και το χρόνο*, (Διδακτορική Διατριβή), Ανωτάτη Σχολή Αρχιτεκτόνων του Ε.Μ. Πολυτεχνείου, Αθήνα.

Λιάπης, Κ. (επ.) (2001). *Πήλιον Όρος: Ιστορία-Παράδοση-Πολιτισμός-Περιήγηση*, Ζαγορά, Εταιρεία Ανάπτυξης Πηλίου, Αίολος.

Μακέλη, Γ., Τσαβέ, Π., & Τσιμπλούλης, Γ. (2007). *Μια μέρα στο Μουσείο Λαϊκής Τέχνης και Ιστορίας Πηλίου*, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Μακρινίτσας, Επτάλοφος.

Μαντζουράνη, Κ. & Τζιφάκη, Χ. (2006). *Επιπτώσεις-προοπτικές εξέλιξης του εναλλακτικού τουρισμού στην Ελλάδα, τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων*, ΤΕΙ Κρήτης.

Μωραΐτης, Κ. (2012). *Το τοπίο πολιτιστικός προσδιορισμός του τόπου: παρουσίαση και θεωρητικός συσχετισμός των σημαντικότερων νεότερων προσεγγίσεων της τοπιακής επεξεργασίας του τόπου* (Doctoral dissertation, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ). Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών. Τομέας ΙΙΙ: Αρχιτεκτονικής Γλώσσας, Επικοινωνίας και Σχεδιασμού).

Νάνου – Σκοτεινιώτη, Α. (επ.) (1998). *Η Μακρινίτσα του Πηλίου*, τόμος Α΄, Κοινότητα Μακρινίτσας, Τροχαλία.

Παπαλαζαρίδου, Κ. (2010). *Βιώσιμη τουριστική αναπτυξιακή προοπτική βασισμένη στον εναλλακτικό τουρισμό: Η περίπτωση του νομού Φλώρινας*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών.

Παπαπετρόπουλος Δ. (2006). *Νόμος 3028/2002 για την Προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη.

Ποντικόπουλος, Α., & Τρίγκας, Χ. (2010). *Αρχιτεκτονική και στατική μελέτη κατοικιών στον παραδοσιακό οικισμό περιοχής όρους Πηλίου*, ΤΕΙ Πειραιά, τμήμα Πολιτικών Δομικών Έργων.

Σκουλάς, Γ., & Σκουλά, Δ. (2013). Το Δικαίωμα του Πολίτη στο Πολιτιστικό Περιβάλλον: Η Συνταγματική και Νομική του Διάσταση στην Παιδεία και στον Πολιτισμό. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, 15 (60), 31-47.

Χαρακίδα, Ε. (2005). Η διαχείριση των παλαιών μονοπατιών προς την κατεύθυνση του οικοτουρισμού και της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Το μονοπάτι Κάτω Χρυσοβίτσας Θέρμου Αιτ/νίας-γέφυρας Αρτοτίβας. (Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών), τμήμα Βιολογίας, Πανεπιστήμιο Πατρών.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Antrop, M. (2005). Why landscapes of the past are important for the future. *Landscape and urban planning*, 70 (1-2), 21-34.

Bauer, S., & Biermann, F. (2004). Partners or Competitors? Policy Integration for Sustainable Development between United Nations Agencies. *Change*, 3-4 December, at Berlin.

Bedate, A., Herrero, L. C., & Sanz, J. Á. (2004). Economic valuation of the cultural heritage: application to four case studies in Spain. *Journal of cultural heritage*, 5 (1), 101-111.

Brundtland, G. H. (ed.) (1987), *Our Common Future: The World Commission on Environment and Development*, Oxford University Press, Oxford.

Butler, R. W. (1999). *Sustainable tourism: A state-of-the-art review*. *Tourism geographies*, 1 (1), 7-25.

Cook, E. M., Hall, S. J., & Larson, K. L. (2012). Residential landscapes as social-ecological systems: a synthesis of multi-scalar interactions between people and their home environment. *Urban Ecosystems*, 15 (1), 19-52.

Crust, L., Keegan, R., Piggott, D., & Swann, C. (2011). Walking the walk: A phenomenological study of long distance walking. *Journal of applied sport psychology*, 23 (3), 243-262.

- Dicks, B. (2004). *Culture on Display: The Production of Contemporary Visitability*. McGraw-Hill Education (UK), Maidenhead: Open university Press.
- Dyson, R. G. (2004). Strategic development and SWOT analysis at the University of Warwick. *European journal of operational research*, 152 (3), 631-640.
- Evans, J., & Jones, P. (2011). The walking interview: Methodology, mobility and place. *Applied Geography*, 31 (2), 849-858.
- Eyüce, A. (2012). Interdependence of traditional house form and settlement pattern. *Intercultural Understanding*, 2, 17-24.
- Finnemore, M. (1993). International organizations as teachers of norms: the United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization and science policy. *International Organization*, 47 (4), 565-597.
- Glavič, P., & Lukman, R. (2007). Review of sustainability terms and their definitions. *Journal of cleaner production*, 15 (18), 1875-1885.
- Gursoy, D., Chi, C. G., & Dyer, P. (2010). Locals' attitudes toward mass and alternative tourism: The case of Sunshine Coast, Australia. *Journal of Travel Research*, 49 (3), 381-394.
- Gyimóthy, S., & Mykletun, R. J. (2004). Play in adventure tourism: The case of Arctic trekking. *Annals of tourism research*, 31 (4), 855-878.
- Holden, A. (2000). "Environment and Tourism". *Routledge Introductions to Environment*, Series, Routledge, London.
- Huibin, X., Marzuki, A. & Razak, A. (2012) Protective Development of cultural heritage tourism: The case of Lijiang, China. *Theoretical and Empirical Researches in Urban Management*. 7 (1), 39-54.

- Joseph, A., & Zimring, C. (2007). Where active older adults walk: Understanding the factors related to path choice for walking among active retirement community residents. *Environment and Behavior*, 39 (1), 75-105.
- Ko, D. W., & Stewart, W. P. (2002). A structural equation model of residents' attitudes for tourism development. *Tourism management*, 23 (5), 521-530.
- Kusenbach, M. (2003). Street phenomenology: The go-along as ethnographic research tool. *Ethnography*, 4 (3), 455-485.
- Licciardi, G. & Amirtahmasebi, R. (Eds.) (2012). *The economics of uniqueness: investing in historic city cores and cultural heritage assets for sustainable development*. World Bank Publications, Washington.
- MacDonald, R., & Jolliffe, L. (2003). Cultural rural tourism: Evidence from Canada. *Annals of tourism research*, 30 (2), 307-322.
- Middleton, V. T. C. & Hawkins, R. (1998). *Sustainable tourism: A marketing perspective*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Morrow, S. (2005). Continuity and change: the planning and management of long distance walking routes in Scotland. *Managing Leisure*, 10 (4), 237-250.
- Nas, P. J. M. (2002). Masterpieces of Oral and Intangible culture: CA Forum on Anthropology in Public. *Current Anthropology*, 43 (1), 139-148.
- Noronha, R. (1976). *Review of the sociological literature on tourism (English)*. Washington, DC: World Bank
- Perry, R. W., & Lindell, M. K. (2003). Preparedness for emergency response: guidelines for the emergency planning process. *Disasters*, 27 (4), 336-350.
- Pickton, D. W., & Wright, S. (1998). What's swot in strategic analysis?. *Strategic change*, 7 (2), 101-109.

Poudel, S., & Nyaupane, G. P. (2016). Exploring the Roles of Tour Guides in Trekking Tourism. *Tourism Travel and Research Association: Advancing Tourism Research Globally*, 47.

Richards, G. (2011). Tourism trends: tourism, culture and cultural routes. *Cultural tourism trends in Europe: a context for the development of Cultural Routes*. In: Khovanova-Rubicondo, K.(ed.) *Impact of European Cultural Routes on SMEs' innovation and competitiveness*, Strasbourg: Council of Europe Publishing, 21-39.

Russo, A. (2002). The “vicious circle” of tourism development in heritage cities. *Annals of Tourism Research*. 29 (1), 165-182.

Satter, C. O. (2007). The morphology of landscape. *Foundation papers in landscape ecology*, 2 (2), 36.

Shamsuddoha, M., Alamgir, M., & Nasir, T. (2011). Cultural tourism: Bangladesh tribal areas perspective. *Revista de turism-studii si cercetari in turism*, (12), 28-32.

Silberberg, T. (1995). Cultural tourism and business opportunities for museums and heritage sites. *Tourism management*, 16 (5), 361-365.

Silva, L. (2011). Building in the 'Historic Villages of Portugal': Social Processes, Practices and Agents. *Journal of Ethnology and Folkloristics*, 3 (2), 75-91.

Snowball, J. & Courtney, S. (2010) Cultural heritage routes in South Africa: Effective tools for heritage conservation and local economic development?. *Development Southern Africa*. 27 (4), 563 – 576.

Solnit, R. (2001). *Wanderlust: A history of walking*. Penguin, New York.

Storer, R. (1991). *Exploring Scottish hill tracks*. London: David & Charles.

Sullivan, A. M. (2016). Cultural Heritage & New Media: A Future for the Past, 15 J. Marshall Rev. Intell. Prop. L. 604 (2016). *The John Marshall Review of Intellectual Property Law*, 15 (3), 11.

Vecco, M. (2010). A definition of cultural heritage: From the tangible to the intangible. *Journal of Cultural Heritage*, 11 (3), 321-324.

Wright, D. R., Zegarra, A. V. E., & Lorah, W. L. (1999). Ancient Machu Picchu drainage engineering. *Journal of Irrigation and Drainage Engineering - ASCE*, 125 (6), 360 - 369.

Zabbini, E. (2012). Cultural routes and intangible heritage. *Almatourism-Journal of Tourism, Culture and Territorial Development*, 3 (5), 59-80.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Αθανασοπούλου, Π. (2011). *Περπατώντας στα ίχνη των Ίνκας*. Ανάκτηση 22-7-2018, από <https://www.clickatlife.gr/taksidi/story/5584>

Γούσιος, Τ. (2016). *Ο Περιπατητικός Τουρισμός ως παράγοντας Τουριστικής Ανάπτυξης*. Ανάκτηση 11-7-2018, από http://www.alphamarketing.gr/gr/press/item/178-hiking_tourism

Κέντρο Έρευνας & Τεχνολογικής Ανάπτυξης Θεσσαλίας, (2013). *Οδοιπορικό στα μονοπάτια της Μακρινίτσας*. Ανάκτηση 03-8-2018, από <http://dimosvolos.gr/makrinitsa/?cat=61>

Κίζης, Γ. (2013). *Αρχιτεκτονική Παράδοση και Εξέλιξη στο Πήλιο (και όχι μόνον)*. Ανάκτηση 10-8-2018, από <http://www.ellet.gr/imerides/volos/3-eisigisi.pdf>

Μουσιούττας, Μ. (2015). *Διαχείριση και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η σημερινή της Κυριακή*. Ανάκτηση 23-6-2018, από <http://www.sigmalive.com/simerini/analiseis/221677/diaxeirisi-kai-prostasia-tis-politistikis-klironomias>

Μπαρουξή, Τ. (2010). *Μακρινίτσα: το «μπαλκόνι» του Πηλίου*. Ανάκτηση 1-8-2018, από <https://www.clickatlife.gr/taksidi/story/1547>

Μυλωνόπουλος, Δ. (2007). *Η διεθνής προστασία της παγκόσμιας φυσικής κληρονομιάς σε περίοδο εχθροπραξιών*. Ανάκτηση 23-6-2018, από <https://nomosphysis.org.gr/10728/i-diethnis-prostasia-tis-pagkosmias-fusikis-klironomias-se-periodo-exthropraksion-febrouarios-2007/>

Πλιάκος, Κ. (2017). *Ταξίδι στην Ιερή Κοιλάδα των Ίνκας*. Ανάκτηση 22-7-2018, από <https://www.cnn.gr/focus/story/94644/taxidi-stin-ieri-koilada-ton-inkas>

Σπιλάνης, Γ. (2010). *Πράσινος Τουρισμός*. Ανάκτηση 10-9-2018, από <https://nomosphysis.org.gr/12151/prasinος-tourismos-ioulios-2010/>

Χατζηδάκη, Μ. (2016). *Τα μυστικά των Ίνκας στο Μάτσου Πίτσου*. Ανάκτηση 22-7-2018, από <https://www.thedoctor.com.gr/lifestyle/istoria-kai-polistimos/ta-mistika-ton-inkas-sto-matsou-pitsou/>

Administrador, (2015). *Know the Historic Villages of Portugal through the Great Route*. Ανάκτηση 26-7-2018, από <http://ilikethis.pt/en/know-the-historic-villages-of-portugal-through-the-great-route/>

Bikeorhike.gr, (2017). *Cycle Tours and Treks on Pelion, Greece*. Ανάκτηση 31-8-2018, από <https://www.bikeorhike.gr/>

Centerofportugal.com, (2018). *Historical Villages of Portugal*. Ανάκτηση 26-7-2018, από <http://www.centerofportugal.com/historical-villages-of-portugal/>

Εοοα.gr, (2018). *Ελληνική Ομοσπονδία Ορειβασίας – Αναρρίχησης. Μονοπάτια – Πεζοπορία*. Ανάκτηση 11-7-2018, από <http://www.eooa.gr/>

Hellaspath.gr, (2018). *Αρχείο ορεινών διαδρομών για GPS στα Ελληνικά βουνά*. Ανάκτηση 12-7-2018, από

<http://www.hellaspath.gr/>

HikingExperience.gr, (2018). *Treks & Trails - Το Μονοπάτι των Ίνκας προς το Μάτσου Πίτσου*. Ανάκτηση 22-7-2018, από

<http://hikingexperience.gr/category/treks-trails/>

ICOMOS, (2008). *The ICOMOS charter on cultural routes*. Ανάκτηση 03-7-2018, από

https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/culturalroutes_e.pdf

Jimakt, (2013). *Τι είναι Πεζοπορία*. Ανάκτηση 11-7-2018, από

<https://pospet.wordpress.com/2013/06/25/%CF%87%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%B9%CE%BC%CE%B5%CF%82-%CF%80%CE%BB%CE%B7%CF%81%CE%BF%CF%86%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B5%CF%82/>

Mark, J. J. (2014). *Picts definition*. Ανάκτηση 20-7-2018, από

<https://www.ancient.eu/picts/>

Menalontrail.eu, (2018). Το Μονοπάτι του Μαινάλου. Ανάκτηση 11-7-2018, από

<https://menalontrail.eu/el/>

Mtsobek.com, (2018). *Portugal: Walking the Route of Historic Villages*. Ανάκτηση 26-7-2018, από

<http://www.mtsobek.com/trips/europe/portugal/portugal-walking-the-route-of-historic-villages>

Opengov.gr, (2016). *Ορισμός – Σκοπός – Στόχος*. Ανάκτηση 11-7-2018, από

<http://www.opengov.gr/minenv/?p=7529>

Pathsofgreece.gr, (2018). *Μονοπάτια της Ελλάδας*. Ανάκτηση 12-7-2018, από

<https://www.pathsofgreece.gr/>

Pezoporia.gr, (2018). *To site για την πεζοπορία στα μονοπάτια της Ελλάδας*. Ανάκτηση 11-7-2018, από

<http://www.pezoporia.gr/pez/default.asp>

Portugalnaturetrails.com, (2018). *"ROTA VICENTINA" HISTORICAL WAY*. Ανάκτηση 27-7-2018, από

<http://www.portugalnaturetrails.com/rota-vicentina-hist-way-15d/4581006297>

Portugalwalkhike.com, (2018). *The Route of the 5 Villages – 4 Days*. Ανάκτηση 26-7-2018, από

<https://www.portugalwalkhike.com/experiences-calendar/tour/route-5-villages-4-days/>

Red Bull Hellas, (2014). *Red Bull Donkey Cross 2011 στη Μακρινίτσα*. Ανάκτηση 31-8-2018, από

<https://www.redbull.com/gr-el/red-bull-donkey-cross-2011>

Robbins, L. (2016). *Hiking the West Highland Way in Scotland: What You Need to Know*. Ανάκτηση 20-7-2018, από

<https://monkeysandmountains.com/hiking-west-highland-way-scotland/>

Rotavicentina.com, (2018). *Travel through the History of Sw Portugal*. Ανάκτηση 26-7-2018, από

<http://en.rotavicentina.com/historical.html>

TopoGuide.gr, (2018). *TopoGuide.gr apps – Adventures*. Ανάκτηση 11-7-2018, από

<http://www.topoguide.gr/mySite.php>

Unesco.org, (2018). *Historic Sanctuary of Machu Picchu*. Ανάκτηση 22-7-2018, από

<http://whc.unesco.org/en/list/274/>

UNWTO, (2015). *Tourism Highlights 2015 Edition*. Ανάκτηση 03-7-2018, από

<https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284416899>

Visitgreece.gr, (2018). *Greece all time classic. Προορισμοί – Φύση – Μονοπάτια*. Ανάκτηση 11-7-2018, από

<http://www.visitgreece.gr/el/nature/paths>

Visitportugal.com, (2018). *Historical villages*. Ανάκτηση 26-7-2018, από

<https://www.visitportugal.com/en/content/historical-villages>

Walkhighlands.co.uk, (2018). *Helping you to discover and explore the real Scotland*.

Ανάκτηση 20-7-2018, από

<https://www.walkhighlands.co.uk/>

Walking-pilion.blogspot.com, (2018). *Περπατώντας το Πήλιο. Περιγραφές των διαδρομών στα μονοπάτια του Πηλίου από τον ΕΟΣ Βόλου*. Ανάκτηση 20-8-2018, από

<http://walking-pilion.blogspot.com/search/label/%CE%9C%CE%B1%CE%BA%CF%81%CE%B9%CE%BD%CE%AF%CF%84%CF%83%CE%B1>

ΝΤΟΚΙΜΑΝΤΕΡ ΚΑΙ ΒΙΝΤΕΟ

Αγώνας με γαϊδουράκια και μηχανές στην Μακρινίτσα. Ανάκτηση 31-8-2018, από

<https://www.youtube.com/watch?v=BRawDLnAgik>

Ματιές σε Ελληνικούς οικισμούς, Μακρινίτσα. Ανάκτηση 26-7-2018, από

<http://archive.ert.gr/4949/>